

ХУЛИАН КАРОН

ИМА ЛИ НАДЕЖДА?

ОЧАРОВАНИЕТО НА ОТКРИТИЕТО

ХУЛИАН КАРОН

ИМА ЛИ НАДЕЖДА?

Очарованието на откритието

Превод: Нина Билева

© 2021 Fraternità di Comunione e Liberazione

ВЪВЕДЕНИЕ

„В бой се биха и смъртта и животът.“¹ С тези думи Християнската пасхална литургия описва сбито изключителността на събитието, което отслужва. Тази изключителност е подчертана от факта, че между живота и смъртта никога не е имало *реален* бой. Това е само така да се каже, защото знаем още отначало кой ще бъде победителят. Може ли да има истинско състезание, когато знаем предварително резултата?

Не е нужно да чакаме последния ден, за да го забележим. Младите си дават сметка за това съвсем скоро. Това можах да констатирам наскоро, срещайки се онлайн с група гимназисти. Завършват училище и вече долавят първите симптоми на нищото, което е надвиснало над техните дни като аванс от смъртта: „Бавно ми избледнява животът“; „Първоначалният ентузиазъм спадна от известно време, вече не откривам в себе си устрема, който имах“; „Съвсем апатичен съм. Нищо не ме докосва, нищо не ме привлича“. И все пак, не са се примирили. Парадоксално, именно острото долавяне на симптомите разпалва отново в тях желанието за живот; носят го – като нас – отпечатано в ДНК-то на своята човешкост и избухва като въ-

¹ Последование на Литургията в деня на Възкресение Христово, Лекционар *Четива от Слово Божие*, т. I, Софийско-Пловдивска епархия 1992, с. 525.

прос, който не успяват да удържат: „Какво може наистина да унищожи скуката, апатията и да ме накара да започна отново да живея?“. Колкото и да са млади, те са вече недвусмисленото бойно поле между жаждата за живот и страха, че всичко свършва в нищото. Ние, възрастните – за разлика от тях, – имаме достатъчно история зад гърба си, за да знаем, че всеки наш опит ще бъде твърде слаб. Краят е известен, смъртта излиза винаги победителка. Затова, казах, да говорим за бой, е равнозначно на използването на евфемизъм.

В този контекст можем да уловим смисъла и дързостта на Пасхалната литургия. „Факт е, че ако Христос не беше възкръснал, „празнотата“ щеше да получи надмощие. Ако премахнем Христос и Неговото възкресение, няма спасение за човека и всяка негова надежда остава илюзия. Но точно днес [в деня на Великден] бликва със сила благовестието за възкресението на Господ и то е отговор на повтарящия се въпрос на скептиците, приведен и от *Книга на Еклисиаста* или *Проповедника*: „Случва се да казват за нещо: „виж, на, това е ново“ (Екл. 1:10). Да, отговаряме: в пасхалната утрин всичко е обновено. „В бой се биха и смъртта и животът; житейски вожд мъртъв, жив царува“ (Последование на Литургията в деня на Възкресение Христово). Това е новото! Новост, която променя съществуването на тези, които я приемат.“²

Без Христовото възкресение не би имало истински бой. Известяването на „факта“, нека се разбе-

² Бенедикт XVI, *Послание Urbi et Orbi*, 12 април 2009 г.

рем, не предопределя боя, който се разиграва във всеки от нас. Нещо повече, правейки боя, в този смисъл, действително възможен, го отприщва.

Необходимо е, значи, да се запитаме: достоверно ли е още за днешните хора, които претендират за пълноценно използване на разума и свободата си, благовестието за Христовото възкресение? Отговорът на този въпрос изисква преpraщане към историята, към нашия личен опит, само в който могат да изплуват мотивите за достоверността или недостоверността на новината. Именно в живота, в конкретния опит благовестието трябва да се покаже като достоверно.

Парадоксално благоприятна за тази проверка възможност ни беше предложена в тези времена именно от пандемията. Действително, присъствате на повсеместен сблъсък между битието и нищото; бой, единствен по своята значимост и измерения, с една по-видима част, за която медиите ни осведомяваха постоянно – статистиките на починалите, препълването на интензивните отделения, трудностите на икономиката, – и една по-скрита част, по-лична, със своите криви на страх, самота, крехкост, и свързаното нахлуване на въпроси, които разтърсиха уверености, които изглеждаха укрепнали. Можем да ги обобщим в един – най-разпространения и предизвикващ в това време, доминирано от неувереността: *има ли надежда?*

Въпросът стана тема първо на духовните упражнения на студентите от Движението, а после на тези на възрастните от Братство „Comunione e Liberazione“. При тяхното осъществяване мно-

зина, чувствайки се дълбоко интерпелирани, допринесоха – ще можем да го констатираме, четейки текста – с писма и свидетелства.

От досега с грубостта на реалността изплува с по-голяма яснота нашата човешка нужда. По един или друг начин, всички си уреждаме сметките с въпроса относно надеждата – няма нищо по-решаващо за нашия живот. Ако не успеем да намерим за него адекватен отговор, смъртта няма да престане да виси като дамоклев меч върху всеки наш, макар и истински, човешки опит, най-вече върху най-показателните преживявания.

Следователно, от страст към живота, за да не се примиряваме да прекарваме всеки миг, смазани от страха от смъртта – от празнотата откъм смисъл, – решихме да погледнем въпроса в лицето, като мъже и жени, които не възнамеряват да изпуснат живота, живеейки, без да поемаме по преки пътища. Преди години дон Джусани казваше: „Когато се събираме, защо го правим? За да изтръгнем от приятелите, и ако е възможно, от целия свят, нищото, в което всеки човек се намира“.³ Това е устремът, който подкрепя пътя на страниците, които следват, замислен като помощ да не играем нечестно със себе си, да не се отказваме от желанието за живот, оставайки отворени за очарованието на откритието на достоверен отговор на очакването, в което се изразява нашето битие на хора.

³ Л. Джусани, „Послание към Поклонничеството пеша Мачерата-Лорето“, 14 юни 2003 г., сп. *Tracce-Litterae communionis*, бр. 7/2003, с. 105.

„ПО-ЛОШО ОТ ТАЗИ КРИЗА Е САМО ДРАМАТА ДА Я ПРОПИЛЕЕМ“

„По-лошо от тази криза е само драмата да я пропилеем.“¹ Тези думи на Папа Франциск напират за осъзнаване на това, което ни се случува, на това, което преживяхме от една година насам.

1. Досегът с реалността

За да се справим с предизвикателството, което не позволи на никого да остане безразличен, още отначало си дадохме работна хипотеза,² съдържаща се във фраза на Джусани: „Човек, който рядко се е сблъсквал с действителността, защото например е трябвало да посреща малко трудности, ще има слабо чувство за самосъзнание и по-слабо ще усеща силата и вибрацията на своя разум“. Следвайки Джусани, се приканихме, значи, да „изживяваме непрестанно и интензивно реалността“,³ без

¹ Франциск, *Проповед за Петдесетница*, 31 май 2020 г.

² Срв. Хулиан Карон, *Пробуждането на човешкото. Размишления от едно главозамайващо време*, Братство Comunione e Liberazione, Милано 2020, e-book.

³ Луиджи Джусани, *Религиозното чувство*, Itaca, Castel Bolognese 2019, прев. Венелина Станева, сс. 139, 151.

да отричаме или цензурираме нищо. Наистина, едно е да не можем да игнорираме или избягваме удара на обстоятелството, друго е да го преживяваме, схващайки провокацията, което то носи със себе си.

С тази хипотеза, подлежаща на проверка, дори една коварна ситуация като тази, породена от Ковид, можеше да се превърне, парадоксално, във възможност да увеличим нашето самосъзнание, много пъти така затъмнено, и да доловим с повече сила енергията и вибрацията на нашия разум; тоест, можеше да се превърне във възможност за пробуждане на човешкото като съзнание, разум и афект.

Какво се случи? След повече от година, какво видяхме да се случва в нас и около нас?

Мнозина разграничиха две фази, две лица на нашия опит при пандемията, съответстващи на двете вълни на разпространение на вируса. Втората вълна, отбеляза Антонио Скурати, „ни хвана не по-малко неподготвени и не по-малко незрели от първата, но по-уморени, унили, раздразнителни, дребнави“.⁴ Сякаш не съумяхме да се възползваме от случилото се в първата фаза, за да израснем, да увеличим нашето съзнание и да направим да узрее една по-дълбока устойчивост на нас самите. Това долавяме от изплувалото в хода на втората вълна: по-голямо чувство за крехкост, ширенето на несигурността и на тревогата – знаци, които посочват, както отбеляза

⁴ А. Скурати, „Една сурова Коледа (и на надежда)“, в-к *Кориере дела Сера*, 20 ноември 2020 г., с. 11.

Масимо Рекалкати, че „истинската травма не е в минало време, а в бъдеще“. Втората вълна, „разрушавайки илюзията за подновяването на живота, на която всички повярвахме, [...] разшири хоризонта на кошмара. Второто време на травмата е по-травматично от първото, защото показва, че лошото не се е изчерпало, а е още живо сред нас. Надеждите, подхранвани от лятото, се разбиха. Това разочарование е преобладаващото днес чувство“.⁵

От известно време бяхме свикнали да живеем в състояние на привидна сигурност, с илюзията, че можем да владеем реалността. Нахлуването на вируса свали тази илюзия. След като премина първата вълна, все пак, беше нужно малко да се убедим, че отново сме овладели ситуацията и следователно, че завръщането към нормален живот е на една ръка разстояние. Така се насладихме – някои повече, други – по-малко – на лятото. Но „не знаем това, което знаем, и дори това, което желаем да узнаем, докато не бъдем изпитани“.⁶

Втората вълна разби на парчета още веднъж съня или надменността, напомняйки ни, че реалността, в крайна сметка, не се контролира. „Мислехме – отбеляза Чезаре Корнаджа, – че смъртта е случаен факт, като тумор или инцидент, и че инфекциозните болести са разгромени, а пък неизвестното, което не виждаме и на което не можем

⁵ М. Рекалкати, „Травмата от втората вълна. Дали расте страхът от бъдещето“, в-к *Република*, 31 октомври 2020 г., с. 28.

⁶ Th. Wilder, *Idi di marzo*, Mondadori, Milano 1951, p. 56; превод наш.

да отговорим, ни убива. Оттук се поражда несигурността.“⁷

Пропорционално с „усещането за неизвестност“ се увеличи, следователно, „несигурността за бъдещето“. В началото на втората вълна Едгар Морен също окачестви края на илюзията с думата „несигурност“. „Навлязохме в епохата на големите неизвестни“, написа той, подчертавайки „характера с много измерения на кризата, която засяга живота на всеки отделен индивид, на всички нации и на цялата планета [...]. Всички сме част от това приключение, изпълнено с невежество, неизвестни, лудост, разум, мистерия, мечти, радост, болка. И несигурност“.⁸ Въпреки уверенията на някои, оптимизма, който съпътстваше откритията на науката и инициативите на фармацевтичната индустрия, в нас се крие още, заплашителна, тревогата.

След повече от година още плаваме напосоки, без да знаем колко още ще издържим така, макар че, за щастие, вече все по-конкретни стават знаците за някакъв изход. Ще видим, и като всички си пожелаваме нещата да се разрешат, колкото се може по-скоро. Описаната ситуация, която въвлече така широко живота на хората, на обществата и на целия свят, обаче изкара на повърхността, от недрата на нашето житие, един въпрос, който съпътства съществуването на човека: има ли надежда?

⁷ Ч. М. Корнаджа, „Тревога, страх, несигурност: ето какво още не знаем“, интервю на Паоло Витес, *ilsussidiario.net*, 8 ноември 2020 г.

⁸ Е. Морен, „Силата на несигурността“, в-к *Република*, 1 октомври 2020 г., с. 27.

„Има ли надежда?“ Заглавието на нашите духовни упражнения намери отблясък в нас и в другите, които бяха поканени да участват в тях, както се случи през декември при Упражненията на студентите. „Вие хващате винаги въпрос, който докосва нещо, което е в мен. Тази тема е решаваща!“, каза една съкурсничка на този, който я канеше. „Предложеното заглавие – каза друг човек – отекна в мен, това беше въпросът, който съпътстваше това време.“

Въпросът напират от дълбините на всекидневното терзание. Една приятелка ми пише: „От октомври месец, при пандемичната ситуация, която се канеше да се влоши още веднъж, и едно ширещо се общо насилие, което все повече характеризираше новините, които се чуваха, ми се отпечата този въпрос: „Но аз имам ли надежда, че нещата имат добра участ?“. И за съжаление, се оказва, че отговарям: „Не знам“. Толкова хора умряха и до днес, след една година, продължават да умират от Ковид. Няколко приятели – мои и на моя съпруг, – скъпи на нас хора, бяха тежко засегнати от икономическата криза. Освен това, някои болезнени новини и тежки усилия, които преживявам, особено на работа, ме отведоха дотам да кажа: „Аз не съм сигурна вече, че нещата имат добра участ, всичко ми казва обратното“. Разбрах, че този мой въпрос в крайна сметка разкрива също страха, че нещата, отношенията и най-скъпите хора свършват в нищото. В началото устоях да призная пред себе си, че имам този въпрос. Честно казано, срамувах се много от това. После си спомних, че в моя живот най-важните стъпки са произтичали, като изхож-

дам от неудобни, необичайни и тежки въпроси. Това, което най-много ме „окуражи“ да гледам този мой въпрос, беше ти: когато, действително, открих, че си избрал като заглавие за Упражненията „Има ли надежда?“, те почувствах дълбоко като приятел; помислих си: „Гледай човек, който не само не се страхува да си зададе този въпрос, а и който не се страхува да го зададе на всички“; затова те почувствах същевременно като баща, защото ми помогна да не изпитвам страх да се погледна и да обичам въпросите, които имам. С изминаването на месеците този въпрос стана все по-парещ и съжالياвам, че трябва да призная, че до днес не мога да му дам отговор. В такъв случай те питам: какво може да ми помогне да го схвана?“

Първата помощ – казвам веднага – идва от самия въпрос, както мнозина ми писаха. „Въпросът относно надеждата ме поразява заради силата си. Още веднъж въпросът ни освобождава от нашия пристрастен поглед, за да ни отвори към нещо друго: на нас се пада изборът да удовлетворим допира с него или да го притъпим. Въпросът ми се струва по-належащ от всякога и не искам да пропилявам случая.“ „Давам си сметка – подчертава друг човек, – че още отсега работата върху предложения въпрос бележи моите дни, правейки ме по-внимателна и отворена към това, което се случва.“ А друг пък отбелязва: „Проблемът е да оставим въпросът да се наложи, да се разположи, където сметне за най-добре, без да ни дава мира. „Има ли надежда?“ Борба е да пусна този въпрос, борба е да не го изхвърлям от дните си, борба е да не лъжем и затова да си

кажем, че в крайна сметка надежда няма, за да се преструваме после, че има, от удобство“.

2. Нагласи при това, което се случи

Всеки е призван да отговори лично на поставения въпрос, наблюдавайки се в действие, отбелязвайки начина, по който гледа и се справя с живота, който не прави отстъпки на никого. В такъв случай да се опитаме преди всичко да хвърлим поглед към нагласите, които при всичко, което се случи, видяхме да се реализират в нас или у други и които бяха в някаква степен и наши. Това ще ни помогне да имаме по-ясно съзнание за въпроса, поставен като тема, за неговата принадлежност към живота и за това какъв е пътят, за да можем да отговорим на него.

а) Изкушението да премахнем дадеността

През декември известното американско списание *Тайм* посвети корицата си на „2020“, пишейки числото в черно, с едър шрифт и зачерквайки го с голям червен кръст. Веднага отдолу, с дребен шрифт, една фраза: „Най-лошата година изобщо“. Върху изминалата година беше поставен символичен кръст, сякаш искаме да я елиминираме. Но както всички знаем, трите милиона починали и кризата, която пандемията предизвика – на която може би още не сме изпитали най-лошите последици, – не могат да се зачеркнат! „Това е историята на една година, която няма да искаш никога да

видиш отново.“ Така започва уводната статия на Стефани Захарек.⁹

Изкушението да зачеркнем това, което ни притиска до стената и ни принуждава да се питаме какво придава смисъл на живота, е винаги в засада, както написа един студент: „Дали в моя живот има, или не надежда, е въпросът който си задавам всяка вечер, преди да заспя, от двадесет и един дена насам, откакто започна изолацията заради Ковид. Бяха трудни дни. Болестта беше доста сурова с мен. По тази причина отговорът на въпроса, в една начална фаза, беше едно сухо: „Не, няма надежда“. Този период беше само момент, който трябва да се зачеркне. Живях, оцелявайки, събуждайки се, хранейки се, къпейки се и работейки, за да се върна после в леглото и да повтора всичко на следващия ден. Утре ще бъда свободен, но – има едно голямо „но“ – се питам дали двадесет и един дена, преживени по определен начин, са занулили моето битие на този, който съм“. Опитът на мнозина беше белязан от тенденция към оцеляване и веднага щом се преодолее най-лошото, към премахване на преживения момент, с последицата на едно отслабване на схващането за себе си, на подозрение относно собственото бъдеще.

Други не затвориха очи, не се опитаха да забравят, а напротив – пожелаха да не опропастват обстоятелството. „Казвам ти веднага, че тази година беше възможност за мен да осъзная, както никога не ми се беше случвало, колко съм крехка

⁹ С. Захарек, «2020. The Worst Year Ever» („2020. Най-лошата година изобщо“), сп. *Тайм*, 14 декември 2020 г.

и ограничена; но не мога да кажа, че тези мои чувства бяха нещо лошо за мен, напротив, накараха ме да открия колко имах и имам нужда да опра живота си на нещо различно от мен, на една пълнота, която не изграждам аз, която не зависи от обстоятелствата, която не зависи от мен и която издържа!“

b) Тъгата и страхът

Много чувства, които може би никога не сме доверявали наистина на себе си, че изпитваме, и относно които малко сме се запитвали, утешени от благоприятния ход на нещата, в това време изплуваха на повърхността по настойчив начин, труднообуздаем. Испанският журналист Салвадор Сострес написа: „За пръв път говорих с мой приятел за разочарованието, тъгата и за пръв път не знаем какво да кажем или какво да направим, и сме много уморени, защото не сме спали много, и си даваме сметка, че до днес никога абсолютно не сме се съмнявали, че можем да направим нещо с нашите сили“.¹⁰

Показва се на повърхността едно неудобство, което в крайна сметка беше вече там, вътре в нас, завоалирано, защитено от форма на живот, от социален ритъм, който внезапно отпадна, оставяйки така то да изплува. Затова у мнозина си прокара път, пускайки корени в тях, едно мрачно усещане

¹⁰ С. Сострес, «La próxima vez que me muera», в-к ABC, 24 септември 2020 г.

за себе си и собствената съдба, почти схващане за нищожност, като проектирането върху бъдещето на някаква потискаща сянка, която думите на Кармело С. Ирибарен описват добре: „Мисля за това сега, когато гледам / през отвореното прозорче / магистралата, виждайки / как присветват колите / в последния участък / преди тунела. Мисля, / че това е животът / и че няма друго. Едно слабо, / леко намигване на светлина към сянката / с по-висока или по-ниска скорост“.¹¹ Значи, животът не е нищо друго, освен пътуване към мрака? Само скоростта ли се променя?

Страхът за себе си, за собственото бъдеще, свързан с долавянето на заплахата и с принудителното откритие за собствената уязвимост, се промъкна в много случаи дори в границите на домашните стени, засягайки най-близките отношения, както призна писателят и сценарист Франческо Пиколо: „До настъпването на пандемията моите деца бяха тези, които, в най-лошия случай, се страхуваха от мен. [...] Сега [...] инстинктът ме кара да стоя далеч от тях. Понякога синът ми кани съученик да учат. Аз се старая да се прибирам почти винаги след като съученикът си е отишъл. [...] Дъщеря ми е в Болоня. [...] Не ми се обажда никога, защото е толкова впечатлена от моя страх, че се опасява, че аз мисля, че ако ми се обади, ще ме зарази. [...] Понякога мисля, че съм в телевизионен сериал. [...]

¹¹ «Lo pienso ahora que miro / por la ventana abierta / la autopista, viendo / cómo los coches parpadean / en el último tramo, / antes de túnel. Pienso / que así es la vida, / y que no hay más. Un leve / guiño de luz hacia la sombra / a mayor o menor velocidad» (К.С. Ирибарен, «Hacia la sombra», in Id., *Seguro que esta historia te suena*, Renacimiento, Salamanca 2015, p. 42; превод наш)

Въобщо не ме успокоява това, че имам син вкъщи, който тича, крещи и излиза всеки ден. Точно това е новото омотано и неестествено кълбо от чувства, което създаде коронавируса̀т: да се страхуваме от собствените си деца повече, отколкото от всяко друго човешко същество на света¹².

с) Ужасът от смъртта

За какъв страх говори? Не само за този от заразяване, а за този да не умре, тъй като заразяването може да има фатални последици. Смъртта, от нас старателно прикривана и прогонвана, отново е видима. Окупирайки масирано реалната и медийна сцена, тя престана да бъде смятана в колективното съзнание за чист инцидент на прехода, едно спорадично неудобство, което се случва още, но скоро ще бъде превъзможнато или при всички положения ограничено. За да сигнализира за това, *Еспресо* избра за „Личности на годината“ – 2020 – „Смъртта и животът“. В подножието на една „снимка“ на Смъртта с качулка, която играе шах с новородено под едно свъсено небе, в съдържанието, което се появява на корицата, е написано: „Страхът от края разтърси икономическите и политически системи. И нашето всекидневно съществуване“. Вътре, в уводната статия, четем, че смъртта, „премахната от културата, [...] годината на пандемията я доведе отново в центъра“. А мал-

¹² Ф. Пиколо, „Проклет вирус, ти ме научи да се страхувам от децата си“, в-к *Република*, 1 февруари 2021 г., сс. 12-13.

ко по-нататък, че страхът от края, парадоксално, би трябвало да доведе със себе си и едно странно предчувствие: „Да се страхуваме от смъртта, означава да знаем, че има нещо, което излиза извън границите на нашето индивидуално съществуване. Една Цел. И Наследниците“.¹³ В своята статия Масимо Качари подчертава: „Леопарди е този, който учи на това [...]. Ако животът струва наистина, тоест е насочен да постигне нещо, което винаги излиза извън границите на неговото пределно съществуване, то тогава не се страхуваме от смъртта, *преживяваме я*“.¹⁴ И като я преживяваме, се пробуждат дълбоките въпроси.

d) Пробуждането на дълбоките въпроси

Хешел отбелязва: „Първият отговор на въпроса „Кой е човекът?“ е следният: човекът е същество, което задава въпроси относно себе си. Задавайки такива въпроси, човекът открива, че е личност, а тяхното качество му разкрива неговото положение“.¹⁵ Човекът е онова ниво на природата, на което природата си задава въпроси относно себе си, относно собствения смисъл, собствения произход и относно собствената съдба. „Защо съм тук? Какво се разиграва в моето съществуване? Този въпрос не произтича от никаква предпос-

¹³ „Личности на годината. Смъртта и животът“, заглавие на корицата на сп. *Еспресо*, 20 декември 2020 г.

¹⁴ М. Качари, „От любов към Живота“, сп. *Еспресо*, 20 декември 2020 г., с. 17.

¹⁵ А.Ж. Heschel, *Chi è l'uomo?*, SE, Milano 2005, p. 42; превод наш.

тавка: даден е заедно със съществуването.¹⁶ Но въпросът относно смисъла на собствения живот не може да бъде откъснат от този относно смисъла на собствената смърт.

Тези, които се оставиха да ги удари безкрайността на провокацията на тази драматична година, не можаха да избегнат това да видят как изплуват у тях, в собственото съзнание, въпроси, които обикновено, във времена, които можем да определим като „нормални“, щяха може би да си спестят. Но този път, поради глобалния характер на опасността, уязвимостта, самотата, страданието, смъртта, докоснаха по-настойчиво и по-пряко нашата плът или тази на някои близки. Ситуацията пробуди всички от всекидневното вцепенение, което често редуцира плътността на екзистенциалните въпроси, правейки те да изглеждат като прекаляване на тези, които искат да развалят на другите празника от живота. Този балон се спуска, най-вече с нахлуването на втората вълна: „Страданието е агресия, която ни приканва към съзнание“,¹⁷ ни напомня Клодел.

Игнасио Карбахоса е прекарал като свещеник пет седмици в ковид болница в Мадрид и е фиксирал в дневник опита на „привилегирован свидетел“ на живота и смъртта на много хора. Той пише: „Това, което видях, се бори вътре в мен. Нарани ме“. Какво е видял? Сред многото, едно момиченце на двадесет и четири часа и една току-що

¹⁶ Пак там, р. 25; превод наш.

¹⁷ P. Claudel, *Tre figure sante per il tempo moderno*, Paoline, Alba (Cn) 1997, р. 46; превод наш.

починала жена, Елена. Той се пита: „Елена? Къде си, Елена? Двете крайности на живота: раждането и смъртта за по-малко от час. Какво изкушение да елиминираш един от двата полюса! И каква смелост и предизвикателство за разума да задържиш и двата, за да се отвориш за един въпрос: „Що е човек, та го помниш?“. След месец, прекаран в помощ на ковид пациенти, отбелязва в своя дневник: „В този период моят разум и моята обич бяха предизвикани от един проблем на познание: какво е болката? Какво е смъртта? И следователно, какво е животът? Всеки ден трябва да гледам в лицето тези въпроси, изправен пред болни хора, които страдат и умират“.¹⁸

Този, който в тези времена не се е свил като таралеж, трябва да е почувствал как вибрират съкровени струни, които може би не е знаел дори, че има. Може би някои веднага са ги заглушили в опита да се върнат към нормалното. Но контрадара са го усетили така или иначе, макар и за миг. Като мъничко семе, нищо и никакво, им се е случило – както отбелязах по-рано – началото на едно пробуждане на човешкото: „Именно заради трудностите, които не ми бяха спестени, за мен 2020 г. съвпадна с едно неочаквано пробуждане на моя Аз“. Кой знае колко са го разпознали и кой знае колко време ще е необходимо, за да успее това семе да покълне!

Разбирам, че това може да изглежда твърде малко при широтата на драмата, но то е като обеща-

¹⁸ I. Carbajosa, *Testimone privilegiato*, Itaca, Castel Bolognese (Ra) 2020, pp. 16, 66, 96; превод наш.

ние: вибрацията на нашата вътрешност е, наистина, знакът за едно очакване, което има дълбоки корени в нас, което съвпада с нас: очакването на нещо на висотата на живота и на смъртта, очакванията за нещо непредвидено, което да отприщи вълна на привързаност към нас самите и да позволи на нашето желание да се пробуди и изпълни. Тази вибрация на нашия разум, неотложността за смисъл, която доловихме очевидно в някои моменти, ни поставя в най-благоприятното положение, за да засечем – ако и където се случи – отговора. Джусани повтаряше често в тази връзка една фраза на Райнхолд Нибур: „Нищо не е толкова невероятно, колкото отговора на въпрос, който не се задава“.¹⁹ Какво означава? Днес можем може би да я разберем по-добре именно заради опита от последната година: колкото повече усещам един проблем, колкото повече една нужда напирва вътре в мен, толкова повече съм внимателен към всякакво ехо от отговор, всякакъв намек за него предизвиква моето любопитство.²⁰

Макар и с цялата си неотложност и макар бидейки неизбежен, въпросът за смисъла на съществуването представлява – добре е да не го забравяме – покана, която може винаги да бъде

¹⁹ R. Niebuhr, *Il destino e la storia. Antologia degli scritti*, a cura di E. Buzzi, Rizzoli, Milano 1999, p. 66; превод наш.

²⁰ Луиджи Мария Епикоко отбелязва: „Целта на момента не е да оцелеем от заразата, а по-скоро да разберем, че и чрез този опит не можем повече да отлагаме големия въпрос за смисъл относно живота, който тази пандемия енергично вкарва отново на дневен ред“ (L.M. Epicoco in dialogo con S. Gaeta, *La speranza non è morta. Parole di fede in tempo di crisi*, San Paolo, Cinisello Balsamo-Mi 2020, p. 40; превод наш).

отказана. А отказът води до изтъняването на съзнанието за този въпрос, чак до неговото затъмняване. „Въпросът се налага, но не и вниманието към въпроса. Така неколцина го определят като безсмислен [...]. Тогава въпросите относно смисъла на съществуването отслабват и накрая се изпаряват. Стига се дотам, както казваше Жид, да „не – усещаш – повече – нуждата – от – това“.²¹ Тези, които не избягват въпроса, усещат обаче неговия познавателен капацитет, способността за пробуждане: „В тази „неиздадена“ година за мен се случи революция: вече нямам нужда да осчетоводя набързо сметката, предлагайки на себе си перфектни и безупречни отговори, но предварително зададени; напротив, имам нужда от точно обратното: да държа жив въпроса, да приемам неговата драматичност, защото в тази бедност, която не притежава нищо и не се опира на схеми, ритуали, придобита сигурност, аз живея голямата възможност да забелязвам това, което го има“.

3. Критерият за преценка

Да вземем насериозно човешката неотложност, означава да имаме критерия, за да преценяваме всичко, което ни идва под ръка, всички позиции – наши и чужди, – като сваляме маските на измамата, илюзиите и разпознавайки това, което струва. Изначалните и същностни въпроси, „интелигент-

²¹ F. Varillon, *L'umiltà di Dio*, Qiqajon – Comunità di Bose, Magnano (Bi) 1999, p. 30; превод наш.

ните и драматични чувства²², които се засвидетелстват в дълбините на нашия Аз, представляват точката, с която сравняваме всяко предложение, всяка перспектива, всяка среща.

Унгарети пише в едно свое стихотворение: „Моего сърце / днес / не е друго / освен трепет на носталгия“.²³ Приглася му Ети Хилесум: „Чувствах винаги онова болезнено неутолимо желание, онази носталгия по нещо, което ми изглеждаше недостижимо“.²⁴ Имаме в себе си една мистериозна и неугасима носталгия, като невидим, непознаваем фон, с който сравняваме целия живот и всички отношения. Св. Августин я нарича „безпокойство“: „... че си ни създал за Тебе, и неспокойно е сърцето ни, докато не намери в Тебе покой“.²⁵ Това безпокойство се превръща в критерия за преценка, за да засечем това, за което неговото сърце е създадено. Не може да греша, защото може да провери това в опита: покой. Това, което съответства на неговото безпокойство, на неговото очакване, е разпознаваемо от покоя, който изпитва, когато го срещне – покой, който пази и величае очакването.²⁶

²² Луиджи Джусани, *Религиозното чувство*, цит. пр., с. 60.

²³ G. Ungaretti, «Oggi» in Id., *Poesie e prose liriche. 1915-1920*, Mondadori, Milano 1989, p. 40; превод наш.

²⁴ E. Hillesum, «Amsterdam, 16 marzo 1941», in Id., *Diario. Edizione integrale*, Adelphi, Milano 2012, p. 58; превод наш.

²⁵ «Fecisti nos ad te [Domine] et irrequietum est cor nostrum, donec requiescat in te» (Св. Аврелий Августин, *Изповеди*, Изток-Запад, София 2006, прев. Анна Б. Николова, с. 9).

²⁶ Този „покой“, пише Гуардини, „е нещо много по-голямо от просто безделничене: това е пълнота сама по себе си“ (R. Guardini, *Lettere sull'autoformazione*, Morcelliana, Brescia 1994, p. 136; превод наш).

Независимо къде е роден, независимо от културата, която го е приела, всеки човек идва на света с неотложност откъм смисъл, откъм съдба, откъм абсолютност, която в един момент вижда да изплува в него и с която, волю-неволю, е принуден да се съобразява, каквато и позиция да има. Тази неотложност може да е била погребана под отломки разсеяност, но някои събития като пандемията пробиват кората, разтърсват от вцепенението и я изкарват, като ни пречат да се задоволяваме с какъвто и да е отговор. Колкото повече – подтиквани от това, което се случва – се обостря неотложността, толкова повече бие на очи какво е в състояние да се справи с нея, да ѝ отговори.

Да се опитаме тогава да преценим различните позиции, които видяхме да се редуват или преплитат пред предизвикателството, в което сме потопени – в което може изцяло или частично да сме се оказали, – за да отсеем колко издържат.

а) „Всичко ще бъде наред“

Помним най-повтарящия се слоган от първия локдаун: „Всичко ще бъде наред“. Всички откриваме в себе си, наистина, един вид естествена надежда, с която се справяме с живота. Видяхме я да се отприщва веднага щом започна санитарната криза. Докато лекарите великодушно правеха чудеса от храброст, излагайки на риск себе си, много хора излизаха по балконите, за да изразят доверието си. Често чувахме да отекват тези думи: „Всичко ще бъде наред“. Устоя ли тази надежда – този оп-

тимизъм – при продължителността и суровостта на предизвикателството? Втората вълна я опря до стената, показвайки колко тя е крехка, неспособна да устои пред цунамито, което ни отнесе.²⁷

Същото се случва при различните противоречия, които съпътстват нашето съществуване. Леопарди го е изразил майсторски: „Но щом един дисхармоничен акцент / нарани слуха, в нищо / се превръща отново онзи рай за миг“.²⁸ Стига едно нищо, един дисхармоничен акцент, за да изложи на риск рая, който сме си построили. Да си представим какво се случва, когато на неговото място е Ковид, с всички последици, които добре познаваме.

Досегът с някое противоречиво обстоятелство, с теготата на реалността поставя на изпитание устойчивостта на нашата надежда. Една студентка ми пише: „Аз винаги съм била сигурна в наличието на надежда и във величието на обстоятелството, което преживяваме; всичко това ми беше ясно по време на първия локдаун и най-вече това лято, когато се оказа, че трябва да наваксам стажа. И все пак, в последните дни нарасна в мен една голяма тежест в сърцето. Властва в моите дни не

²⁷ Жан Даниелу обръща внимание: „Надеждата не е оптимизмът. Оптимизмът е онази лесна нагласа, по силата на която ние мислим, че нещата накрая винаги ще се оправят сами. В една по-несъзнателна форма той смята злото за обикновен безпорядък, който ще се елиминира от само себе си, или дори за криза на растежа. Анулирайки така трагичността на злото, оптимизмът е най-лошият враг на надеждата“ (J. Daniélou, *Saggio sul mistero della storia*, Morcelliana, Brescia 2012, p. 370; превод наш).

²⁸ G. Leopardi, «Sopra il ritratto di una bella donna», vv. 47-49, in Id., *Cara beltà*, Bur, Milano 2010, pp. 96-97; превод наш.

вече онази надежда, а само толкова много усилие, отдадено на хиляди мисли и всекидневни изкушения. Как е възможно?“.

b) Солидарността

Когато едно събитие е „работа на всички“, както разказва Камю в *Чумата*, всеки се опитва да се справя, както може: и рано или късно падат, една след друга, илюзиите, с които се стараем да избягаме от него. Жестокостта на някои събития разтърсва толкова, че подкопава дори най-устойчивата увереност, като тази на отец Панелу в романа на Камю, който при смъртта на един невинен вижда как рухва идеята за възмездна справедливост. „Следователно, какво да правим? Точно тук думите на отчето [Панелу] хвърлят светлина – пише Рекалкати – върху презумпцията на всеки човешки опит от грижата. Той разказва как по време на голямата марсилска чума от осемдесетте и един монаси в манастира „Ла Мерси“ само четирима оцелели от чумата. И от тези четирима трима избягали, за да спасят живота си. Но поне един бил способен да остане. Това е последната дума, която отчето връчва на своите верни: да бъдат сред тези, които умеят да остават. Да умееш да оставаш, е действително първото име на всяко практикуване на грижа. Означава да отговориш на зова на този, който е паднал. С библейски термини това е, което осветлява думата „Ето ме!“, която прави човечна човешката грижа, като не изоста-

вя никого на неприемливото насилие на злото. Не като придава смисъл на злото, а като остава до този, който е поразен от него.“²⁹

Както каза Папа Франциск, Ковид ни направи по-съзнаващи, че сме всички в една и съща лодка, и това окуражи мнозина да запретнат ръкави, за да помогнат в рамките на своите възможности. Никой не може да отрече несравнимата стойност на този ангажимент, но същевременно никой не може да твърди, че положената грижа, когато е успешна и когато не е, е достатъчна да се справи с въпроса, който възниква при най-екстремните обстоятелства: ние нямаме само нужда от помощ и лечение, имаме също нужда от нещо, което да ни позволи да гледаме на страданието и смъртта, без да рухваме пред тях. Точно тук се откроява ограничението на всеки макар и наложителен опит за солидарност, близост и грижа. Естеството на нуждата, което ситуацията изкара у тези, които се оставиха да бъдат наранени от всичко, което се случваше, е по-дълбоко от солидарния отговор.³⁰

²⁹ М. Рекалcati, „И аз ще се погрижа за теб“, в-к *Република*, 15 октомври 2020 г., с. 27.

³⁰ Същото се случва, когато се задействаме да отговорим на нуждите на другия: „Това е откриването на факта, че именно защото ги обичаме, не ние ги удовлетворяваме; и че дори най-съвършеното общество, законово най-здравият и съобразителен организъм, най-огромното богатство, най-желязното здраве, най-чистата красота, най-образованата цивилизация няма да може никога да ги удовлетвори“ (L. Giussani, *Il senso della caritativa*, Società Cooperativa editoriale Nuovo Mondo, Milano 2006, p. 10; превод наш).

с) *Ваксината като панацея*

Добре дошла, ваксина! Как да не ѝ се радваме, след като видяхме толкова страдание, страх, объркване, смърт? Не можем да игнорираме обаче това, което пише Сузана Тамаро в едно „Писмо до Младенеца Исус“, публикувано в *Кориере дела Сера* на 22 декември м.г.: „Прости ни, че сме убедени, че ваксината ще бъде спасението, защото ваксината ще бъде, да, една чудесна, наложителна помощ – както чудесна и наложителна е науката, която се поставя в услуга на човека, – но няма да бъде в състояние да разсее мъглата на нашето нещастие. За да направим това, бихме имали нужда от един нов поглед и от пречистено сърце, което с този поглед да води диалог“.³¹ Тези думи оголват един въпрос, който не може да се избегне: достатъчна ли е ваксината, за да отговорим на въпросите, които пандемията пробуди? Само от това ли имаме нужда, да надвием болестта?

А когато за болестта няма лек? Майката на едно дете с много тежък синдром пише: „Този особено мъчен период ни докара дотам да преживеем влизането на моя син в реанимация, упоен и интубиран. В моменти като този се вкопчвам във всяко нещо, което ме кара да си спомня, че съм гледна и обичана: така се обаждам и си пиша с приятелите ми, чета и препрочитам някои неща, търсейки сила. В педиатричното отделе-

³¹ С. Тамаро, „Под елхата бих искала да намеря отново невинността“, в-к *Кориере дела Сера*, 22 декември 2020 г., с. 29.

ние, в което сме, интернет мрежата и телефонът имат много лош обхват, а Ковид не позволява да видиш никого. Така това, в което обикновено най-непосредствено се захващам, отпада. Спомням си, че прочетох една фраза, една от многото, написани във вестниците: „Тази изминала година трябва да се забрави, да гледаме напред, идва надеждата от ваксината“. Как може да се мисли, че цялата надежда ще бъде във ваксината? Мисля за сина си: това да сме здрави ли ни дава надежда? Тогавя с него би било свършено, а пък именно той много пъти е за мен свидетел за една безкрайно по-голяма надежда. Да гледам него и да гледам тялото му, ме препраща към желанието за добро, което всеки от нас има, към желанието да бъдем щастливи и обичани, въпреки нашите недостатъци. Нашите недостатъци са драмата, която ни кара да търсим: позволяват ни да искаме и да желаем повече“.

Как да отговорим на водовъртежа, изкаран на повърхността – но не създаден – от извънредната санитарна обстановка? А преди това, за какъв водовъртеж става дума? Това е водовъртежът на собствените човешки потребности, на жаждата за живот, която откриваме в себе си. И е също водовъртежът на страха, станал по-постоянен, на смъртта и болката, на тревогата да не загубим живота си или че животът в крайна сметка няма да се изпълни. Достатъчни ли са „отговорите“, за които намекнахме, за да запълнят тази бездна?

4. Бягството от себе си

Пише ми една млада лекарка: „Първоначално моят подход към дните беше да се надявам, че нещата ще вървят малко или много, както съм си наумила аз. Лекар съм, завърших специализацията си през ноември и през януари току-що се бях преместила в нов град, за да започна новата работа. Бях натоварена с очаквания, с желанието да осъществя най-накрая, след всички години подготовка, моето призвание на лекар. През март миналата година – първият локдаун. Здравната управа е на колене, моят договор губи всякакъв приоритет и аз не мога да съм повече в болницата. Не мога дори да съм там, за да помагам. Безполезен лекар. Насред пандемията! А междувременно течаха всичките молби за лекари по телевизията. Изпратих поне десет автобиографии, отговаряйки на конкурси близо и далеч от къщи, но нямах необходимите качества. Безполезен лекар. Можеш да си представиш гнева и фрустрацията. Винаги съм споделяла това, което чувах да се казва относно стойността на недвижимостта. Но истината беше, че тайничко мислех, че недвижимостта трябва да влезе в рамките на това, което така или иначе си бях наумила. Затова се оказва, че се възприемам като изоставена, шартирана и оставена настрана. Казвах си: „Къде е твоят Бог? Ако Го има, те е забравил. Вероятно Го няма“. С две думи, остава ми отпечатано усилието на тези месеци. Но бих искала моята „криза от Ковид“ да не бъде пропиляна. Не бих искала да пропусна случая да разнищя съмнението относно съществуването на

Бог или, обратното, възможността Бог да Го има, и че на Бог наистина Му е на сърце моят живот. Възможно ли е да се твърди с увереност от опит, че „нам и космите на главата са преброени“? Възможно ли е да бъдем толкова сигурни в това, че да го обосновем дори пред тези, които не вярват, или по-просто, пред мен самата, когато се съмнявам?“.

Ако не искаме да „пропилеем“ кризата, през която минаваме, както каза Папа Франциск, не можем да пропуснем случая да се оставим да бъдем провокирани от въпросите, които напират вътре в нас. Да не пропилием кризата, е да се опитаме да отговорим на съмнението, което много пъти ни обзема чак до сърцето. Ако не го посрещнем решително и не намираме отговор на висотата на въпроса, сме принудени да бягаме от себе си поради невъзможността да се изправим пред драмата.

Да бягаме от себе си, е най-обичайният път, докато можем да си го позволим: да стоим далеч от водовъртежа на сърцето, от „невъзможни“ за удовлетворяване потребности, които не могат да се опитомят и които безпокоят.

Ако страх и солидарност по някакъв начин са доминирали в хода на първата вълна, то във втората, както казахме, стана преобладаваща една несигурност пред бъдещето, едно по-изострено съзнание за нуждата от смисъл и за трудността да се изправим пред него. Това е, което мотивира бягството. Бягаме, защото не успяваме да понасяме живот, който крещи потребността от смисъл. Опитваме се, следователно, да идем възможно най-далеч от себе си, почти „сякаш считаме себе

си за по-малко важни от всичко останало³². Цената, която плащаме, е един разполовен живот, с паднали акции. Както наскоро написа Алесандро Барико: „А за тази друга смърт кога ще говорим? Пълзящата смърт, която не се вижда. Няма заповед на здравния министър, която да държи сметка за нея, няма всекидневни графики, официално не съществува. Обаче всеки ден, от една година, тя е там: целият живот, който ние живеем“³³.

Бягайки от себе си, не правим друго, освен да утежняваме ситуацията, защото така нищо не е вече наше, всичко ни става чуждо. Описал го е Джусани с незабравими щрихи: „Върховното препятствие за нашия човешки път е „занемаряването“ на Аз-а. На обратния полюс на това „занемаряване“, тоест в интереса към собствения Аз, е първата стъпка на един наистина човешки път“. И продължава: „Изглежда очевидно да имаме този интерес, но това съвсем не е така: достатъчно е да погледнем какви големи отрязъци вакуум се отварят във всекидневния сюжет на нашето съзнание и какво блуждаене на паметта“. Ако изглеждат думи, написани за нас днес – макар че са от 1995 г., – то е, защото пандемията изкара на повърхността една динамика на опит, който я предшества и я следва.

³² Николай Кавасила пише: „Това, което правим, това, което ни е присъщо, това, което ни се струва справедливо, всичко това е много важно за нас: само онези неща, които са наистина наши, ние ги зачитаме по-малко от всички други, не разсъждавайки за начина, по който да ги съхраним и да застраховаме чрез тях нашето право, сякаш считаме себе си за по-малко важни от всичко останало. Ако не друго, да се обърнем заради онази новост, която разтърси и преобрази всички неща“ (N. Cabasilas, *La vita in Cristo, Città Nuova, Roma 1994*, p. 291; превод наш).

³³ А. Барико, „Никога повече, първи епизод“, *www.ilpost.it*, 9 март 2021 г.

Думите на Джусани ни карат да осъзнаваме една перманентна възможност на човешкия дух, едно изкушение, което ни съпътства през всичките ни дни: занемаряването на себе си. „Зад думата „Аз“ има днес едно голямо объркване, и все пак, [...] ако пренебрегваме собствения Аз, е невъзможно да са мои отношенията с живота, самият живот (небето, жената, приятелят, музиката) да е мой. За да можем да кажем мой сериозно, е нужно да сме ясни в схващането за устройството на собствения Аз. Нищо не е толкова очарователно както откритието на реалните измерения на собствения Аз, нищо не е така богато на изненади както откритието на собствения човешки облик.“³⁴

В ширенето на това объркване има също външно влияние върху нашата личност. Отслабването на чувството за Аз-а се показва като симптом на посоката, следвана от нашата култура, и на застоя, в който тя се намира: „Еволюцията на една цивилизация, действително, е такава в мярката, в която се благоприятства излизането на повърхността и проясняването на стойността на отделния Аз“. Това е парадоксалният резултат от една парабола – тази на съвременното, – в която Аз-ът е претендирал да застане в центъра като господар на себе си и нещата, а разумът си е приписал качеството на мярка за реалността. Бог, Тайната, към Когото реалността на последна инстанция непоколебимо препраща, беше заличен от концепцията за живота и света. Това не доведе до по-тясна и

³⁴ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano*, Bur, Milano 2007, p. 9; превод наш.

пряка връзка с реалността, а напротив, до бягство от нея, от нейния смисъл и до редуцирането на човешкото съществуване до чиста фактическа даденост. „В объркването относно изначалния облик на собствения Аз и на реалността зрее днес екстремен опит да се продължи това бягство от връзката с онази безкрайна Тайна, Която все пак всеки разумен човек вижда на хоризонта и в корена на всеки човешки опит: нужно е да се отрече всякаква изначална устойчивост на живота. Ако реалността сякаш убягва на мнимото господство на човека, пределният ресурс на гордостта е да отрича всякаква нейна устойчивост, произволно да смята всичко с мярката на някаква илюзия или игра. Можем да наречем нихилизъм това, което днес царува в начина на мислене и обръщане на внимание.“³⁵

Това е бягство, което по съвсем друг начин Библията описва в първата глава на Книга на пророк Иона. Познаваме развоя на историята. Два пъти в главата е повторена фразата: „Иона бяга от лицето Господне“.³⁶ Но това бягство от Бог, казва Джусани, съвпада с „бягството от нашата отговорност, тоест бягството от „единия“ живот, от единството с всички неща, бягството от пълнотата, бягството от смисъла и от пълнотата“. Затова дори когато сме се „категорично обрекли на някое католическо движение“ – казва го през 1963 г. на група тогавашни ръководители – и даваме на него цялото си свободно време, бягството от връзката с Тай-

³⁵ Пак там, pp. 10, 13; превод наш.

³⁶ Срв. Ион. 1:10.

ната „е вакуум, който ние позволяваме на всеки наш ден“,³⁷ то е бягство от себе си, което може да възприеме различни форми.

а) Активизмът

Можем да избегнем вика, който идва от недрата на нашата човешкост, като се хвърляме лудешки в действие, като се ангажираме дотам да нямаме време да мислим за нашите истински потребности. Активността става като наркотик. Колко този активизъм обзема нашия живот, видяхме, когато локдауните ни задължиха да се спрем: затворени вкъщи, внезапно бяхме принудени да си уреждаме сметките със себе си. И колко от нас откриха, че са празни, дезориентирани, непоносими в собствените си очи! Активизмът е действие без адекватна причина, затова не отваря, не прави да узреем. Така, когато преживяваме някои моменти на задължителни паузи, се оказваме пълни с несигурност и чувстваме собствената си тежест, сякаш става дума за планина върху собствените рамене. Както ми пише една млада жена: „В тези толкова трудни и сухи месеци забелязах, че не успявам да се изправя пред някои въпроси и когато възникнат – а то се случва често, – се опитвам да ги погребя със списъка на нещата за вършене, защото нямам отговор. Това ме съсипва. Когато

³⁷ Братство „Comunione e Liberazione“, *Аудио-визуална документация*, Духовни упражнения с ръководителите от GS, Вариготи (Савона), 6-9 декември 1963 г.

приятелите ми ме питат как съм, не знам никога какво да отговоря: имам две фантастични и здрави деца, всички сме добре, пандемията не ни се отрази финансово, нямам нищо, от което да мога да се оплача, но чувствам винаги силна празнота и голяма самота, все съм гневна и във всяко нещо виждам винаги негативната страна. За приятелите си не съм почти никога свободна, защото се страхувам, че като изкарам моята празнота, ще се създаде неловко мълчание, без път за бягство освен бърза смяна на темата“.

Активизмът, за който говоря, може да има много обекти или сфери: обикновено това е работата, но може да бъде партия, някоя културна асоциация, доброволчество или – както казваше Джусани – „католическо движение“. Ние първи сме съпричастни на тази нагласа: можем да стоварим върху някакво вършене липсата на сериозен ангажимент към нашата човешкост. Дори „правенето на нещата на Движението“ може да представлява начин да избягаме от себе си.

В много случаи Джусани ни е обръщал внимание за тази нагласа, предупреждавайки ни за това, което се крие в нейния корен. Действително, в активизма именно нещата, които правим, нещата, в които сме замесени и в които търсим удовлетворение, представляват действителният смисъл на живота, истинският обект на уважение: не е Бог, не е Христос, не е връзката с Тайната, станала плът. „Фактически, екзистенциално, ценим повече друго, а не Христос.“ Свързани сме с движението не заради Тайната, Която носи, а заради нещата, които правим. А „това не развива опита

на нашия живот“.³⁸ Нека не ни се струва прекалено да кажем тези неща. Действително, когато това, което ни свързва, са само нещата, които правим, рано или късно това, че сме заедно, губи откъм интерес: „Напуснах движението преди тридесет години, на края на университета: дните ми бяха пълни с дейности и отношения, но чувството за всичко се беше сякаш изгубило, беше приемано за даденост и следователно, животът беше сух“.

b) Разсейването, за да запълним празнотата с глъчка

Когато стане почти неизбежно да осъзнаем собствената си крехкост, както се случи в този период на провокация и изпитание, когато докосваме с ръка нашата конюнктура, нашето ефимерно съществуване, лесно прибягваме до оръжието на разсейването. Понеже си проправят път в нас въпроси, които ни поставят под въпрос, безпокоят ни и на които не можем да отговорим, запълваме празнината откъм отговор с глъчка. В свободното време преследваме стимули и новини, реем се тук-там в Мрежата и в социалните мрежи, осигуряваме си все нови интереси, минаваме бързо от едно нещо на друго, без да задълбочаваме нищо: нашата цел, споделена или несподелена, е да избегнем съдбовния въпрос, неотложността, която чувстваме, да се опитаме да не си уреждаме сметките с нас

³⁸ L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, Bur, Milano 2018, pp. 104 e 107; превод наш.

самите.³⁹ Това е тъпо оръжие, знаем, накрая не издържа, но се задоволяваме с примирието, което поне за известно време ни осигурява.

Разсейване и несъобразителност могат да характеризират много наши дни и дори дълги отрязъци от нашия живот. Те представляват в известен смисъл другото лице на цинизма: действително, когато разсейването не работи, настъпва цинизмът, който е друг начин да затворим вратата за неотложността, като предпочитаме да заклеим всичко с неустойчивост и да плуваме „на брега на чувството за нищото“.⁴⁰

„Не съм мислел – споделя Бернанос, – че баналната дума разсеяност може да придобие смисъл на раздробяване, на разпадане.“⁴¹ Нашата личност потъва в отчуждението, в механизма; ставаме все по-малко внимателни към нас самите: разсеяни означава откъснати от същината на живота.

с) Завръщането към нормалното, за да обърнем страницата

„Какво ни предстои? Наистина ли е свършено? Можем ли да се върнем към живота, който жи-

³⁹ „Разсейването“, подчертава Романо Гуардини, е „състоянието, в което човекът няма нито център, нито единство, мислите му блуждаят от един обект на друг, неговото усещане е неопределено и неговата воля не е господарка на собствените си възможности“ (R. Guardini, *Introduzione alla preghiera*, Morcelliana, Brescia 1973, p. 23; превод наш).

⁴⁰ L. Giussani, *La familiarità con Cristo*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Mi) 2008, p. 147; превод наш.

⁴¹ Жорж Бернанос, *Дневникът на един селски свещеник*, София – С. А., София 2009, прев. Нели Захариева, с. 198.

веехме някога, или той си е отишъл завинаги?“,⁴² се питал Оруел през 1939 г. Въпросът не е изгубил откъм хапливост. Да обърнем страницата, колкото се може по-скоро, да загърбим случилото се, да забравим! Това е императивът, която сякаш циркулира: да действаме, сякаш не се е случило нищо, сякаш въпросите не са се пробудили, смъртта не се е случвала и объркването е било инцидент, който може да се изтрие с гъба. Това е едно изкушение винаги в засада, както пише Василий Гросман в края на живота си: „Нека всичко се върне, както беше преди тази непоносима промяна, нека всичко отново стане навик, нещо известно и да няма повече следа от тази новост, която троши костите и ти влиза в кръвта...“.⁴³ От такава нагласа няма да може никога да произтече полза за нашия опит, напротив – очевидно е обратното.

⁴² Джордж Оруел, *Още въздух*, Фама, 2008, прев. Весела Еленкова, с. 214.

⁴³ V. Grossman, *Il bene sia con voi!*, Adelphi, Milano 2011, p. 212; превод наш.

НИЕ СМЕ ОЧАКВАНЕ

Активизъм, разсейване, императив на връщането към нормалното – да се разберем, не разбираемостта искане да се преодолеят трудностите и да се придобие отново по-устойчива санитарна и икономическа ситуация, а припряността да забравиш, да заставиш да мълчат човешките въпроси – това са все начини да избягаме от себе си и от реалността: те представляват за по-голяма част от хората обичайна опаковка, която позволява да не си уреждаме сметките с онази дълбочина на собствения Аз, която можем да обобщим във вече използваната дума: „Очакване“; очакване за живот, за смисъл, за пълнота, за изпълнение. Има все пак, както казахме, обстоятелства като пандемията, с всички нейни последици, които дори само за няколко мига ни изтръгват от разсейването, съвземат ни от бягството ни и ни връщат отново при нас самите.

Защо нашите опити да реализираме или да избегнем себе си пропадат? Защото „душата преодолява света, не се задоволява с това, което очите виждат, с това, което знам. Плаче от носталгия“.¹ Колкото и да са извършвани с ангажираност или

¹ P. Van der Meer, *Diario di un convertito*, Paoline, Alba (Cn) 1967, p. 34; превод наш.

упорство, никой от нашите опити не успява да ни осигури изпълнението, което скрито или явно търсим, когато станем сутрин, когато предприем нашите дейности или организираме нашите „бягства“. Поради структурната недостатъчност на нашите сили и на нещата, които все пак успяваме да постигнем, не успяваме да намерим това, което в крайна сметка очакваме. Затова Симон Вейл твърди остроумно: „Най-ценните блага не трябва да бъдат търсени, а чакани. Действително, човекът не може да ги намери само със своите сили и ако започне да ги търси, ще намери на тяхно място фалшиви блага, на които няма да съумее дори да разпознае фалша“.²

1. Една неизкоренена гагеност

Очакването, значи, е това, което винаги остава, когато нашите опити, включително успешните – дори, бих казал, най-вече те, – са се оказали недостатъчни да постигнат целта, тоест изпълнението на себе си, пълнотата тук и сега, във всеки миг, не утре или в отвъдното.

Един от най-великите съвременни поети, току-що починал – Адам Загаевски – е фиксирал с тези думи широтата на нашето очакване:

„Онези кратки мигове,
които настъпват толкова рядко –
това ли е животът?
Онези няколко дни,

² S. Weil, *Attesa di Dio*, Rusconi, Milano 1972, p. 76; превод наш.

в които се връща яснотата –
 това ли е животът?
 Онези моменти, в които музиката
 възвръща достойнството си –
 това ли е животът?
 Онези редки часове,
 в които любовта тържествува –
 това ли е животът?³

В стихотворението взима образцово глас нещо, което принадлежи на опита на всички. Въпреки че културата, в която живеем, се опитва да премахне това очакване, да го обезкуражи или измени, всеки неин опит се сблъсква с нещо, което не може да се избегне: нашата природа на човеци. Това признава Бертолт Брехт в едно свое стихотворение:

„Откажи се от своите желания и мъдро търпи.
 Ето какво означавало мъдростта.
 Но не мога да бъда такъв.

Истина ви казвам – аз живея в мрачни времена“.⁴

Дори мрачните времена не могат да изкоренят от сърцето желанието, очакването на нещо, съответстващо на нашата жажда за живот. „Доминиращата култура“, която може да има някакъв интерес да насърчава опразването откъм смисъл на живота, благоприятствайки екзистенциалния nihilизъм, „колкото и да връхлита ума на индивида и следователно, на масата, има ограничение,

³ A. Zagajewski, «I brevi istanti», in Id., *Guarire dal silenzio*, Mondadori, Milano 2020, p. 16; превод наш.

⁴ Бертолт Брехт, *Към потомците*. В: *Избрани творби*, Народна култура, София 1979, прев. Димитър Дублев, с. 73.

пред което е принудена да се спре: природата на човека, която е определяна от религиозното чувство“. Тази природа, твърди Джусани, „не само няма да може никога да бъде напълно атрофирана, но ще бъде винаги, малко или много осезаемо, в позиция на очакване“.⁵

Това очакване е неизкоренимата даденост, с която всеки от нас се оказва, че си урежда сметките във всеки момент от живота, дори когато я отбягва. „Някой обещавал ли ни е някога нещо? А тогава защо очакваме?“⁶ С тези думи Павезе идентифицирал центъра на своя и нашия Аз, нещо, което е на всички нас: очакването. То принадлежи на нашата изначална наклонност: създадени сме като „очакване на“. Ние не само очакваме: ние сме очакване!

Една приятелка ми пише: „Забелязвам, че моят най-дълбок Аз очаква нещо, което да даде надежда, очаква да може да каже: „Да, надежда има“. В момент, в който бих била склонна да отговоря: „Не че съм толкова сигурна в това“, забелязвам, че съм изтъкана от очакването на една изначална позитивност във всичко, което преживявам, тоест съм създадена за надеждата. Знам, че много пъти и Джусани, и ти сте ни повтаряли и показвали, че ако има такова очакване, това е вече знак, че го има това, което му съответства. Но това ми се струва, че мога само да го повтарям на думи“.

⁵ L. Giussani, *Un avvenimento di vita, cioè una storia*, a cura di C. Di Martino, EDIT, Roma 1993, p. 41; превод наш.

⁶ C. Pavese, *Il mestiere di vivere. Diario 1935-1950 con Il taccuino segreto*, BUR, Milano 2021, p. 400; превод наш.

Всички, дори тези, които изглеждат чужди на това очакване, които не му придават тежест или не го взимат насериозно, обзети от разсейване или цензура на собствената човешкост, когато се натъкнат на присъствие, натоварено с обещание, със смисъл, който има общо с него, не остават безразлични: виждат да пламва отново в тях очакването, трябва да признаят на себе си, че те също тайно са очаквали. Както се случило на онези студенти, които в интервала между единия и другия локдаун, в климат на почти тотално затишие, получили от някои състуденти брошурата „Университетът не е затворен, докато ние живеем“.⁷ Променили разбиранията си, разцъфнало в тях очакването.

Очакването е даденост. Това е, което ни напомни Бенедикт XVI: „Очакването, да очакваш, е измерение, което прекосява цялото ни лично, семейно и социално съществуване. Очакването присъства в хиляди ситуации, от най-малките и банални до най-важните, които ни въвличат тотално и в дълбините на душата. Сред тях си мислим за очакването на дете от страна на двама съпрузи; за това на роднина или приятел, който идва да ни посети от далече; мислим, за един младеж, за очакването на резултата от някой решаващ изпит или от интервю за работа; в емоционалните отношения – за очакването на срещата с любимия човек, на отговора на писмо или на даването на прошка... Би могло да се каже, че човекът е жив, докато очаква,

⁷ <https://www.ateneostudenti.it/2020/11/01/luniversita-non-e-chiusa-finche-noi-viviamo/>

докато в сърцето му е жива надеждата. А човекът се познава по своите очаквания: нашият морален и духовен „ръст“ може да се измери по това, което очакваме, по това, на което се надяваме“.⁸

Очакването е толкова присъщо на нашия Аз, че дори най-лошите, най-изстрадани, най-противоречиви ситуации не успяват да го заличат съвсем; дори в обстоятелства, в които има всякакво основание да не очакваме повече, имаме свидетелство за него: „Времето ми е винаги запълнено, но от сутрин до вечер на фона е очакването“,⁹ пишел Дитрих Бонхьофер от берлинския затвор „Тегел“, където бил затворен от 1943 г. до 1945 г., а после обесен заради своето противопоставяне на нацисткия режим. Не губел минута, а на фона растяло очакването.

Нищо не успява да разгроми тази елементарна и неразрушима очевидност: ние сме „очакване на“. Намеквайки за един разказ на Кафка, испанският писател Густаво Мартин Гарсо говори за нашето сърце, което очаква, като за „животно, което иска нещо, които не сме способни да изпълним, но настоява да ги направим“.¹⁰ А Ирибарен в същата посока пише: „И как е възможно / – си казвам, гледайки живота, / който минава до брега, – въпреки / безмилостните опустошения, които времето ни нанася, дори да не помръдва, / да не ни

⁸ Бенедикт XVI, *Ангел Господен*, 28 ноември 2010 г.

⁹ D. Bonhoeffer, *Resistenza e resa*, Queriniana, Brescia 2002, p. 146; превод наш.

¹⁰ Г. М. Гарсо, „Estimado Franz Kafka“, в-к *Ел Паус*, 25 октомври 2020 г.

дава мира / за секунда това непрестанно мечтаене за невъзможното¹¹.

2. Привързаността към себе си

Внимание, дадеността на това очакване, макар и внушителна и обективна, няма последната дума. Тоест: тя изисква да бъде разпозната, приета, оценена. Затова предизвиква нашия разум и нашата свобода. Това е нашето величие на човеци: очакването е в нашата природа, но можем да се опитваме по много начини – както казахме – да живеем, сякаш го няма, като се разсейваме, като се преструваме, че го няма; него го има, но не се налага механично.

Някои биха могли да усещат като поредното нещастие факта, че очевидността на очакването, което сме, не се налага механично, а трябва да бъде разпознато от нас; и биха могли да считат по същия начин факта, че освен че не можем да го задоволим с нашите сили, не можем да се отървем от него. Но ако останем верни на нашия опит, разбираме, че не ни изнася въобще да го изтръгваме от фибрите на нашето съществуване, и е цяло щастие, че опитът да задушим очакването е в крайна сметка невъзможен за осъществяване. Отново Павезе хвърля светлина: „Да чакаш, е още

¹¹ «Y cómo puede ser / —me digo, viendo pasar la vida / hacia la playa—, que, pese / a las devastaciones inclementes / que el tiempo / nos inflige, / no se amortigüe un ápice / siquiera, no nos dé tregua / un segundo, / este incesante / soñar con lo imposible» (К.С. Iribarren, «Verano cruel», in Id., *Seguro que esta historia te suena*, цит. пр., pp. 330-331; превод наш).

едно занимание. Това е да не чакаш нищо, което е ужасно“.¹² Всеки може да го провери, когато се събужда сутрин и не чака нищо. В тези моменти ще може да признае на себе си дали е по-добре да се събуди, чакайки нещо, или да отвори очи за деня, без да очаква нищо.

Очакването – което никой не успява да изтръгне напълно от собственото сърце – ни изправя всяка сутрин пред алтернатива, която залага на карта това, което определя нашето величие на човеци: свободата. Коя е алтернативата? Да вземем насериозно очакването или да махнем с ръка. Решението не е никога даденост. Свободни сме за него. Един човек ми пише: „Това е първият път, когато се опитвам да отговоря на въпросите, които ни поставяш преди Упражнения или сбирки, защото е първият път, когато стигнах дотам да се взема толкова насериозно, че да си кажа, че въпросът „Има ли надежда?“ е точно за мен, именно отпращен към мен и че не трябва да отговарят само „другите“. Открих, че в моя живот аз съм главният герой“.

Драмата на нашата свобода, която излиза на сцена всеки ден, е добре описана от „Джордж Грей“ в *Антологията на река Спун*:

„Много пъти съм изучавал
надгробния камък, който ми изваяха:
лодка със спуснати платна на едно пристанище.
Всъщност не е това моята дестинация,
а моят живот.
Защото любовта ме постигна,

¹² С. Pavese, *Il mestiere di vivere*, цит. пр., р. 421; превод наш.

„Той ще постъпи като човек, който, тръгвайки за чужбина, повика слугите си и им предаде имота си: и едному даде пет таланта, другиму два, другиму един, всекому според силата; и веднага отпътува. Който взе петте таланта, отиде, употреби ги в работа и спечели други пет таланта; също тъй и който взе двата таланта, спечели и други два; а който взе единия талант, отиде, та разкопа земята и скри среброто на господаря си. След дълго време дохожда господарят на тия слуги и поисква им сметка. И като пристъпи оня, който бе взел петте таланта, донесе други пет и казва: господарю, ти ми предаде пет таланта: ето, аз спечелих с тях други пет. Господарят му рече: хубаво, добри и верни рабе! В малко си бил верен, над много ще те поставя; влез в радостта на господаря си. Дойде също и оня, който бе взел двата таланта, и рече: господарю, ти ми предаде два таланта: ето, аз спечелих с тях други два. Господарят му рече: хубаво, добри и верни рабе! В малко си бил верен, над много ще те поставя; влез в радостта на господаря си. Пристъпи и оня, който бе взел единия талант, и рече: господарю, аз те знаех, че си жесток човек: жънеш, дето не си сеял, и събираш, дето не си пръскал; и като се уплаших, отидох, та скрих таланта ти в земята; ето ти твоето. А господарят му отговори и рече: лукави и лениви рабе! Ти знаеше, че жъна, дето не съм сеял, и събирам, дето не съм пръскал; затова трябваше парите ми да внесеш на банкерите, а аз, като дойдех, щях да си прибера своето с лихва; вземете, прочее, от него таланта и го дайте на оногова, който има десет таланта; защото всекому, който има, ще се

даде и преумножи, а от оногова, който няма, ще се отнеме и това, що има; а негодния раб хвърлете във вѣншната тѣмнина: там ще бѣде плач и скърцане със зѣби.“¹⁴

Господарят упреква раба, който от страх не е рискувал. Само който рискува, казва Исус, може да придобие живота. Действително, притчата свършва така: „Всекиму, който има, ще се даде и преумножи, а от оногова, който няма, ще се отнеме и това, що има“. Исус познавал добре природата на човека и изкушението да не се рискува, да дръпнеш греблата в лодката, оставайки удобно на пристанището. Но който в живота не рискува, който не вкарва в игра себе си, за да придобие смисъла, ще остане без нищо, празен.

Да вземем насериозно собствената нужда, глада и жаждата за пълноценен живот, е първият белег за привързаност към себе си, което е най-малко даденост от всичко. Потребностите или нуждите, наистина, „ги чувстваме, няма как, и се оплакваме с болезнен вик, [...] когато не са задоволени, но обикновено не ги вземаме насериозно“,¹⁵ не им даваме доверието, което изискват, не следваме посоката, която указват.

Какво е нужно, за да имаме онази привързаност към себе си, която позволява да вземем насериозно собствения копнеж, собствената нужда? „Привързаността към себе си изисква бедност“, каза Джусани на студентите през 1983 г. „Затова

¹⁴ Мат. 25:14-30.

¹⁵ L. Giussani, *Uomini senza patria (1982-1983)*, Bur, Milano 2008, p. 295; превод наш.

Христос е казал: „Блажени бедните духом“, или: „Блажени гладните и жадните за правда“; защото [привързаността към себе си] не е привързаността към нещо, което сме определили ние, а към нещо, което ни определя; разпознаването на нещо, което ни определя, без ние да сме могли да се наемим, за да разрешим въпроса. Така потребността от любов или потребността от лично изпълнение, или потребността от компания е нещо несравнимо по-голямо и по-дълбоко, което трябва да се чуе и с което да внимаваме сериозно, без сравнение с цялата нахъсаност, която обаче полагаме, искайки мисления, въображаемия или избран от нас обект.¹⁶

Привързаността към себе си няма, значи, нищо общо със самолюбието: тя ни отваря широко към откритието на нашите присъщи потребности, на нашите изначални нужди в тяхната голота и обширност. Кой е, наистина, бедният духом? „Това е някой, който няма нищо, с изключение на едно нещо, за което и от което е създаден, тоест стремеж без край [...]: безгранично очакване. Не е безгранично очакване, защото е без край купчината неща, които очакваме; не, [бедният] не чака нищо [конкретно, което после би го разочаровало], а преживява едно безгранично отваряне [...] [изглежда почти като противоречие]. Както казва едно стихотворение на Клементе Ребора [...]: „Не очаквам никого...“, и все пак [...] всичко натам е насочено.“¹⁷ Това е оригиналността на човека, да е

¹⁶ Пак там, р. 296; превод наш.

¹⁷ Пак там, р. 298; превод наш.

целият насочен към нещо, което още не знае какво е, но което го обзема от глава до пети.

Човекът е очакване – това е нашата природа, – но на какво? Сърцето на човека е очакване на безкрайното, безгранично очакване. Бедният е човекът, който съвпада с това очакване, насочен към нещо, което не познава, което не измерва, но което му е присъщо и неустоймо го привлича.

Не е лесно да срещнем хора, които умеят да долавят човешкото в неговата цялост, без съкращения. Помня още впечатлението, което ме караше да слушам Джусани: гледаше на човешкото с такава способност да прегърне всичко, от което е направено, че ме караше да изпитвам желание да прегърна по същия начин себе си. Изпълваше ме с благодарност това да знам, че има някой, който прегръща така радикално моята човешкост. Когато засечем някой, способен на такъв поглед, това е освобождение. „Сериозността в привързаността към себе си“, пише още Джусани, „е долавянето на собствената безгранична нужда, но – настоявам – не на собствената безгранична нужда, доколкото някой иска сто хиляди неща, а после желае и сто хиляди и първото! Безгранична е именно защото не позволява никаква представа за неща, от които има нужда: „тя Е“ нужда!“¹⁸ Тя е очакване! Кой знае какъв опит е нужно да се преживее, за да стигнеш дотам да кажеш тези неща! Всеки от нас „е“ нужда, безгранична нужда, която се засвидетелства преди и отвъд всяка възможна представа.

¹⁸ Пак там, р. 299; превод наш.

3. „О, да беше Ти разграл небесата и слязъл!“

Това да вземем насериозно очакването не прави да отпадне трепетът спрямо това, което ще го изпълни. Този трепет преминава през нашата личност и историята: имаме в себе си непоколебимо и уникално очакване на нещо, което е без граници, и не е в наша власт да си представяме как ще може да се изпълни. Това е тайна. Очакването е отправено към „нещо“, което не познаваме, което преминава отвъд всяка идентификация, всяка мярка. Това е трудно за приемане, но величието на човека е изцяло тук.

Не го забравих повече, откакто го прочетох първия път у Леопарди: „Да не можеш да бъдеш удовлетворен от никое земно нещо“,¹⁹ е най-големият белег за величието на човека. Рядък е поглед върху човека като този. За мнозина да не можеш да бъдеш удовлетворен от никое земно нещо, е нещастие и биха направили всичко, за да съкратят това очакване, за да могат да се задоволят с нещо, което да е на една ръка разстояние. Обратно,

¹⁹ Предавам изцяло известния откъс от Леопарди: „Да не можеш да бъдеш удовлетворен от никое земно нещо, нито, тъй да се каже, от цялата земя, да разсъждаваш за необхватната безбрежност на пространството, за броя и чудния строеж на световите и да намираш, че всичко това е малко и дребно в сравнение със способностите на твоята душа, да си представяш безбройните светове и безкрайната вселена и да чувстваш, че душата и желанието ни са още по-големи от тази вселена, и винаги да обвиняваш нещата за тяхната недостатъчност и нищожност, да страдаш от липса и празнота, т.е. от суета, е, струва ми се, най-големият белег на величие и благородство в човешката природа“ (Джакомо Леопарди, *Мисли*, LXVIII, Алтера, София 2009, прев. Владимир Градев, с. 90).

пише Мигел де Унамуно, „това, което преминава, не ме задоволява, [...] жаден съм за вечност, [...] без нея всичко ми е безразлично. Имам нужда от нея, имам нужда от нея! Без нея няма вече радост от живота и радостта да живея няма вече нищо, което да ми каже. Твърде лесно е да се твърди: „Нужно е да се живее, нужно е да се задоволяваш с живота“. А тези, които не се задоволяват с него?“²⁰

Тази неудовлетвореност преpraща към нещо толкова велико, че е невъобразимо. „Настоящата ситуация на човека е чисто очакване на едно събитие, което той не може да подготви по никакъв начин и чиято поява е абсолютно непредвидима.“²¹ Не знаем какво е, нито как ще може да се случи, но го очакваме. Нещо повече, това е, което най-вече, в края на краищата, извънредно много очакваме. Сега както тогава, както пред две хиляди години.

Това добре долавя Ернест Ело, говорейки за Исусовото време: „По време на тяхното очакване старият римски свят бил извършил чудеса на отврат, противоположни амбиции били воювали, Земята се била поклонила на скиптъра на Цезар Август. Земята още не била забелязала значимостта на това, което се извършвало на нея. Зашеметена от смута [...] на войни и раздори, не била забелязала

²⁰ M. de Unamuno, *Cartas inéditas de Miguel de Unamuno y Pedro Jiménez Ilundain*, a cura di H. Benítez, Revista de la Universidad de Buenos Aires 3 (9/1949), pp. 135, 150; цитирано от о. Раниеро Канталамеса, *И ви възвестяваме вечния живот (1 Иоан. 1:2)*, Втора проповед за Адвента, 11 декември 2020 г.

²¹ J. Daniélou, *Saggio sul mistero della storia*, цит. пр., p. 216; превод наш.

нещо важно, което се случвало: това било мълчанието на тези, които чакали в дълбоката тържественост на желанието. Земята не знаела нищо за всичко това. Ако трябва да започнем отново днес, не би знаела повече от тогава. Би го игнорирала със същото невежество, би го презряла със същото презрение, ако я принудят да го забележи. Това било мълчанието, казвам, истинското нещо, което *се извършвало* без нейно знание на нейната повърхност. Това мълчание било истинско действие. Не било негативно мълчание, отсъствие на думи; било позитивно мълчание, активно отвъд всякакво действие. Докато Октавиан и Антоний си оспорвали господството над света, Симеон и Анна чакали. Кой от тях действал повече?²²

Бенедикт XVI описа тайната на това очакване: „Във времето преди раждането на Исус било много силно в Израил очакването на Месията, тоест на един Помазаник, потомък на цар Давид, Който най-накрая щял да освободи [израелския] народ от всяко робство [...] и [щял] да установи Божието царство. Но никой не си представял, че Месията може да се роди от скромна девойка, каквато била Мария, годеница на праведника Йосиф. Дори тя нямало никога да си го помисли, и все пак в нейното сърце очакването на Спасителя било толкова голямо, нейната вяра и нейната надежда били толкова пламенни, че Той могъл да намери в нея достойна Майка. Впрочем самият Бог я бил подготвил предвечно. Има едно тайнствено съответ-

²² E. Hello, *Fisionomie di Santi*, “La Torre d’avorio” – Fogola, Torino 1977, pp. 58-59; превод наш.

ствие между очакването на Бог и това на Мария, [...] напълно прозрачна за плана на любов на Всевишния“.²³

Очакването, което се откривало у Симеон, Анна и Мария, не е само нещо минало. Не, в същото мълчание от тогава, далече от прожекторите както тогава, това очакване остава в дълбините на нашата човешкост, в мълчанието на нашето сърце, в недрата на нашия Аз. И продължава да пари. Една студентка написа: „Моята човешкост е непрестанно в очакване на едно Присъствие, което да я изпълни“. Това е, което твърди и Рилке, великият немски поет: „Дали не беше още / в чакане разсеян, сякаш всичко ти вестеше / за една любима?“.²⁴ Очакването, което представлява изначално нашето сърце, е очакване на присъствие, което да отговори, което да спаси – да запази и изпълни – нашата човешкост.

Както пише в своя последен автобиографичен роман Даниеле Менкарели: „Бих искал да кажа на майка ми това, което ми трябва наистина, все едно и също, откакто проплаках за първи път. Това, което искам в продължение на много време, не беше лесно за казване, опитвах се да го обясня със сложни понятия, прекарах тези първи двадесет години живот в изучаване на най-добрите думи, за да го опиша. А думи съм използвал много, твърде много, после разбрах, че трябва да процедирам в обратна посока, така, от ден на ден, за-

²³ Бенедикт XVI, *Ангел Господен*, 28 ноември 2010 г.

²⁴ Райнер Мария Рилке, *Дуински елегии*, Изток-Запад, София 2017, прев. Пламен Хаджийски, с. 21.

почнах да измъквам някоя, най-малко необходимата, излишна. Малко по малко скъсих, окастрих, докато не стигна до една-единствена дума. Една дума, за да кажа това, което искам наистина, това нещо, което нося от раждането си, преди раждането си, което ме следва като сянка, простряла се винаги до мен. Спасение. Тази дума не я казвам на никого, освен мен. Но думата – ето я, и с нея нейния по-голям от смъртта смисъл. Спасение. За мен. За майка ми от другата страна на телефона. За всички деца и всички майки. И бащите. И всички братя от всички минали и бъдещи времена. Моята болест се нарича спасение, но как? На кого да го кажа?“²⁵

На върха на изстраданото и страстно съзнание за съществуването избухва вика на нашата човешкост, като молба, която се издига от дълбините на сърцето на човека от всяко време, призив към неизследимата Тайна: „О, да беше Ти раздрал небесата и слязъл!“²⁶ Това е скритата молба във всяко наше пробуждане и във всеки жест от деня, също на тези, които не знаят кой е това „Ти“, което все пак очакват. „О, да беше Ти раздрал небесата и слязъл!“: това е искането на разума и привързаността на човека, заинтересован да не живее живота напразно. Затова Монтале, който по свой

²⁵ D. Mencarelli, *Tutto chiede salvezza*, Mondadori, Milano 2020, pp. 22-23; превод наш.

²⁶ Ис. 64:1.

начин бил близък с човешкото, пише: „Най-пълна радост се в очакването крие“.²⁷

Понеже очакваме нещо, без да знаем как ще се яви, не е въпрос на интелигентност, а на внимание. Това е, за което е нужно да молим, както подчерта Папа Франциск, цитирайки св. Августин: „*Timeo Iesum transeuntem*“ (*Sermones*, 88,14,13), „страх ме е Исус да мине и аз да не забележа“. Привлечени от нашите интереси [...] и разсеяни от толкова суети, рискуваме да загубим същественото. Затова днес Господ повтаря „на всички: бъдете будни!“ (*Марк. 13:37*). Бъдете будни, внимавайте“.²⁸

²⁷ Еудженио Монтале, *Как е величествено...* В: *Осем италиански поети*. Народна култура, София 1981, прев. Атанас Далчев и Александър Муратов, с. 109.

²⁸ Франциск, *Проповед на Светата литургия с новите кардинали*, 29 ноември 2020 г.

НЕПРЕДВИДИМОТО ПОТРЕПВАНЕ

Настоящето, със своите трусове, разкри конфигурации на житието, които бяхме приели за даденост. „Такова е поведението на фактите. Спукват всеки балон самонадеяност, трошат теории, унищожават убеждения.“¹ За мнозина внезапно стана неотложна, дори само за няколко мига, онази потребност от изконен смисъл, пред живота и смъртта, която не успяваме никога напълно да залъжем. Много очевидности – това не е новост – рухнаха, вече не са част от нашия изходен културен багаж. И ако, както казваше Морен, несигурността е шифърът на нашето време, тя беше допълнително увеличена от пандемията, от нейната тежест и продължителност. Стана трудно, от която и позиция да изхождаме, да останем закотвени към вече узнатото, да се поверим инертно на илюзията, че държим в ръцете си живота. Но може би, парадоксално, е улеснение да видим, че се разбиват някои наши монолитни презумпции, да изпитаме образуването на пукнатина в стената на нашите уверености. Това възпява Ленард Коен:

¹ I.B. Singer, *Nemici. Una storia d'amore*, Adelphi, Milano 2018, pp. 145-146; превод наш.

„Има пукнатина във всяко нещо. / Именно така
влиза светлината“.²

1. „Нещо непрегвидено е единствената надежда. Но ми казват, че е глупост да си го казваме“

Дуелът започва отново всяка сутрин. Всеки може да го види на събуждане, когато се готви да посрещне пътуването на деня, изпълнено с очакване за изпълнение. Това е драма, описана въздействащо в едно известно стихотворение на Монтале, *Преди пътуването*.

„Преди пътуването се разувнават разписанията,
връзките, спирките, нощувките
и резервациите (на стаи с баня
или душ, с едно легло или две, или дори
апартамент);

правят се справки
в ръководствата „Nachette“ и тези на музеите,
обменят се валути, отделят се
франкове от екюта, рубли от копейки;
преди пътуването се уведомява
някой приятел или роднина, проверяват се
куфари и паспорти, допълва се
багажът, купуват се допълнително
самообръсначки, евентуално
се хвърля поглед на завещанието, чисто

² «There is a crack, a crack in everything / That's how the light gets in» («Anthem», текст и музика: Ленард Коен, от албума *The Future*, 1992, © Columbia Records).

заклинание против уроки, защото самолетните
инциденти

като процент са нищо;
преди

пътуването сме спокойни, но подозираме, че
мъдрият не мърда никъде и че удоволствието
да се върнеш струва баснословно.

А после тръгваме и всичко е ОК, и всичко
е за по-добро и напразно.

.....

А сега какво ще стане
с моето пътуване?

Твърде прилежно съм го изучавал,
без да узная нищо за това. Нещо непредвидено
е единствената надежда. Но ми казват,
че е глупост да си го казваме.³

Можем да подготвим всичко, за да посрещнем
пътуването на живота, на всеки ден, на всеки час,
със съответните срещи. И все пак, още преди да
узнаем как ще мине, можем да признаем пред себе
си: „Всичко е за по-добро и напразно“. Колкото и
да сме несъзнаващи или разсеяни, имаме пред-
чувствието за измерението на нашето очакване
и сме уверени предварително, че всички наши
приготвления няма да послужат за целта, няма
да бъдат в състояние да ни осигурят това, което
очакваме, да изпълнят очакването, с което се съ-
буждаме сутрин или с което започваме пътува-
нето. Опитът, който вече преживяхме, ни научи
на това. В такъв случай разбираме защо „нещо

³ E. Montale, «Prima del viaggio», da *Satura II*, in Id., *Tutte le poesie*, цит. пр., р. 390; превод наш.

непредвидено е единствената надежда⁴: трябва да се случи нещо, което не е включено в нашите планове, което надвишава нашите приготовления, нашите проекции. „Само това, което ни идва отвън, даром, изненадващо, като подарък на случайността, без да сме го търсили, е чиста радост. Успоредно с това, реалното благо може само да дойде отвън, никога от нашето усилие. Не можем в никакъв случай да изфабрикуваме нещо, което да е по-добро от нас.“⁴

Че това непредвидено може да се случи, представлява кулминацията на човешкото очакване. „Но ми казват, / че е глупост да си го казваме“, заключава Монтале. Ако, от една страна, той претендира за това непредвидено – като „единствената надежда“, – от друга, отрича неговата възможност. „Мъдреците“ заявяват, наистина, че е детска работа, само за наивни хора, за добряци това да мислиш, че онова непредвидено може реално да се случи. И върху нас много пъти чувстваме хватката на това изкушение и се съгласяваме: „Да, глупост е да си го казваме“. Но вярно ли е? Ако предизвикаме фразата, подчинявайки разума на опита, си даваме сметка, че единствената истинска глупост е да заставяме реалното в тесния хоризонт на нашето „вече узнато“, да мислим, че знаем вече всичко, диктувайки границите на възможното, и следователно, да не очакваме нищо.

„Имам чувството – слага в устата на изтерзания главен герой на своя последен роман Мишел Уелбек, – че дори когато се потапяш в истинската

⁴ S. Weil, *L'ombra e la grazia*, Bompiani, Milano 2002, p. 85; превод наш.

нощ, полярната нощ, онази, която трае шест месеца без прекъсване, остава понятието или споменът за слънце. Аз бях навлязъл в *безкрайна нощ*, и все пак оставаше, някъде дълбоко в мен оставаше нещо, доста по-малко от надежда, да кажем, една несигурност. Може също така да се каже, че дори когато самите вие сте загубили партията, когато сте изиграли последната си карта, у някои хора не изчезва [...] мисълта, че *нещо горе на небето* ще вземе нещата в ръце, [...] и това, въпреки че никога не сте усетили, в нито един момент от живота си, намесата, нито дори присъствието на някакво божество, въпреки че осъзнавате, че не заслужавате особената намеса на благосклонно божество; въпреки че си давате сметка, имайки предвид натрупаните грешки и заблуждения, от които се състои животът ви, че го заслужавате по-малко от всекиго друг.“⁵

Единствената истинска глупост е да отричаме възможността на събитието. Джусани говори в тази връзка за същинско „престъпление срещу върховната категория на разума, категорията на възможността“.⁶ Въпреки че скептичната изглежда най-разумната позиция, всъщност става дума за престъпление срещу разума. Никой не може да твърди – разбира се, че това би било глупаво, – че знае всичко, че властва над всичко, че може да предвиди всичко, което може да стане, така че да изключи

⁵ Мишел Уелбек, *Серотонин*, Факел експрес, София 2019, прев. Александра Велева, сс. 282-283.

⁶ L. Giussani, *All'origine della pretesa cristiana*, Rizzoli, Milano 2011, p. 36; превод наш.

чи възможността непредвиденото, за което говори Монтале, да се случи. Категорията на възможността принадлежи на природата на разума. Затова единствената наистина разумна позиция е да оставим отворена възможността. Не само в началото, а винаги, сега, във всеки момент от житието.

Да оставим отворена възможността да се случи нещо, което надвишава нашите способности за предвиждане, не е да се откажем от разума, а да живеем докрай разума според неговата природа и неговия изначален устрем: широко отворен прозорец към реалността, а не ограничение. Предварителният скептицизъм към всичко, което надвишава нашата мярка, е блокиране на разума, не негова кулминация, и ни засяга повече, отколкото мислим, влиза вътре в нас почти без да го забележим.⁷

Един млад приятел ми пише: „Бих искал да ти разкажа накратко как преживях този последен период, след като прочетох въпроса на тези Упражнения: „Има ли надежда?“. Песента, която най-добре описва тези месеци, е *Да обичам още* на Киефо: „Но каква горчивина, любов моя, / да виждам нещата, както виждам аз“. Откривам, че нямам същата свежест, която имах в първите си години от университета, нямам същото просто-душие в погледа: скептицизмът, който обзема света, обзема и мен. Оказвам се много пъти с голямо съпротивление да кажа, че Бог е Този, Който ми

⁷ Василий Гросман отбелязва чрез думите на един герой от своя велик роман: „Започвам да си мисля, че от хората тук нищо не остава, само бдителност“ (Василий Гросман, *Живот и съдба*, Факел експрес, Издателска къща Жанет 45, 2009, прев. Здравка Петрова, с. 348).

дава нещата, и че те са дар. Гледам някой прекрасен пейзаж и виждам в мен тънко подозрение относно опита от съответствие, който преживявам пред тази красота. Това е подозрение, от което ме боли, предизвиква ми голяма тъга: каква *горчивина* да виждам нещата по този начин! Нося тази горчивина, защото аз съм бил свидетел и главно действащо лице на друг начин да се гледа на реалността: музиката, която уча, небето, морето, планините, дърветата, всичко беше признато за знак на Някого, на Когото съм любимец, Който ме утвърждава като уникално, изключително и неповторимо същество в цялата Вселена. Същия този скептицизъм го преживявам, с безкрайна болка, и спрямо Христос, спрямо Този, Когото все пак разпознах като присъстващ в тази компания. Песента продължава: „Стига само да станем отново деца и да помним,... / [...] че всичко е дадено, / че всичко е ново и освободено“. Това аз го преживях в първите си години опит с „CLU“ [студентите от „Comunione e Liberazione“] и наистина беше рай на Земята“. След това пита: „Има ли надежда аз да мога отново да бъда като дете, да гледам както преди? Възможно ли е да се превъзпита този поглед, който се е покварил?“.

Има скептицизъм, който ни обзема, и с него подозрение, което съсипва всяка наченка на красота, която се покаже на пътя ни.⁸ Сянката, която това

⁸ Даниелу подчертава: „Това е човешката драма на днешния човек. Днес живеем във вселената на мнителността, в свят, в който сме претърпели толкова измами, че не вярваме вече в истинската дума, и такъв свят е страшен“ (J. Daniélou, *La cultura tradita dagli intellettuali*, Rusconi, Milano 1974, pp. 28-29; превод наш).

подозрение проектира върху всичко красиво, което се появява пред нашите очи, е като проклятие. И от недрата на тъгата, която произтича от това, възниква въпросът: „Има ли надежда аз да мога отново да бъда като дете, да гледам на нещата както преди? Възможно ли е да се превъзпита този поглед, който се е покварил?“. Това е същият въпрос на стария книжник Никодим, законник: „Но мога ли да се родя отново, бидейки стар?“⁹ Каква благодат да можем да го повтаряме нериторично – като един от много цитати, сякаш за да покрием нашата бедност с шепа култура, – като го издебваме, докато блика от дъното на душата ни в цялата своя истина! „Но можем ли да се родим отново, бидейки стари?“

Откриваме често в нас липса на готовност, на отваряне към възможността, една лекота да затваряме, да залостваме вратата на това, което се случва. Една студентка пише: „В месеците, които предшестваха втората вълна, колко много изхвърлени моменти! Струваше ми се, че нищо няма общо с мен. После, през месец ноември, се случиха много неща, които създадоха пробив. Преди всичко дадох положителна проба за Ковид и след това започна моята изолация от двадесет и пет дни в стаята ми. Парадоксално, това беше моментът, в който най-много се почувствах придружавана, било от скъпи лица, било от нови лица. Именно по време на месеца изолация се въвлякох в организацията на университетските избори и

⁹ „Как може човек, бидейки стар, да се роди? Нима може втори път да влезе в утробата на майка си и да се роди?“ (Иоан. 3:4).

бяха много интензивни дни. Компанията, която ми беше правена през месец ноември, е наистина нещо изключително за мен, още повече ако мисля за особеното обстоятелство, при което всичко се случи. През последните дни карантина беше и моят рожден ден: в условията все още на пълна изолация и отдалеченост от приятели и семейство имах възможността да видя отново върху себе си една огромна и безвъзмездна любов от страна на всички тези специални лица, които по много креативни начини ме придружиха през целия ден. Чувствам се наистина благодарна и късметлийка. Асурменди¹⁰ е срещнал Движението чрез радиото, аз пък бях привлечена, докато бях сама в стаята си, чрез обажданията в Zoom и изборите. Нужен ли ми беше Ковид, за да преживявам отново нещата? Наистина няма нищо предвидимо и обикновено в начина, по който Тайната ни настига. В такъв случай фундаменталният въпрос, си казвам, е да помолим да бъдем в готовност. Но точно това понякога ми се струва драматично и колкото повече нищото напада дните ми, толкова по-трудно ми е да го направя“.

Да си дадем сметка за това колко е фундаментално това отваряне, тази готовност, е вече го-

¹⁰ Микел Асурменди, баски антрополог и философ, в своята дълга кариера е разглеждал някои от най-неотложните теми на модерното общество, като имиграцията, национализма, джихадизма и обществената стойност на религиозния опит. На своята среща с „Comunione e Liberazione“ той посвети книгата *El abrazo. Hacia una cultura del encuentro / L'Abbraccio. Verso una cultura dell'incontro*, публикувана в Испания от „Editorial Almuzara“ през 2018 г, а в Италия – от „Bur-Rizzoli“ през 2020 г. Вж. тук, с. 74.

ляма стъпка. Много пъти ни се струва нищо да останем отворени, в готовност, и все пак това е фундаменталният въпрос, дотам че Исус казва: „Блажени бедните духом, защото [само] тяхно е царството небесно“.¹¹ Тоест: необходимо е това, което може да запълни очакването на сърцето, да намери в нас отваряне, готовност да го пуснем, „пукнатината“, през която може да влезе неговата светлина.¹²

Струва ни се невъзможно, казах. А ако се случи? Ако го срещнем? Ако дойде да ни потърси? Ако, както написа Мануел Вилас в *Ел Паус*, „падне красотата на небето за всички мъже и жени на тази планета“?¹³ Ако се случи непредвиденото, би била необходима още една последна готовност, лоялност, която е тясно свързана с упражняването на разума и която не е никога по никакъв начин даденост. „Разумен“ указва онзи, който подчинява собствения разум на опита¹⁴ – това е фраза на Жан Гитон, която няма да престана никога да си повтарям, дотолкова е решаваща, за да живея. Когато се случи нещо непредвидено, всеки проверява – поставя на

¹¹ Мат. 5:3.

¹² В тази връзка Луис пише: „Но аз не мога чрез пряко нравствено усилие да си създам нови мотиви. След първите няколко крачки в християнския живот ние разбираме, че всичко, което действително трябва да се направи в нашите души, може да се направи само от Бога [...]. Ние в най-добрия случай Му позволяваме да го прави“ (К. С. Луис, *Обикновено християнство*, Нов човек, София 1991, прев. Кристина Мишева, с. 176).

¹³ М. Вилас, «La poesía», в-к *Ел Паус*, 29 декември 2020 г.

¹⁴ J. Guitton, *Arte nuova di pensare*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Mi) 2009, p. 71; превод наш.

изпитание – собствената готовност да подчини разума на опита. Тази готовност е жест на зрялост, която човекът постига едва след дълъг път, ако няма сърце на дете.¹⁵

Могат да бъдат много ситуациите, в които забелязваме нагласата, която имаме. „Работя като медицинска сестра в операционна и през ноември бях буквално хвърлена в интензивното ковид отделение. Мислех, че съм на висота, имайки предвид желанието да помагам, което имах. Нищо по-погрешно! Реалността, с която се срещнах, беше с такава грубост, която не успях да понасям, всичко, което бях, и мислех, че съм, всички уверениости биваха помитани, когато прекрочвах прага на това отделение. Започнах да мисля, че няма да се справя, и помолих да ми сменят отделението. Но на въпросите, които нараняват, е необходим отговор, не промяна на обстоятелството, така те оставах там. Връщайки се тогава в Ковид отделенията, забелязах, че най-вече имаше много млади колеги, назначени извънредно, които изпитваха удоволствие от работата и страст, която ме удивяваше и съживяваше в мен охотата и желанието да бъда там. Нужен е някой, когото да следваме, който да е изписал ясно на лицето си някаква надежда. Нужен е някой, който да отвори отново хоризонта.“

¹⁵ Луис отбелязва: „Христос никога не е искал да останем деца по разум, напротив, Той ни е казал да бъдем не само „незлюбиви като гълъбите“, но също така и „разумни като змиите“. Той иска сърцето на дете, но ума на възрастен човек“ (К. С. Луис, *Обикновено християнство*, цит. пр, с. 76).

2. Някои твърдят, че непредвиденото се е случило

„Намерихме Месия.“¹⁶ Това е новината, която прекосява историята: това, което нашето сърце очаква, стана явно, непредвиденото, за което говореше Монтале, се случи, на едно място и в едно време. Тази новина преминава през историята от деня, в който Йоан и Андрей засякоха Исус от Назарет на брега на Йордан преди малко повече от две хиляди години.

Ние, които бяхме застигнати от тази новина, се намираме пред проблема за нейната достоверност: Исус от Назарет наистина ли е Този, Който казва, че е? Наистина ли е Бог, станал човек? Действително, да разгледаме съдържанието на благовестието. Какво щяло да се случи? Че неизвестният край на нашето очакване, безкрайното, за което нашето сърце жадува, „безграничното“ е станало човек, станало е явно: „Словото стана плът“.¹⁷

Нашите календари са все още настроени според датата на този факт, на това събитие. Ние сме в 2021 г. *след* Христа. Но не стига чистото вербално предаване на новината, за да я направи достоверна в нашите очи; не може да ни стигне да я открием написана в някоя религиозна или историческа книга и всяка година в календара. По какъв начин съдържанието, което носи, може да се провери? Този, който идва на следващия ден или две хиляди години – едно и също е – след Неговото

¹⁶ Иоан. 1:41.

¹⁷ Иоан. 1:14.

изчезване от земния хоризонт, „как може да бъде поставен в състояние да си даде сметка дали Той отговаря на истината, която претендира, че е?“¹⁸

Да започнем с това, че понеже се е случило в историята като факт, трябва да може да бъде засечено като факт и днес, за да бъде разпознато като изпълнение на нашето очакване. Трябва да бъдат уважавани оригиналните отличителни белези на християнското благовестие: „Нещо божествено, което стана човек“,¹⁹ човек, Който можеше да се срещне на улицата, едно изцяло човешко присъствие, което имплицира метода на срещата.

Щом преди две хиляди години е бил един факт това, което изпълнило безкрайния копнеж на човека, днес не могат да бъдат речи или правила; нито може да ни стигне да прочетем разказа за него в книга, колкото и да е значима. Сърцето на човека не се е променило, потребността от пълнота е останала същата и само един факт може да ѝ отговори. Като ваксината за Ковид: трябва да бъде нещо реално, подръка на всички, за да можем да проверим неговата ефикасност. Не е достатъчно да знаем, че е бил открит, всеки ще трябва да може да го види, докосне, да улови неговите положителни ефекти върху себе си.

Този „факт“ отпреди две хиляди години трябва да може, следователно, да бъде засечен от нас днес, както е било за първите, които срещнали Исус. Но как това присъствие може да бъде срещнато от теб и мен, от днешния човек след две хиляди години?

¹⁸ L. Giussani, *Perché la Chiesa*, Rizzoli, Milano 2014, p. 9; превод наш.

¹⁹ *Пак там*, p. 24; превод наш.

Какъв облик има, каква физиономия има? „Исус Христос, онзи Човек отпреди две хиляди години, се крие, става явен под завесата, под вида на една различна човешкост. Срещата, досегът е с една различна човешкост: това е преживяването от една различна човешкост, която ни изненадва, защото съответства на структурните потребности на сърцето повече от всяка модалност на нашата мисъл или на нашата фантазия. Не го очаквахме, никога не сме мечтали за това, беше невъзможно, не е откриваемо другаде.“²⁰

Както се случи на Микел Асурменди, който, докато беше в болницата в тежко състояние, се натъкна на нещо, което носеше в себе си една човешка различност, нов акцент спрямо всичко, което му се беше случило преди това: чу по радиото някакъв журналист, който засвидетелстваше начин на преценка на събитията, различен от този на другите, и го разпозна като най-накрая съответстващ; след като излезе от болницата, срещна друг човек от същата компания, който го погледна по толкова човешки начин, че го накара да изпита едно съвсем уникално съответствие на своя елементарен опит; а после друг, и още един, и видя, че всички тези хора имат един и същ акцент, един и същ поглед, живееха в реалността по различен начин, по-човешки; и това го привличаше,

²⁰ L. Giussani, *Un avvenimento nella vita dell'uomo*, Bur, Milano 2020, p. 201; превод наш.

изпълвайки го с възхищение и предизвиквайки го в дъното на душата му.²¹

Това е динамика, която може, дори трябва да се случва и на тези, които са имали вече някаква среща и живеят удобно в опит като християнския; иначе след срещата ще се подхлъзнат към скептицизма на Монтале.

Един млад студент ми пише: „Допреди няколко дни сякаш моят живот беше загубил блясък: започвах да увяхвам. Един ден татко получава служебно обаждане, в което му казват да си направи PCR с превантивна цел след контакт с положителен безсимптомен клиент. След два дни резултатът е положителен, всички в карантина. Следващата седмица, след като избягахме от опасността, продължавам напред почти по инерция. Дори нямам силата да се чуя с някой приятел, защото и без това за мен в живота въкъщи няма място за това, което ти наричаш „събитие“. След няколко дни, отегчен от това постоянно задържане на повърхността, се опитвам с всичките си сили да се хвърля в нещата за вършене (да помагам на мама въкъщи, да готвя за семейството), за да открия отново някой проблясък на истински живот, но нищо, нещо повече – ограничението ме загробва още повече. Тогава се нахвърлям върху книгите. Минава време, гледам часа, 18.30 е и си спомням, че има среща на студентите с теб.

²¹ Срв. Х. Карон, *Виждаш само това, на което се възхищаваш*, Първи ден от новата година на живот на общността на „Comunione e Liberazione“, 26 септември 2020 г. Публикувано на: it.clonline.org/pubblicazioni/altritesti/varia/vedi-solo-quello-che-ammiri

Имам двеминутно колебание: „Ще отида-няма да отида“, и накрая се свързвам. В един момент чувам някой да казва: „След опита на пълноценност, преживяна по време на университетските избори, които на всичко отгоре приключиха с неочакван и много удовлетворителен резултат, усетих странно неразположение. Как да преживявам още онзи опит на пълноценност сега, когато се върнах към най-всекидневните случки?“. И ти започваш да отговаряш: „Детайлите, които ни оставят странно неразположение, са решаващи...“. Нещо се отрищва и през цялата останала част от срещата съм залепен на компютъра, очаквайки други думи, които да ми върнат живота. Затварям Zoom. Връщаме се в „истинския живот“. Вечерям, разтребвам, изтипосвам се за малко пред телевизора, всичко изглежда нормално, и все пак, когато си лягам, не мога да спя, мисля пак за това, което ни каза, и слагайки настрана моята гордост, започвам да се моля по толкова човешки начин, че като си помисля за това сега, още ме трогва. На следващия ден не съм вече аз! Откривам отново у себе си едно „абсурдно“ спокойствие и то мистериозно прераства в отношението към семейството ми, готвенето и ученето с невъобразима радост. И като си помисля, че не исках дори да се свържа! Надвит съм от благодарността. Какво нещо е да се живее така!“.

Ние можем да разпознаем истината на новината, която ни застига, само натъквайки се на събитие с нова човешкост и изпитвайки промяната, която то поражда в нас: едно „абсурдно“ спокойствие“ – прилагателното, с което днешните младежи ква-

лифицират нещо изненадващо голямо, – една „невъобразима радост“, защото човекът не може да си ги даде сам. Става дума, пише Кавасила, за един „нов живот, защото няма нищо общо със стария, по-добър, колкото дори не може да бъде схванато, защото, макар бидейки присъщ на човешката природа, е Божи живот“.²²

3. Непоклатимост на християнския факт

Да видим по-добре природата на този „факт“, който поражда нова човешкост. Всички ние сме потопени в история, която е проводник, малко или много, на новината за християнството, провокирайки различни реакции. Мисля отново за Асурменди. Утвърден антрополог и социолог, той знаел за християнството, познавал неговата доктрина, морал, ценности, но не това негово знание му събудило интереса към християнството, когато бил вече възрастен. Напротив, бил се дистанцирал от години, бил му турил пепел, както се казва. Какво отприщило в него искрата, преди няколко години, така че запалило любопитство и желание да открие отново какво е християнството, поваляйки стената, която предишните познания били изградили? Какво предизвикало неговата настройка, неговата устроеност? Един „факт“, който се показал непоклатим пред неговите обяснения на учен и човек, който той не можал да вкара в ка-

²² N. Cabasilas, *La vita in Cristo*, цит. пр., p. 126; превод наш.

тегориите, с които до този момент бил гледал на реалността, включително християнството.

Това бил „факт“, който не можел да бъде генерализиран, зачислен към неговата обща настройка, който не можел да бъде обяснен от концептуалната рамка, която използвал, от неговите мисловни схеми. Асурменди не могъл да „генерализира“ – тоест, да отведе, зачислявайки го – към някое от своите понятия, от своите универсални абстракции, както казва Джусани,²³ факта, представен от онази радиoproграма – и после от другите срещи, случили се, след като излязъл от болницата, – именно заради различността, която носел. Неговата различност била такава, че бил завладян от него: бил привлечен от този факт, станало му любопитно, свързал се с него, уловил се, че е залепен. И това вкарало в него ново познание, нов начин да се отнася към всичко, възродило го. Станал повече себе си. Както каза преди малко цитираният приятел: „На следващия ден не бях вече аз!“, тоест бил повече себе си.

Не всичко може да бъде вкарано в затвърдилите се понятия, в схемите, към които сме свикнали да зачисляваме това, което се случва. Има факти, които не се оставят да бъдат редуцирани, които носят в себе си нещо, което оспорва, което пробива, което превъзхожда наличната концептуална рамка. Тези „факти“, често сме го казвали, са „лич-

²³ „Общият манталитет, [...] за да отсъди, клони винаги към генерализиране на детайлите в рамките на някоя универсална абстракция“ (L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, BUR, Milano 2019, pp. 90-91; превод наш).

ности или моменти на личности“²⁴,²⁴ които носят в себе си новост, дълбоко желателна човешка истина, несравнима, която изглежда невъзможна: св. Павел затова говори за „нова твар“. „Да бъдеш нов човек, означава да бъдеш някой, който през целия си живот известява, посредством всичко, което вече присъства в него, Този, Който идва.“²⁵ Онези, които се натъкват и се оставят да ги привлекат тези факти, тези хора, започват да изпитват в себе си същата новост в начина на изживяване на реалността и са първите изненадани от това: „Какво нещо е да се живее така!“.

„Скъпи Хулиан, в последните шест месеца се случи нещо, което беляза дълбоко моят начин да се справям с всичко: нищото, за което толкова говорим, влезе брутално в моя живот. В един най-обикновен юнски ден дойде новината, че приятелят на сестра ми се е самоубил неочаквано. Бяха дни на голяма болка и разтърсване. Останах въкъщи със сестра ми, за да ѝ правя компания. Беше очевидно, че никакъв вид разговор, религиозен и нерелигиозен, не може да ни спаси от драмата, която този факт беше предизвикал в нас, отваряйки рана, която постоянно кървеше: какво издържа за мен днес? Какво означава, сега, че Христос е победил смъртта преди две хиляди години? Какво означава, че смъртта няма последната дума над всичко, най-вече при някого, кой-

²⁴ L. Giussani, *Un avvenimento di vita, cioè una storia*, цит. пр., р. 459; превод наш.

²⁵ P. Evdokimov, *L'amore folle di Dio*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Mi) 2015, р. 69; превод наш.

то я избира? Как животът може да бъде повече живот? Как мога да преживея сега стократното на този свят?“ Всичко, което ѝ е било съобщено, като обещание на християнството, се тресе пред загубата: но вярно ли е всичко това? „А сестра ми? Въобще, има ли надежда? Наложил се да призна, че отведнъж, лека-полека, компанията на някои приятели започнала да кара да расте съзнанието, че Христос стана плът за мен, за да мога аз да изпитам близостта и конкретиката на връзката с Него. Изпитах това, което си написал в *Блясъкът в очите*: „Христос е съвременно присъствие. Забелязването на това предполага същото преживяване отпреди две хиляди години [...], тоест досегът с едно присъствие с различна човешкост, което пробужда ново предчувствие за живот, поразява ни, защото съответства като нищо друго на структурната жажда за смисъл и пълноценност, която е в нас. И днес става дума за преживяването на една среща, която [...] „обхваща целия смисъл, [...] всичко желателно, всичко правилно, всичко красиво и всичко приятно“. Христос побеждаваше в мен, във всички мои рани и възражения спрямо онези месеци, със Своята съвременност, която в онези дни минаваше през човешките черти на онези приятели. Неговият поглед пораждаше в мен надеждата, че нищо няма да се загуби от онзи привидно захвърлен живот, от неговото преплитане с този на сестра ми и с моя. Казвам го не защото съм обсебена, а защото това е моят опит: за мен е невъзможно да отделя въпроса „Има ли надежда?“ от Неговата плът, присъстваща тук и сега.“

Новата твар е плод на това събитие. Първоначалното събитие го виждаме да трепти днес в новия субект, което то поражда. Да се върнем още веднъж на думите на Джусани: новата твар има „способност да познава реалното, различна от тази на другите“. Тя „се ражда от присъединяването към едно събитие, от *афектуса* към едно събитие, към което сме привързани, на което казваме „да“. Това събитие е детайл в историята: има универсална претенция, но е особен пункт. Да мисля, изхождайки от едно събитие, означава най-вече да приема, че аз не определям това събитие, а по-скоро съм определен от него. Именно в него изплува това, което реално съм, и светогледът, който имам. Това предизвиква общия менталитет, който, за да отсъди, клони винаги към генерализиране на детайлите в рамките на някоя универсална абстракция“.²⁶

Новостта, която събитието вкарва в живота, е също проверката, доказването на истината на първоначалната среща. Наистина, как мога да знам дали детайлът, на който се натъквам, е събитието на Христос днес? Дали доказва – както в току-що цитираните свидетелства – неговата „универсална претенция“, неговата способност да осветлява всяко обстоятелство или ситуация, дори най-разтърсващата: смъртта.

„Забелязвам все по-удивен, че надеждата има за произход постоянното случване отново на едно непоклатимо и напълно съответстващо на сър-

²⁶ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, цит. пр., pp. 90-91; превод наш.

цето присъствие. Забелязах, че ми бяха дадени факти, които ме подкрепят и които не мога да отведа до благоразположението или темперамента на някои. В началото на декември един мой много скъп приятел влезе в манастир: пълноценната и влюбена в живота човешкост, която ми засвидетелства, увереността, че е срещнал Бог, и по силата на тази любов, че „вече има всичко“ – толкова, че да може да остави всичко, „за да се не изгуби нищо“, – продължават да бъдат безвъзвратна точка за моите дни. Само с това, че е в манастир, и със самата форма на своя живот ми напомня мощно, че тоталният отговор на очакването на моето сърце съществува и мога да го срещна. Това е огромен паметен момент: влизам в дните и в нещата с гнетящо очакване, което ме кара да изживея диалог с всичко. Но каква връзка има между неговото „напълно завладяно“ присъствие и надеждата? От няколко месеца един приятел откри, че има амиотрофична латерална склероза. В драмата на това обстоятелство не успявам да се отърва от онова изражение, което – постоянно – стига до вечерта и ми казва: „И тази вечер, заради това, което видях и се случи, си лягам доволен и благодарен: Господ изпълнява Своето обещание“. Болестта се влошава все повече, а той е благодарен: какво подкрепя възможността за пълно щастие на неговото сърце дори в това, че не може да направи абсолютно нищо? Аз не виждам това, което вижда, обаче виждам него, който ми е даден. В края на годината предложих на някои младежи, с които споделям опита на скаути, да направим една вечер върху първа глава от *Религиозното чувство*, с желание-

то да им дам инструмента, който откривам, че е най-много от помощ да живеем, сърцето. Когато в края на декември ги помолих да споделят най-хубавото нещо през годината (и в година на Ковид имаше възможност да чуваме да се говори само за усилие, негативност и болка), една от тях каза: „Всеки път когато се говори, на събрание или при среща с някого, за сърцето, се питам: но аз слушам ли моето сърце? Успявам ли да го следвам? Това е най-ценното откритие от тази година!“. Когато преди няколко седмици затвориха отново училището – аз преподавам, – в първоначалната фрустрация изплува у мен един въпрос: да не би отново да ми се дава случай да се науча да обичам тези ученици, които днес ги има, а утре ги няма? С този въпрос отидох на литургия и се трогнах, когато забелязах, че дори в червената зона, дори при затворено училище Христос продължава да ми се дава. „Сърцето ми е радостно, защото Ти, Христе, живееш“: ето надеждата! Къде живееш? В невъзможното, но реално присъствие на приятеля ми в манастир, в радостното изражение на приятеля ми, който посреща участта си в болестта, в Движението, което ме формира, позволявайки ми да забележа всичко това дотам, че да се обзаложа за сърцето на младежи „в плен“ на света. Колко факти виждам всеки ден, които ме карат да преживявам опита на съответствието и ми напомнят, че Христос е жив и е всичко! Само това ме подкрепя. Преди няколко дни, заради жеста на „благотворителност“, в която участвам, занесох пакет на едно семейство. Предложиха ми кафе; имайки пред очите си всички тези факти,

реших за първи път да се отбия. В салона, на нужното разстояние, беше цялото семейство. Една от дъщерите ме гледаше мълчаливо и си личеше, че в себе си има въпрос: „Защо си тук? Защо те интересуваме?“. Когато Христос обитава сърцето, цялата реалност – дори външната – се превръща в обитаем дом. Коленопреклонно благодаря на Движението, че е пазител на този по човешки жив и изпълнен с надежда поглед: защото Той е, Който присъства, Който става плът в моя живот.“

За да предизвика манталитета на всички, „фактът“ няма нужда да бъде нещо гръмко. Силата на факта, на онзи детайл не зависи от неговата гръмкост. Може да бъде дори само полъх, но е полъх, в който има една различност, която привлича като магнит. Неговата сила, неговата уникалност се състои в различността, която носи. Асурменди я е засякъл много добре в журналиста, който говорел по радиото. За да укаже този факт, в един диалог от 1980 г. с Джовани Тестори, Джусани говореше за личности, които са „присъствия“.²⁷

Често сме свидетели на факти като описаните, но нерядко, вместо да ги следваме с простодушие, както направи Асурменди, ги зачисляваме към нашата мисловна система, към вече узнатото. И следователно, не ни казват нищо ново. Можем да принадлежим на християнската история, където личат много от тези факти, и да продължаваме да

²⁷ „Аз не успявам да открия друг показател на надежда, освен умножаването на тези личности, които да са присъствия. Умножаването на тези личности; и една неизбежна симпатия [...] между тези личности“ (L. Giussani – G. Testori, *Il senso della nascita*, Bur, Milano 2013, p. 116; превод наш).

свеждаме християнството до етика, ритуал или до стереотипи, взети от колективното въображаемо. Никоя от тези редукции не е все пак в състояние да предизвика надежда.

В момента, в който християнството се случва като събитие и бива прието, си даваме сметка за различността, която вкарва в живота. Тези, които са съпричастни към християнството като събитие, свалят маската на всеки негов редуциращ образ. Това се е случило на младата приятелка, която ми пише: „Преди няколко дни се случи нещо, което ми помогна да разбера това, което се е случило в моя живот. Разговарях с майка ми за Коледа и в един момент ми казва шеговито, че тя в крайна сметка иска да вярва, че съществува Дядо Коледа, защото има нужда да мисли, че има една фигура, която да носи надежда, образ, за който да мислиш и за който да кажеш: „Той може всичко, в него полагам надеждата, че всяко нещо ще е наред“. Този коментар на майка ми ми даде да разбера привилегията, на която съм била обект, срещайки Движението. Майка ми е вярваща жена, ходи на литургия всяка неделя, и все пак полага надеждата си в Дядо Коледа, защото за нея е определен, конкретен образ! За мен беше доказателството, че понякога Бог бива свеждан до нещо абстрактно, до идея. А пък аз Бог Го срещам всеки ден, Той присъства и мога да Го разпозная благодарение на принадлежността към една история. Това, че Го открих в срещата с тази особена история, породила в мен надежда“.

Нашето натъкване на непоклатими присъствия ни освобождава от присъдата да се поддадем на

образите, взети от манталитета на всички. Само тези присъствия носят в себе си, вкоренена в техните недра, основата на надеждата.

„Има ли надежда?“ Това е въпрос, който ме поставя натясно. Във време като това (уча медицина и санитарната ситуация ме заставя все по-отблизо) можем да отговорим с теоретични фрази само за малко време. В края на деня въпросите отнемат съня и силите. Няма как, трябва да бъде истински отговор, който да издържи на драматичността на дните, иначе теоретичният отговор прави само по-тежко всичко [в края на краищата увеличава nihilизма, добавям аз]. Като се опитвам да отговоря на въпроса: „Има ли надежда при болестта на татко?“, единственото нещо, което ми позволява да отговоря, е да гледам татко. Има ли надежда при тази пандемия? Нещото, което веднага ми идва на ума [изглежда като „полъх“], са ентузиазираниите очи на една приятелка, която в усилието на работата в болницата не се дърпа назад. И така нататък. Като пресявам всички ситуации, в които ми е трудно, единственото нещо, което ми позволява да кажа, че има някаква надежда, са някои лица, за които тази надежда я има. Тук обаче драмата се засилва, не се успокоява: като виждам тях, ми идва голямо желание да бъда като тях и да мога да се изправям пред живота със самите техни очи [както се случило на Асурменди, който казал на себе си: „Как бих искал да гледам на света, както гледа на него този журналист!“], но си давам сметка, че не може да бъде някакво мое усилие, иначе в края на дена бих си легнала само уморена да броя всеки успех или провал [би било като да сведем

отново всичко до етика]. Тогава се питам: „Кому е нужно?“. Всеки ден се изненадвам от някого, който живее с истина, който ме привлича и който ме задвижва, защото ме кара да завиждам на неговия начин да гледа на същите неща, от които аз вече съм се отегчила в осем часа сутринта. Тази привлекателност в повечето случаи угасва след два часа, но понякога буквално ме поставя на карта. Следователно, се питам: достатъчно ли е да ги следвам? Достатъчно ли е да остана във връзка с тези реални присъствия, които населяват моите дни и от които се чувствам дори само за миг разбрана във всичките ми усилия и във всичките ми драми?“

Отговорът на този въпрос поставя един проблем на свобода. При присъствия, които носят в себе си основата на надеждата, всеки трябва най-вече да реши дали да удовлетвори желанието да бъде като тях и да бъде ли в тяхната компания, или не.

4. Опитът и критериите на сърцето

Но как да разпознаем тези присъствия такива, каквито са, по онова, което носят, по тяхната истинска стойност чак до произхода на тяхната различност? Това е въпрос, който ни засяга и който не беше спестен дори на апостолите. Нещо повече, точно те били първите, които трябвало да се справят с него.

Когато присъствието на Исус започнало да се налага и Неговата слава да се разпространява заради нещата, които казвал и правел, започнали също да циркулират различните интерпретации

на Неговия образ, с наплива на онези, които се чувствали накърнени в своята власт, в своя „авторитет“, тоест книжниците, фарисеите, интелектуалците и началниците на народа. Как могли да разберат първите, които Го последвали, че си струва да следваш този Човек, да се обвържеш с Него, да заложиш целия живот на Него?

Как да разпознаем, сред толкова подобни човешки лица, *лицето*? Какъв критерий можем да използваме? Би трябвало вече да ни е близко, би трябвало да сме го научили от опита. Единственият адекватен критерий да разпознаем присъствията, които носят адекватен смисъл на живота, е този, с който природата ни проектира в универсалното сравнение с всичко, което срещаме: сърцето, тоест онази съвкупност от очевидности и потребности – за истина, красота, справедливост, щастие, – които изплуват в нас, когато сме ангажирани в това, което изпитваме. „В опита реалността, [...] от която [...] ти си поразен, шокиран (*афектус*) – казва Джусани, – кара да изскочат навън твоите критерии на сърцето, пробужда ти сърцето, което преди беше объркано и спеше, затова те събужда за теб самия. Там започва твоят път, защото си буден, критичен.“²⁸

Това са обективни и безпогрешни критерии, които действат в нас, дори напук на нас самите, и не ни правят отстъпки. Както драматично доказва Павезе. На 14 юли 1950 г., след като получава наградата „Стрега“, пише: „Върнах се от Рим, от-

²⁸ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, Bur, Milano 2011, p. 83; превод наш.

давна. В Рим – възвеличаване. Е, и?²⁹ Било, все едно се е сбъднало това, което той самият бил отбелязал много години преди това в своя дневник: „Има нещо по-тъжно от това да се провалят собствените идеали: да успеят“.³⁰ По-малко от година преди своята смърт признава: „Колко пъти в тези последни бележки написа *А после?* Започваме да бъдем в клетка, нали?“³¹ На 22 юни 1950 г., при новината за големия успех, действително, бил написал: „Това е блаженство. Несъмнено. Но колко пъти ще му се наслаждавам още? *А после?*“³² Какво липсвало на неговия толкова успешен в очите на света живот? 17 август 1950 г.: „Нямат значение имената. Дали са несъмнено щастливи имена, случайни имена – ако не тези, други? Излиза, че сега знам кой е моят най-висок триумф – и на този триумф липсва плът, липсва кръв, липсва живот“.³³ Под тежестта на тази липса след десет дни щял да се самоубие!

Аналогичен опит отбелязва Камю в своите *Бележници* в деня на големия успех: „17 октомври. Нобел. Странно усещане на униние и тъга“.³⁴

Не можем да избегнем присъщите критерии на сърцето, потребността от смисъл, справедливост, щастие, любов. Можем, донякъде, да ги заставим

²⁹ С. Pavese, «14 luglio 1950», in Id., *Il mestiere di vivere*, цит. пр., р. 516; превод наш.

³⁰ С. Pavese, «18 dicembre 1937», *нак там*, р. 108; превод наш.

³¹ С. Pavese, «16 ottobre 1949», *нак там*, р. 488; превод наш.

³² С. Pavese, «22 giugno 1950», *нак там*, р. 515; превод наш.

³³ С. Pavese, «17 agosto 1950», *нак там*, р. 518; превод наш.

³⁴ А. Camus, *Taccuini. 1951-1959*, III, Bompiani, Milano 1992, р. 223; превод наш.

да мълчат или да ги цензурираме, но не можем да ги изкореним. Те са вътре в опита. Джусани разобличава трудността, която изпитваме, да признаем, че „принципът на преценката относно опита е в самия опит“. Но, подчертава, „ако не е вярно, че принципите, с които да преценяваме собствения опит, са в самия опит, човекът би бил отчужден, защото би трябвало да зависи от нещо различно от себе си, за да преценява себе си“.³⁵ Тези потребности не се пораждат в това, което човек изпитва, „а се пораждат в него при това, което изпитва, в него, ангажиран в това, което изпитва“,³⁶ и преценяват това, което изпитва.

Критерият за преценка трябва да бъде „присъщ на самата изначална структура на личността“: става дума за „обективният критерий, с който природата поставя човека във всеобхватно сравнение, като му дава онова ядро от първоначални потребности, онзи изначален опит, който всички майки *по същия начин* дават на децата си. Само тук, в тази идентичност на върховното съзнание се превъзмогва анархията“,³⁷ субективизма.

Не може да се говори за опит, както понякога сме изкушавани да направим, отъждествявайки го с чистото и просто изпитване на нещо. „Категорията *опит*, използвана от нас, има абсолютно критична стойност“, твърди Джусани. Тя не трябва да се разбира като „сантиментална непосред-

³⁵ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?*, цит. пр., pp. 83-84; превод наш.

³⁶ Пак там, р. 82; превод наш.

³⁷ Луиджи Джусани, *Религиозното чувство*, цит. пр., сс. 8, 12-13.

ственост“, а като „мястото, където досегът с реалността провокира присъщите потребности на сърцето на човека, развивайки търсенето на отговор на провокациите, наложени от реалността“. Оттук и следствието: „*Опитът* е, значи, сферата, в която личността е призвана да провери дали фактът „Христос“ – истинската, голяма работна хипотеза – е способен да отговори на предизвиканите въпроси, с автентичност и завършеност, в разглеждането на факторите, които всички други предложения нямат“. И веднага след това добавя: „Затова CL има отношение единствено като воля да преоткрием и да живеем по по-автентичен начин факта, че християнската вяра, така, както се е задържала в рамките на ортодоксалността, отговаря по-добре от всяко друго предложение на дълбоките потребности на човека“.³⁸

Точно затова истинското бедствие днес е отслабването на съзнанието за тези потребности, затъмняването на осъзнаването на собствената идентичност. Наистина, Христос дойде да отговори на хора, не на „същества, безчувствени като роботи“. Както пише – вече цитирах фразата – Райнхолд Нибур: „Нищо не е толкова невероятно, колкото отговора на въпрос, който не се задава“. Ето, значи, „единственото намерение на CL“: това да „засвидетелства основателността на вярата, вярата като *основателно почитане*, където под „основателно“ се има предвид – според схващанията на св. Тома – преживяването на съответствие между

³⁸ Л. Джусани, „Основателното почитане на вярата“, интервю на А. Метали, сп. *30Giorni*, бр. 5, 1988 г., сс. 40-41.

предложението на вярата и структурните потребности на човешкото съзнание“.³⁹

Различността на християнското събитие се състои изцяло в опита, който поражда. Фактът на срещата с Исус провокира в учениците преживяването на несравнимо съответствие: „Намерихме Месия“. Всички други благоприятни събития, които все пак си пожелаваме да се случат в живота, включително успехите, които успяваме да постигнем, не удовлетворяват очакването, не спазват обещанието, те са в крайна сметка източник на дълбоко разочарование. При тях и ние се разпознаваме в реакцията на Павезе: „Е, и?“.

Да се върнем на въпроса. Опитът в истински смисъл, като място на познание и на проверка, не може да бъде отъждествен с едно просто субективно впечатление или с някоя сантиментална реакция. Опитът е „единица на витален акт, резултантна от един троен фактор: а) *Срещата* с един обективен факт, [...] независещ от личността, която опитът извършва [...]. б) Силата да доловим адекватно смисъла на тази среща [...]. в) *Съзнанието за съответствието* между смисъла на Факта, на който се натъкваме, и смисъла на собственото съществуване [...]. Именно съзнанието за това съответствие прави проверка на онова себеизрастване, съществено за явлението „опит“. Затова в един истински опит

³⁹ Пак там.

са неизбежно ангажирани „самосъзнанието и критичната способност на човека“.⁴⁰

Това е, което по друг начин казва пророк Исаия: „О, да беше Ти раздрал небесата и слязъл!“, тоест ако непредвиденото се случи, ако Бог отговори наистина на нашето очакване, „планините биха се разтопили от лицето Ти“.⁴¹ Знакът за изпълнението на обещанието е потрепването, контраударът, провокиран от събитието. Това е, което се случило на Елисавета: веднага щом „чу поздравя Мариин, проигра младенецът в утробата ѝ“.⁴² Това е също-то потрепване на Йоан и Андрей, които, след като се натъкнали на Исус и прекарвали с Него целия следобед, казват на всички: „Срещнахме Месията!“.⁴³ Това е потрепването, което изпитал и Асурменди: „Не очаквах да срещна нищо от всичко това в живота си. Беше голяма изненада. Съвсем извън обичайното [...]. Малко по малко навлязох в емоционално състояние на възхищение“.⁴³ Потрепването е знакът за случването отново на това събитие.

Значи, аз мога да разпозная божественото, присъстващо в някои присъствия, както Елисавета разпознала Исус в утробата на Мария, по съответствието на сърцето, на моята човешкост, което

⁴⁰ L. Giussani, *Il rischio educativo*, Rizzoli, Milano 2014, pp. 130-131; превод наш.

⁴¹ Ис. 64:1 (В следващия стих се казва: „От Твоето лице биха трепнали народите“ Б. пр.).

⁴² Лук. 1:41 (В италианския текст на Свещеното Писание вместо „проигра“, се използва думата „потрепна“ Б. пр.).

⁴³ „Прегръдката“, транскрипция на телевизионното интервю с Микел Асурменди, направено от Фернандо де Аро за Meeting 2020, в Х. Карон, *Виждаш само това, на което се възхищаваш*, цит. пр., с. 15.

изпитвам при срещата с тях и което се проявява в „потрепването“. А проверката на тази среща е в нейната способност да ме въведе в целокупността на реалното, да ме кара да се справям с всяка ситуация, да предизвиквам всяко обстоятелство. Христос „донесе всяка новост, довеждайки Себе си“⁴⁴ – казва св. Иринеи, – донесе новостта на всяко нещо. Какво ли преживяване са имали онези ранни християни, че да стигнат дотам да опишат Христос по този начин!

Случвало се е и продължава да се случва. Случило се през изминалите месеци на управителя на един бар в сърцето на университетската зона, посещаван предимно от студенти.

„Ние от „CLU“ сме сред малцината, които продължават да ходят в университета в малкото отворени учебни зали. Всяка сутрин прием кафе в един и същи бар и станах приятел с барманите. В петък сутринта братовчед ми влезе последен и попита бармана, който работи в този бар от 1982 г., как е положението и той му отговори: „Виж, работата не върви, обаче, за щастие, ви има вас; аз знам, че вие сте от CL, личи си веднага, защото сте като онези отпреди тридесет години, тоест сте единствените, които дават дихание на университетската зона“. Как е възможно, се запитах, да е разбрал, че сме от CL, и да признае, че е същото нещо отпреди тридесет години? Но най-вече, как е възможно ние, сред които съм и аз, да бъдем определяни като единствените, които дават дихание на университетската зона? Причината не е в

⁴⁴ Ireneo di Lione, *Adversus Haereses*, IV, с. 34.1; превод наш.

някоя наша или моя способност. Не, въпросът е, че имах среща, която гравира, която беляза за постоянно сърцето ми, дотам да направи различен моя начин да гледам на същата реалност като на всички: затова няма нужда да правя изумителни неща, достатъчно е просто да бъда себе си. Затова у мен нарасна съзнанието, упованието, че в крайна сметка или Го има Христос, или *nada*, нищо! И е така, защото в моя опит са се случили много факти, които се превърнаха все повече в „шепи лепило“, които ме привързаха и ме привързват към тази компания, дотам че казвам: „Далеч от Него, къде ще стигна?“. Аз живея в това време и при даденостите не се отчайвам поради опита, който преживявам: това е разпростиране на моята вяра и върху бъдещето. Оръжието, с което аз се боря в моето всекидневие с предизвикателството, което ситуацията ми отправя, е упованието, вярата. Имайки тази увереност, без да правя нищо особено, но бидейки себе си, нося нещо повече спрямо себе си. Едва сега живея настоящето с надежда.“

За бармана било лесно да разпознае една различност в тези младежи, по диханието, което носели в неговия живот.

ЦВЕТЕТО НА НАДЕЖДАТА

Сега трябва да се справим с наистина трънливия въпрос, който представлява най-чувствителната точка за всички нас, доколкото сме деца на т.нар. западна култура.

1. Нужда от увереност

Как ние, които живеем в това време, в тази култура – мисля си най-вече за младите, на които, от една страна, са близки схемите на пресметливата рационалност на науката и техниката, а от друга, преживяват структурна нетърпимост към всичко, което не е непосредствено и измеримо, което мирише на доктрина, – можем да постигнем увереност относно Христос? Днес тази потребност е особено усещана. Тези, които имат общо с младите, го знаят добре. Джусани го беше схванал предварително и тази потребност сега стана още по-силна. Днес няма вече никакъв инерционен тласък към християнската вяра. Това написа наскоро Лучо Брунели в *Осерваторе Романо*, говорейки за сегашните младежи: „Христос, умрял и възкръснал, спасение на човека. Можеш да му изкрещиш тази истина в лицето [...], но този младеж ще те погледне може би с [...] безразличие“, като

пред нещо „неразбираемо“.¹ Християнската вяра не е вече социален факт, естествена предпоставка, не ни бива връчвана с образованието; затова сме „принудени“ – за щастие, казвам аз – да преоткрием как се стига до нея, в известен смисъл сме задължени на разумна, основателна вяра.

Да се запитаме: на какво се е крепяла вярата на първите, които последвали Исус? Същото важи за нас сега. Още от началото на своето образователно дело Джусани е усещал много живо неотложността от основателността на вярата. Това е друг начин, по който става очевидна благодатта на харизмата, принадлежността към нашите потребности на днешни хора (както сме затънали в неувереност, от която не знаем как да излезем) на благодатта, дадена на дон Джусани. Реалността, породена от тази благодат, има за единствено намерение – каза в цитирания откъс – да засвидетелства основателността на вярата, тоест че фактът „Христос“ отговаря по-добре от всяко друго предложение на дълбоките молби на нашата човешкост. Присъединяването на вяра е основателно, наистина, именно доколкото събитието „Христос“ се проявява като съответстващо на структурните потребности на човешкото съзнание. И „предложението към младите представлява един много ясен тест“² за осъзнаването или не на тази неотложност от основателност.

¹ Л. Брунели, „Празните църкви и фантазията на Бог“, в-к *Осерваторе Романо*, 10 април 2021 г., с. 9.

² Л. Джусани, „Основателното почитане на вярата“, интервю на А. Метали, сп. *30Giorni*, цит. пр., с. 40.

Какво е нужно, за да могат хората – млади и възрастни – да открият основателността на вярата? На Синода за миряните от 1987 г. Джусани твърдеше: „На днешния човек, надарен с оперативни възможности както никога в историята, му е много трудно да схваща Христос като ясен и сигурен отговор на смисъла на самата негова находчивост. Институциите често не предлагат житейски този отговор. Това, което липсва, не е толкова вербалното или културно повтаряне на благовестието. Днешният човек очаква може би несъзнателно преживяването на срещата с хора, за които фактът „Христос“ е толкова настояща реалност, че техният живот е променен. Това е човешко влияние, което може да разтърси днешния човек: събитие, което да е отзвук от първоначалното събитие, когато Исус вдигна очи и каза: „Закхее, слез по-скоро, трябва да бъда у дома ти“.³

Изходната точка е опитът от една среща. Както преди две хиляди години. Не може да бъде различно днес, защото не би било повече християнство. „Именно голямото изменение на метода бележи прехода от религиозното чувство към вярата: не е вече търсене, пълно с неизвестни, а изненадата от един факт, настъпил в историята на човеците.“ Цитираните свидетелства го доказаха. „Това е условието, без което дори не може да се говори за Исус Христос. По този път обаче Христос става близък, почти като връзката със собствената майка и собствения баща, във времето става все

³ L. Giussani, *L'avvenimento cristiano. Uomo Chiesa Mondo*, Bur, Milano 2003, pp. 23-24; превод наш.

по-себеприсъщо.“ От опита от срещата с Неговата човешкост – която има лицето, външния вид на конкретни хора, на някоя компания – сме отведени, чрез изпитаното съответствие, „към големия въпрос относно Неговата божественост“.⁴

Неотложността откъм основателност на вярата засяга хора от всички възрасти – деца, младежи, възрастни – и житейско положение.

Показателно и емблематично за поставения проблем е това, което пише една студентка: „Въпросът за увереността относно Христос е отворен въпрос за мен. След много години в Движението моментът на Литургията и причастяването е за мен момент на дълбок дискомфорт, защото не вярвам вече. Благодарна съм на моите приятели от Движението заради силата на живот, която циклично отново ме съвзема, но не мога да премълча, че Движението се основава върху „невероятния“ факт „Христос“, невероятен за мен, който аз не успявам да приема. Питам се: как така е там Христос, как така е в мен? Не разбирам къде и в кого е Христос, щом всички ние сме човешки и ограничени. Това не ми се струва скептицизъм, смятам, че е в крайна сметка неукриване на факта, че някои неща не ми се връзват, и не мога повече да се преструвам, че няма нищо. Сякаш съм пред колелото на велосипед: виждам всички спици – човешките спици, всички факти, които са ми се случили, хората, – но не успявам да видя центъра на тези спици, струва ми се насилване и самовнушение. Аз виждам, че любовта, която изпитвам,

⁴ L. Giussani, *All'origine della pretesa cristiana*, цит. пр., р. VI; превод наш.

идва от мама, татко, от приятелите ми, понякога повече, понякога по-малко, и не разбирам добре как в един момент в играта влиза Христос“.

Благодарен съм на тази приятелка за дързостта и прямотата на нейното запитване. Това е преди всичко знак, че се намира в компания, в която се чувства свободна да поставя най-радикалните въпроси. И както всеки може да признае, съвсем не е даденост, че има място, където един човек може да зададе своите въпроси, да се изложи, да рискува без страх.

Преди да навляза в същността на поставения въпрос, бих искал да предложа друго свидетелство, което се движи в същата перспектива.

„Това са много тежки времена: много хора се разболяват от Ковид и много страдат от „обикновени“ болести, които често не са добре лекувани, защото здравната система не е възприемчива според своите нормални канони. Без да взимаме предвид икономическите трудности, които за мнозина стават значителни. Страхът от живота и от смъртта хапе плътта и сърцето дори на тези, които привидно нямат значими проблеми. Преживяваме един вид екзистенциално „прекъсване“, което предизвиква тревога, дори терзание. В тази ситуация е неизбежно да се запитаме, повече от преди, относно това какво е наистина съществено. В нашето Училище на общността се питаме много относно това и освен личните привързаности и собствената работа, към която естествено всеки се привързва, всички вярват в съществеността на общността, към която принадлежим. Но тук изплуват съмненията, поне у някои от нас, относно

какво това означава наистина. Общността я преживяваме телесно всеки ден, не само в момента на Училището на общността. Тя е нашият дом, тя е източникът на съвета, на утехата, на подкрепата, дори конкретна. Тя е мястото на братската любов, която докосваме. Голямата трудност, бих казала, е с Бог. Някои от нас преживяват без никакво съмнение връзката с Него. Други усещат въпиещата нужда от Него, една неизчерпаема тъга: тоест, вярата не е за тях просто някакво доверяване и поверяване на Него, а търсене. Превръщаме се в търсачи на Бог като древния израилтянски народ и се страхуваме: ами ако е само илюзия, която си построяваме без никаква основа? Това е големият страх! Бог никой никога не Го е виждал, но от Него могат да се видят знаците след идването на Сина Му и това би трябвало да ни стига. Но как мога да утеша не само себе си в мрака на всекидневния страх, но и приятеля ми, който вече страда конкретно в плътта? Как мога да му разкажа за Бог? Как мога да намеря онзи мир, който ми позволява да посрещам със спокойствие и упование всяко обстоятелство, дори най-негативното? Как мога да имам упование в спасението, гледайки само хората, които ме заобикалят, без да виждам и без да докосвам Него? Без Бог всяко нещо губи смисъл и това е неоспоримо. Но как може желанието за вяра да се превърне в една наистина преживявана вяра?“

Тези свидетелства дават израз на един вик. Не са хора скептици, а млади и възрастни, които не се задоволяват да успокоят своята нетърпимост с какъвто и да е отговор. Това са хора, в които виж-

даме да трепти въпросът на Достоевски: „Един начетен човек, европеец от наши дни може ли да повярва, наистина да повярва, в божествеността на Божия Син, Исус Христос?“⁵ Като всеки гений, Достоевски е бил пророк, авансирайки това, което щяло да стане неотложността на всички.

Това, което искат тези „търсачи“, е път, който да изминат, за да постигнат основателна увереност относно всичко, което са срещнали. Без тази увереност желаната надежда не намира адекватна основа и става невъзможно за свободата да се прилепи, чак до привързаност, към самата реалност, на която са се натъкнали. Става ясно веднага, по очевиден начин, че проблемът с надеждата прераства към сигурността на вярата.

В светлината на тази екзистенциална неотложност можем да схванем по-осъзнато метода, в който Джусани ни въведе, да си дадем сметка за неговата стойност, избягвайки да го заточваме в шкафа на вече узнатото в името на някаква близост с понятията. Следвайки го, ще можем да проверим дали пътят, който той посочва, води всеки от нас от „желанието за вяра“ до „една наистина преживявана вяра“.

а) Методът на моралната увереност

Всеки по свой начин усеща необходимостта да постигне увереността относно Христос, за може да

⁵ Срв. F.M. Dostoevskij, *I demoni; Taccuini per "I demoni"*, a cura di E. Lo Gatto, Sansoni, Firenze 1958, 1011; превод наш.

се справя със собствените потребности от пълноценност, истина, справедливост и с проблемите, с които животът не престава да ни ръчка. Да поставим тогава на фокус запитването на свидетелствата: как да познаем, да разпознаем Христос със сигурност? Това е въпросът на вярата, казахме. Значи, вярата е начин да познава на разума – а не евтина сантименталност: тя е познаването на нещо, което не виждам, чрез посредничеството на някого друго; аз не виждам непосредствено, директно обекта, но узнавам за него чрез свидетел. „Културата, историята и човешкото съжителство се основават на този вид познание, което се нарича вяра, [...] познаване на една реалност чрез посредничеството на свидетел.“ Тук ни интересува да развием въпроса за вярата на особено ниво, „най-голямото ниво на живота: това, което засяга съдбата“.⁶

Джусани продължава в своето размишление: „Христос не Го познаваме пряко, нито по доказателство, нито по анализ на опита“, така както преди две хиляди години Йоан и Андрей не виждали директно божественото в този Човек, на Когото се били натъкнали, Исус от Назарет. Ние сме в същата ситуация. Понеже Христос е цялостният обект на нашата вяра, възниква въпросът: „Как да познаем Христос така, че да можем да опрем на Него“⁷ целия живот? Ако вярата е онази форма на познание, която се основава на посредничеството

⁶ L. Giussani, *Si può vivere così?*, Rizzoli, Milano 2007, pp. 27-28; превод наш.

⁷ Пак там, р. 42; превод наш.

на свидетел, първият проблем засяга постигането на увереността относно това дали заслужава доверие последният.

Кой е пътят, който трябва да се измине, за да постигнем увереност относно някой човек? Сред различните методи, с които разумът може да постигне увереност в различните сфери на реалност, този, който тук ни интересува, е методът, отнасящ се до човешкото поведение. Действително, един метод води до математическите сигурности, друг – до научните сигурности, трети – до философските сигурности, но има четвърти метод на разума, който води до уверености относно човешкото поведение, до моралните сигурности. Той по някакъв начин „може да се сравнява с метода на гения или на артиста“, които стигат до интуицията за истината, изхождайки от знаци. „Когато Нютон е видял да пада ябълката, това е било знак, който е довел до великата идея. Геният, от един малък знак, получава интуиция за голямото. Методът, чрез който разбирам, че майка ми ме обича, както и че някои хора са ми приятели, не е фиксиран механично, а е възприет от интелекта като единственото разумно чувство, единствения адекватен мотив за обяснение на съгласуването на различни „знаци“. Умножете многократно тези знаци, стотици, хиляди пъти: единственият техен адекватен смисъл е, че моята майка ме обича. Хиляди признаци се събират в една точка: единственият смисъл на поведението на моята майка е този: „майка ми ме обича“.⁸

⁸ Луиджи Джусани, *Религиозното чувство*, цит. пр., с. 27.

По различни поводи съм използвал примера с майката именно за да изтъкна метода, чрез който постигаме увереност относно другия: разчитането на знаците. Ако някой ме попита: „Но аз по какво мога да видя, че майка ми ме обича?“, бих отговорил: „Можеш да го видиш по знаците. Не всички хора правят това, което майка ти прави за теб“.⁹ След като си видял толкова много знаци, бидейки лоялен с всичко, което си видял, ще можеш да признаеш, че всичко, което прави майка ти, има само едно обяснение, само една събирателна точка – като спиците на велосипеда, за който говори нашата приятелка, – която се нарича „любов“. Можеш да го наречеш „X“ вместо „любов“, но излиза, че поведенията на майка ти са знаци на едно безусловно утвърждаване на твоето съществуване, което те прави сигурен в нея, позволява ти да се довериш на нея. Любовта не е нещо, което някой научен пеленгатор ще може някога да удостовери чрез някакъв вид анализ или експеримент: любовта е смисълът на знаците.

Джусани продължава: „Доказването на едно морално убеждение е комплекс от знаци, чийто единствен адекватен смисъл, единствена адекватна причина, чийто единствен прочит е тази убеденост“. Може да се нарече не само „морално убеждение, но и *екзистенциална убеденост*“, до-

⁹ Фон Балтазар отбелязва: „Нужно е да събудим у този, който поставя въпроси, елементарното чувство за тайната и за нейното зачитане. Понеже по-голямата част от човешките същества са обичали поне веднъж, можем да им припомним някои закони и преживявания на любовта и да ги отведем оттук към любовта към Бог“ (H.U. von Balthasar, *Il chicco di grano. Aforismi*, Jaca Book, Milano 1994, p. 42; превод наш).

колкото „е свързана с момента, в който разчиташ феномена, тоест разбираш чрез интуицията си съвкупността от знаци. Например, спокоен съм, че този който стои пред мен не иска да ме убие; и след това мое изявление, човекът не иска да ме убие, дори за да ми покаже, че греша. Това е поведение, ситуация, от която аз черпя това убеждение. Но не мога да потвърдя тази убеденост за бъдещ момент при променени обстоятелства!“¹⁰

Тук Джусани прави две важни забележки.

На първо място, аз, „колкото повече опознавам живота ти, ще ставам толкова по-сигурен в теб, тоест като споделям живота ти. По този начин знаците се умножават. Например, в Евангелието кой е успял да разбере, че трябва да се вярва на този мъж? Не тълпата, която е искала изцеление, а тези които са го последвали и са споделили живота му. Съжителство и споделяне!“¹¹ Ако някой просто гледа и казва: „Хубаво!“, а после си тръгва, губи всичко. Ако не удовлетвори контраудара, потрепването, което известно присъствие ми предизвиква, ще го загубя, ще загубя най-доброто от това, което ми се е случило. Ако видиш един човек веднъж, а после не го видиш повече, понятието за истина, което все пак си имал, може да се изпари. Ние бихме искали да разберем набързо, преди да се забъркаме, без да се въвличае. Но как можем да стигнем до увереността, без да се въвличае? Би било фикция. Обаче, като се въвличае, като удовлетворяваме изпитания контраудар,

¹⁰ Луиджи Джусани, *Религиозното чувство*, цит. пр., с. 27.

¹¹ *Пак там.*

знаците се умножават и убеждението се задълбочава. И понеже опитът не ни мами, ако сме били заслепени, веднага ще си дадем сметка за това: „О, не, не беше това онова, което бях предчувствал“.¹²

На второ място и обратно, подчертава Джусани, „колкото някой е по-човечен, толкова е по-голяма неговата способност въз основа на малко признаци да придобие убеденост за другия. Това е човешкия гений, геният, способен да разчете истината в поведението, в начина на живот на човека. Колкото е по-силна човешината, толкова е по-голяма способността да се разбира с убеденост. „Да се доверяваш е добре, но да не се доверяваш е още по-добре“, казва поговорката. И е една доста повърхностна мъдрост, защото способността да се доверяваме е присъща на силния и сигурен човек. Несигурният човек не се доверява и на майка си. Колкото е по-истински е човекът, толкова е по-способен да се доверява, защото усеща основателните причини да вярва в другия“.¹³

б) Една много човешка траектория

За да опознаем един човек, е нужно съжителство с него, казахме. Съжителството изисква време и само който е готов да инвестира нужното време, ще може да постигне адекватна, разумно основа-

¹² „Решенията <тук> не се постигат толкова с разсъждения, колкото <по-скоро> с разума, със самата истина на нещата и с опита“ (Guglielmo di Saint-Thierry, «Natura e valore dell'amore», 31, in Id., *Opere*/3, Città Nuova, Roma 1998, p. 97; превод наш).

¹³ Луиджи Джусани, *Религиозното чувство*, цит. пр., сс. 27-28.

на увереност относно другия. Това съжителство във времето изисква очевидно едно внимание към знаците, които този човек предлага от себе си. Това е една много човешка траектория, която има ясна отправна точка. „Когато срещаме важен за собствения живот човек, има винаги един първи момент, в който го предчувстваме; нещо вътре в нас е поставено натясно от очевидността на едно неизбежно разпознаване: „ето, той е“, „ето, тя е“.¹⁴

В началото има в известен смисъл вече всичко, както казва изразът „очевидност на едно неизбежно разпознаване“. Неизбежният характер на разпознаването може би може да ни накара да мислим, че пътят е вече свършил, че вече е постигнато окончателно опознаване. Не е така, както опитът на всеки може да потвърди. Ако искаме да постигнем увереност относно другия, тази очевидност е началото на път, който трябва да бъде изминат. Затова Джусани продължава: „Но само пространството, отредено на повтарянето на това доказване, натоварва впечатлението с екзистенциална тежест. Тоест, само съжителството го пуска все по-радикално и дълбоко в нас, докато в един момент стане увереност“.¹⁵

Въпросът е същият било когато срещаме важен човек, в широк смисъл, било когато срещаме Христос, християнската компания. За Йоан и Андрей, за Петър и другите е бил необходим този постепенен път на опознаване, направен от повторения, от знаци, които се трупаха, както за нас. „И

¹⁴ L. Giussani, *All'origine della pretesa cristiana*, цит. пр., р. 58; превод наш.

¹⁵ Пак там; превод наш.

този път на „опознаване“ ще получи в Евангелието още много потвърждения, тоест ще има нужда от много подкрепа, дори онази формулировка: „И учениците Му повярваха в Него“, е неколккратно повтаряна, до края.“ Не можем, нито е уместно да го избягваме. „Това опознаване ще бъде убеденост, която ще настъпи бавно, и никоя следваща стъпка няма да обори предишните: дори преди това били повярвали. От съжителството ще произтече потвърждение на тази изключителност, на тази различност, която още от първия миг ги била зашлевила. Със съжителството това потвърждение се уголемява.“¹⁶

Разстоянието, което има между първото възприятие, първото впечатление, натоварено с очевидност, и увереността, включва траекторията на „убеждението в последващо повтаряне на разпознавания, на които е нужно да се даде пространство и време, за да се случат“. Това е закон, който не предвижда изключения. „Толкова е вярно, че опознаването на един обект изисква пространство и време, че с по-голямо право този закон не може да бъде опроверган от обект, който претендира да е единствен. Дори тези, които били първите, срещнали онази уникалност, трябвало да последват този път.“¹⁷ И на нас този път е необходим. Всеки може да реши дали да го измине, или да отхлаби хватката. Всичко се разиграва в готовността, с която, удовлетворявайки съответствието, контраудара, първоначалното потреп-

¹⁶ Пак там, pp. 58-59; превод наш.

¹⁷ Пак там, p. 59; превод наш.

ване, което сме имали при срещата, проверяваме неговия обхват без насилвания, като си даваме нужното време, за да постигнем увереност.

с) Едно несравнимо присъствие

Това е точно както се случва в една емоционална връзка. От колко съжителство има нужда детето, за да стигне до увереността, че майка му го обича и че може да ѝ има доверие? Обикновено не зачитаме този процес само защото протича неусетно. Същото се случва в съжителството с Христос, с човешката реалност на Неговото присъствие днес: всеки ден сме връхлитани не само от жестове, знаци, подобни на тези, на които е способна една майка, но и от знаци, които носят в себе си различност спрямо онези, които която и да е майка естествено може да предложи.

От Евангелието от Марк четем: „След няколко дни Той пак влезе в Капернаум; и се разчу, че е в една къща. Тозчас се събраха мнозина, тъй че и пред вратата не можеха да се поберат; и Той им проповядваше словото. И дойдоха при Него с един разслабен, когото носеха четворица, и като не можеха да се приближат до Него поради навалищата, разкриха и пробиха покрива на къщата, дето се намираше Той, и спуснаха одъра, на който лежеше разслабеният. Като видя вярата им, Иисус каза на разслабения: чедо, прощават ти се греховете. Там седяха някои от книжниците и размишляваха в сърцата си: какво тъй богохулствува Той? Кой може да прощава грехове, освен един Бог?

Иисус, веднага като узна с духа Си, че размишляват тъй в себе си, рече им: що размишлявате това в сърцата си? Кое е по-лесно да кажа на разслабения: прощават ти се греховете ли, или да кажа: стани, вземи си одъра и ходи? Но за да знаете, че Син Човеческий има власт на земята да прощава грехове (казва на разслабения): тебе казвам: стани, вземи си одъра и върви у дома си. Той веднага стана и, като взе одъра си, излезе пред всички, тъй че всички се чудеха и славеха Бога, като казваха: никога такова нещо не сме виждали¹⁸.

Изцеляването на разслабения оставя присъствашите без думи: „Всички се чудеха“. Но значимостта на това усещане на учудване бива увеличена от „претенцията“ да прощава греховете: „Но за да знаете, че Син Човеческий има власт на земята да прощава грехове (казва на разслабения): тебе казвам: стани, вземи си одъра и върви у дома си“. Исус въвежда в разпознаването на едно нещо чрез друго. И у тези, които присъстват на чудото, се отваря един пробив: „Всички се чудеха и славеха Бога“. Това, което са видели, е знак, който препраща към Бог, който действа чрез изключителността на присъствието, което имат пред себе си, и който ги кара да възкликнат: „Никога такова нещо не сме виждали!“. Да се поставим тогава на мястото на Петър, Андрей, Йоан и на другите, които, бидейки всеки ден с Исус, Го виждали да изцелява разслабения, да възвръща зрението на слепеца по рождение, да усмирява бурята, докато били на лодката. И не само това. Той имал върху

¹⁸ Марк. 2:1-12.

тях и върху другите хора, върху цялата реалност, поглед, различен от този на когото и да е друго: несравнимо човечен. Намирали се пред толкова конкретни и непоколебими знаци, колкото тези на майка, но в същото време несравними: били знаци на изключителност, на присъствие, което съответствало на тяхното сърце като нищо друго. Те също, като другите, повече от другите, казвали: „Никога такова нещо не сме виждали“.

Има един момент от пътя на учениците, в който увереността, която те били постигнали относно Неговата личност, осъзнаването на Неговата уникалност стават недвусмислени. Да минем отново през начина, по който Джусани ни кара да преживеем отново този момент.

Оня ден Исус бил следван от голяма тълпа, която „от това, че Го чувала да говори, не се сещала повече дори да яде, не чувствала вече дори умора“. Хората Го следвали вече от почти три дни. След като стигнал на върха на хълма, Исус „видял този прилив, който покривал склоновете на хълма, ... и „съжали ги“. [...] Така казал на апостолите: „Турете ги да насядат“. Седнали и ги нахранил всички. При последния жест у тези, които вървели след Него, за да Го чуят да говори, толкова били обзети от неустойимо очарование, „възбудата стигнала върха и всички започнали да викат по Христос като по царя, който трябвало да дойде“. На следващия ден било събота и за Него било обичайно да ходи в синагогата. В онази събота „откъсът от Библията бил този за евреите в пустинята, които били нахранени от Бог с манна. И Исус казал: „Бащите ви бяха нахранени с манна, но после умряха.

Аз ви нося манна, аз ви нося хляб, от който тези, които ядат, не ще умрат повече“. [...] „Ще ви дам Моята плът като храна и Моята кръв като питие. И който яде от тоя хляб и пие от тази кръв, ще живее вовеки.“ Като чуват тези думи, реакцията на присъстващите, начело с книжници и фарисеи, избухва с пълна сила: „Чухте ли? Луд е, луд е! Че кой може да даде плътта си да ядем, кръвта си да прием? Луд е, луд е!“ [...] Бавно хората последвали фарисеите и книжниците и излезли всички от синагогата“. Но една групичка останала: групичката на онези дванадесет. Били останали там мълчаливо. Исус им отправя поглед: „Да не искате и вие да си отидете?“. Не смекчава немислимостта на това, което казвал, а настоява: „Да не искате и вие да си отидете?“. Там Симон, както обикновено, е станал говорител на всички, поривисто, и е казал: „Наставниче, и ние не разбираме това, което Ти казваш, но ако си тръгнем от Теб, къде да отидем? Ти само имаш думи – истинският превод би трябвало да е този, – които съответстват на сърцето, които придават смисъл на живота“. Но думи, които съответстват на сърцето, какво означава? Основателни думи! Основанието е да открием съответствието. [...] „Това нещо не го разбирам, обаче ако си тръгна от Него, никой повече няма да ми говори по сърце“.¹⁹

Тяхната незабавна реакция била, следователно, изразена от Петър: „Ние трябва да Те следваме, защото си единственият човек, единственият толкова изключителен случай, в който някой говори

¹⁹ L. Giussani, *Si può vivere così?*, цит. пр., pp. 133-138; превод наш.

по винаги съответстващ на сърцето начин. И ако сега кажеш нещо различно, означава, че ние засега не го разбираме. Ще ни го обясниш, ще го разберем утре, обаче не можем да Те оставим, защото не разбираме това слово“. [...] И наистина, който си е тръгнал, е противоречил на себе си, тръгнал си е, противоречейки на себе си“. Коя е най-разумната позиция? „Правилното нещо е това, което са направили Петър и другите Негови приятели, при все това са Го последвали: „Макар че ние не разбираме, никой обаче не говори по човешкото сърце като Теб, затова, ако си тръгнем от Теб, при кого да отидем? Няма повече смисъл на живота“.“ Това е, подчертава Джусани, „началото на едно емоционално отношение. Другите си тръгнали, отхвърляйки Го, въпреки това, което били видели и чули; тази групичка останала, присъединявайки се към Него, следвайки Го: това е началото на понятието за послушание, което се ражда [...] като разумно отношение. [...] Било правилно да Го последват, защото иначе би трябвало да се отрекат от всички предходни месеци, в които били с Него, в които било станало за тях очевидно, че този Човек е човек, различен от другите“.²⁰

Личи си ясно пътят, изминат от учениците, благодарение на който се свързали все повече с Него. С всеки ден били повече „обзети“. Исус се бил превърнал в емоционалния център на техния живот. „Животът на човека се състои в обичта, която главно го крепи и в която намира своето

²⁰ Пак там, pp. 138-140; превод наш.

най-голямо удовлетворение.²¹ Това е същият решаващ път, който сме призвани да измением ние. Спомнял съм си много пъти през тези години за една фраза, която ми каза по някакъв повод Джузани: „Виж, Хулиан, че в крайна сметка разликата е между тези, които са свършили стабилна работа, и тези, които не са го направили“.

d) Вярата е разпознаването на едно Присъствие

Колкото повече се умножавали знаците на Неговата изключителност, толкова повече чувствали как избухва в тях един парадоксален въпрос, защото за Него знаели всичко, което можело да се знае, въпрос, на който не били в състояние да отговорят и на който обаче било необходимо да може да се отговори: „Какъв е Тоя?“²² Той бил провокиран от постоянното удивление от изключителността на Неговото присъствие. В опита от съжителството с Исус изплувал, наистина, все повече един фактор от реалността на този Човек, който не успявали да обяснят, колкото и опити да правели, но който в същото време не могли да зачеркнат.

В един момент, докато се намирали заедно в околностите на Кесария Филипова, Исус ги по-

²¹ Срв. Тома от Аквино, *Сума на теологията*, част II (2), въпрос 179, раздел 1, Изток-Запад, София 2009, прев. Цочо Бояджиев, с. 2279: „Затова и при човеците животът на едно изглежда да се проявява най-вече в онова, което най-много му се услажда и към което най-много се стреми“.

²² Срв. Мат. 8:27.

питал: „За кого Ме човеците мислят?“. Те отговорили: „Едни – за Иоана Кръстителя, други – за Илия, а някои – за Иеремиа, или за едного от пророците“. Веднага след това Исус отправил към тях същия въпрос: „А вие за кого Ме мислите?“. Този път Петър бил този, който взел решително думата: „Ти си Христос, Синът на Живия Бог“.²³ Когато Петър казва тези думи, отбелязва Джусани, той повтаря „вероятно, макар че не познавал напълно значението му, нещо, което бил чул да се казва от самия Исус“.²⁴ Да се запитаме: защо го прави, защо повтаря думите, които този Човек бил казал за Себе си? Повтаря ги, присвоява си ги, защото за него вече било ясно, след трите години, изживяни с Исус, след многото получени знаци, че ако не можел да се довери на този Човек, не можел да се довери дори на себе си. По силата на увереността, постигната по отношение на Исус, приема за вярно това, което Той казва за Себе си. Ето, това е вярата: „Да признаеш за вярно това, което едно историческо Присъствие казва за Себе си“,²⁵ да се съгласиш с Неговото присъствие, твърдейки като истина това, което Той казва. „Вярата е акт на разума, движен от изключителността на едно Присъствие, която води човека дотам да каже: „Този, Който говори, е истинен, не лъже, приемам това, което казва“.“²⁶

²³ Мат. 16:15-16.

²⁴ L. Giussani, *All'origine della pretesa cristiana*, цит. пр., р. 86; превод наш.

²⁵ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, цит. пр., р. 34; превод наш.

²⁶ *Пак там*, р. 35; превод наш.

След две хиляди години ние сме точно в същата ситуация. Както Петър и другите приятели имали нещо общо с човека Исус от Назарет – не бил видение, бил човек, – така и ние сега имаме нещо общо с човешката реалност, в която Христос се явява, с компанията, която е Неговото Тяло в историята, Църквата, според лицето, с което тя ни е докоснала. Ние също, поради опита, който имаме с тази компания, поради човешката промяна, която виждаме документирана в хората, който принадлежат към нея простоудушно, поради радостта и безвъзмездността, която виждаме да разцъфва в нея, макар и с всички ограничения на всеки, с крехкостта и нищетата на всеки, можем да кажем: има в този „наш опит нещо, което идва отвъд него: непредвидимо, тайнствено, но вътре в нашия опит“; „има един фактор тук вътре, има един фактор, който решава тази компания, някои резултати от тази компания, някои отзвуци в тази компания, толкова изненадващ, че ако не твърдя нещо друго, не обосновавам опита, защото основанието е да се утвърждава реалността, която може да се изпита, според всички фактори, които я съставят, всички фактори. Може да има един фактор, който я съставя, на който чуваме ехото, на който усещаме плода, на който виждаме и последието, но не успяваме да видим директно; ако аз кажа: „Тогава го няма“, греша, защото елиминирам нещо от опита, не е вече разумно“.²⁷

А с кой инструмент можем да познаем този фактор? С онова разбиране на реалността, което на-

²⁷ L. Giussani, *Si può vivere così?*, цит. пр., pp. 271-272; превод наш.

ричаме „вяра“. „Вярата е форма на познание, което е отвъд границата на разума“, което „схваща нещо, което разумът не може да схване“. Вярата, казва Джусани, „е акт на познание, което схваща Присъствието на нещо, което разумът не умее да схване, но което все пак трябва да твърдим, иначе бихме избегнали, бихме елиминирали нещо, което го има в опита, което опитът *указва*“. Че Христос е тук, сега, сред нас, това „разумът не може да го възприеме, както възприема, че си тук ти, ясно ли е? Обаче не мога да не призная, че Го има“.²⁸

Проблемът за вярата е поставен днес, както преди две хиляди години, с възникването на същия въпрос: „Какъв е Тоя?“. Това е въпросът, „който се поражда в сърцето на човек, макар че не го казва с думи, като вижда определен човек или определени хора, или определена общност, или определен начин на живот: „Как така са такива?“.²⁹ Това е скритият, неизказан въпрос на онзи барман пред студентите, които посещават неговия бар, но е въпросът, който е възникнал най-вече в нас пред човешката реалност, на която сме се натъкнали. Всеки търси своите отговори. Но ако те не са в състояние да обяснят човешката новост, която все пак виждаме, към която сме съпричастни, е разумно, последователно спрямо целия изминат път да се отворим за отговора – непонятен за нас, – който ни е предложен от живата традиция на Църквата, от срещнатата компания: „Такива сме,

²⁸ Пак там, р. 272; превод наш.

²⁹ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, цит. пр., pp. 130-131; превод наш.

защото Христос присъства сред нас⁴. Църквата се обявява за продължението на Христос във времето и пространството, за мястото и знака на Неговото присъствие,³⁰ а ние, като Петър, по силата на констатираната изключителност, на изпитаното невъобразимо съответствие, на постигната увереност, поради могъществото на Неговата благодат, можем да разпознаем присъстващия в тази човешка реалност Христос, можем да си присвоим думите, които Петър пръв произнесъл.

е) Откъде произлиза тогава сянката върху истината?

Когато човек е изминал тази траектория, както много сред нас са направили, защо остава още несигурността?

Често ние приписваме нашата несигурност на липса на знаци или на някаква слаба очевидност, или пък на нашата непоследователност спрямо възприетата очевидност. Но, отбелязва Джусани, „сянката върху истината не произлиза от липсата на очевидност и на основателност, а от липсата на привързаност към нея – винаги, абсолютно винаги, – защото истината има в себе си, носи в себе си своята очевидност, носи я направо в лицето“. Истината се разкрива „точно както човек се изненадва на улицата, когато мине хубава жена. Казва: „Каква хубавица!““. Тя е със същата природа и непосредственост; не съществува възможност за

³⁰ Сrv. L. Giussani, *Perché la Chiesa*, цит. пр., p. 266; превод наш.

диалектично шикалкавене, така е! Истината носи в себе си, в лицето си очевидността, очевидността на самата себе си“. Затова несигурността, която се прокарва в нас, „няма основания“, няма за „пряк обект“ съдържанието на благовестието, винаги е непряка, „тя е спънката, неохотата, умората, усилието, което би трябвало да направим пред сигурната истина, която е прекосила нашия хоризонт“: несигурността се вмъква като „лъжа“, а „лъжата е етическа нагласа“, тя е позиция, която възприемаме, „не е акт на ума“.³¹

Не може да има познавателна сигурност без симпатия към реалността, без удивление и емоционално въвличане, без „активна откровеност“³² пред обекта, който се взема под внимание, без *affectus*, трогване. „Познанието предполага привързаност, предполага контраудар, който се нарича „привързаност“, *affectus*. Нашата душа е *touchée*, докосната: истинското познание е съвкупност от тези два фактора.“³³

Ценно документиране на всичко това можем да открием в онези „моменти на хора“, в които те са толкова обзети от някое събитие, че не успяват да блокират привързаността към истинското, което се случва пред тях.

³¹ L. Giussani, *Uomini senza patria* (1982-1983), цит. пр., pp. 255-256; превод наш.

³² Луиджи Джусани, *Религиозното чувство*, цит. пр., с. 43.

³³ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, цит. пр., p. 61; превод наш. Евдокимов твърди: „За модерния човек трудността зависи от разделението между ум и сърце, между познание и оценъчни съждения“ (P. Evdokimov, *Le età della vita spirituale*, Il Mulino, Bologna 1968, p. 219; превод наш).

„Скъпи Хулиан, в понеделник, по време на срещата със студентите, докато ти питаше този, който се изказва: „Ако Исус дойде сега и те попита: „Ти обичаш ли Ме?“, какво би отговорил?“, се оказа, че с цялото ми същество, още преди да го кажа с думи, викам – трогната до сълзи: „Да“, аз отговарям с „да“. Открих у себе си контраудар, който оставяше всичко останало на фона и ме изпълваше само с желанието да мога да отстъпя на това „да“. Тази реакция у мен невинаги я е имало. Случваше ми се постоянно през месеца, в който решавах да започна пътя на проверка на призванието към девство, преди година: не разбирах много неща, бях пълна с въпроси, поставих под съмнение няколко пъти това, което все пак бях разпознала, но постоянно, при великите неща, които ми се случваха, избухваше желанието да мога да отговоря „да“. Това е нещо, което излиза от мен, преди аз да мога да го обясня; преди аз да мога да подреда фактите, спомените, мислите, моята личност вече е отговорила: „Да“. Става все по-интересно, тръгвайки оттук, да преглеждам всички факти от моя живот, от които е бликнала тази реакция, тази привързаност, правейки ясна историята, пътя, увеличавайки така удивление и благодарност. Но вече само това, че този контраудар го има, е за мен показател за истинското, което се случва и ме привлича.“

Който е постигнал сигурността на вярата, може да се справи с въпроса относно надеждата. Откъде се ражда надеждата?

2. Сигурността на Вярата е семето на сигурността на надеждата

Пеги пише: „За да се надяваме, дете мое, е нужно да сме много щастливи, нужно е да сме придобили, получили голяма благодат“.³⁴ В свидетелствата, които прочетохме, именно това прозира: случването на една благодат, която кара да потрепваме и която пробужда надеждата.

Коя е най-голямата благодат, която сме получили? Срещата с Христос, Който „донесе всяка новост, довеждайки Себе си“, новостта на всяко обстоятелство, на всяка връзка, на всяка ситуация. Срещнали се едно присъствие, което ни е накарало да потрепнем, били сме погледнати с непозната нежност, прегърнати и опростени отвъд всяко въображение.

Когато някой е видял новостта, която Христос вкарва в живота, дотам че стига до сигурното разпознаване на Неговото присъствие, не може да не се окаже в опита на св. Павел: „Какво, прочее, ще кажем на това? Ако Бог е за нас, кой ще е против нас? Оня, Който и собствения Си Син не пощади, а Го отдаде за всички ни, как няма да ни подари с Него и всичко? Кой ще обвини избранниците Божии? Бог е, Който ги оправдава. Кой е, който ще осъжда? Христос Иисус, Който умря, но още и възкръсна, Който е и отдясно на Бога, Който и ходатайствува за нас. Кой ще ни отлъчи от любовта Божия: скръб ли, притеснение ли, или гонение, глад ли, или голотия, опасност ли,

³⁴ Ch. Péguy, *I Misteri*, Jaca Book, Milano 1997, p. 167; превод наш.

или меч? както е писано: „заради Тебе весден ни умъртвяват; смятат ни като овци за клане“. Но във всичко това одърждаме преголяма победа чрез Оногова, Който ни възлюби“. ³⁵

Който е изпитал Неговата компания, който е признал, че Той е дал живота Си за нас, гледа на всичко с това Присъствие в очите: „Защото аз съм уверен, че ни смърт, нито живот, ни Ангели, ни Власти, нито Сили, ни настояще, нито бъдеще, ни височина, ни дълбочина, нито друга някоя твар ще може да ни отлъчи от любовта Божия в Христа Иисуса, нашия Господ“. ³⁶

Откъде се ражда, значи, надеждата? Надеждата се ражда от разпознаването на Христос, присъстващ в една човешка различност, тя е като цвете на вярата. Просто е. Да помислим за увереността на едно дете по отношение на майка си, разпозната като добро присъствие. Детето не може да мисли за бъдещето, за деня, който ще дойде, освен опирайки се на увереността от присъствието на майка си, на увереността, че майка му ще я има винаги за него, каквото и да се случи. Това, което важи за едно дете, важи за всеки от нас.

„Често моята надежда е положена във факта да не ни се случва нищо лошо. Казвам: „Sperem“, изразявайки общото и малко заклинателно упование на тези, които „се надяват“, че ще им потръгне. Но тази позиция не издържа, защото всъщност ние не сме никога защитени от нищо.

³⁵ Рим. 8:31-37.

³⁶ Рим. 8:38-39.

Веднъж говорех на седемгодишната ми дъщеря за възможността да видя отново родителите ми, които са далеч, и бях възкликнала: „Sperem!“ Тя беше доловила целия ми скептицизъм относно възможността да може да се случи и затова беше отвърнала: „Мамо, ако се надяваш, казвайки така, означава, че не вярваш“. Беше права: надеждата има нещо общо с някаква увереност. Каква? От каква увереност имам нужда, за да се надявам? От увереността, че каквото и да се случи на мен и моите близки, няма да победи мракът, страданието и отчаянието няма да победят. От тази увереност имам нужда сега. Децата ми са жив пример за това. За тях животът е винаги настояще, което гледа към бъдещето със сигурност. Не се страхуват почти от нищо, освен от мрака. Но са спокойни, защото ни има нас. Именно, а аз?“

Ние също можем да мислим позитивно за бъдещето, каквото и да става, само по силата на признанието, че Христос, това Присъствие, което е влязло в нашия живот чрез една среща, не ни изоставя никога – както можахме да изпитаме и при пандемията.

Надеждата възниква почти без да го забележим, като цвете на вярата, тоест извира от увереността за присъстващия Христос, предизвиквайки всяко подозрение, което се вмъква в нас. „Голямата благодат, от която надеждата се ражда, е сигурността на вярата; сигурността на вярата е семето на сигурността на надеждата.“ Тя расте, следователно, според времето на едно семе. „Малкото семе, посято днес, едва през

септември следващата година започва да изниква и едва след четири-пет години започва да се очертава като растение с онези нежни и странни характеристики.³⁷

За да се надяваме, „е нужно да сме получили голяма благодат“, благодатта на увереността в едно настояще: колко това е решаващо, можем да оценим с още повече яснота в сегашната ситуация. „Никой няма увереност в настоящето; всички имат увереност в настоящето, когато не мислят за него; ако мислят за него... нямат никаква увереност.“ Мнозина ще могат да се почувстват утешени от парите, кариерата, от едно добро здравословно състояние, но ако някой им постави сериозно въпрос в това отношение, забелязва колко е рядка някаква „истинска увереност, която засяга изконния смисъл на житието“. И все пак, само „увереността за едно настояще, следователно за смисъл в настоящето, във времето дава място на някаква увереност в бъдещето“.³⁸

„Още от началото на тази пандемия изпитах страх поради здравословно състояние, което имам и което ме кара да бъда сред тези, които се определят като „рискови“. Летният период беше направил да повярваме, че всичко е малко повече под контрол. Освен това, беше дошла новината за ваксините и аз си бях казала: „Готово! Не трябва да се страхувам повече“. Така че бях положила във ваксината моите надежди. Обаче всичко се преобърна малко след това. Забременях и не съм се

³⁷ L. Giussani, *Si può vivere così?*, цит. пр., р. 184; превод наш.

³⁸ *Пак там*; превод наш.

ваксинирала (поради рисковете, които щях да поема по мнение на лекаря, към когото се обърнах, следвайки насоките на италианските здравни власти). Моят съпруг, за щастие, си намери нова работа, но тя не му позволява да си стои вкъщи както миналата година. На всичкото отгоре моят град през тази нова вълна от Ковид отбеляза рекорд по заразени. Но тогава къде е моята надежда, си казах? В дните си си задавам често този въпрос, който е като изстрелване да извърша работа на проверка в това, което се случва и което ме заобикаля. Този въпрос ме изстрелва. Когато, например, мен и съпругът ми, и двамата боязливи по характер, ни обзема тревогата, е достатъчно понякога да си повтаряме: „Има ли надежда?“, за да погледнем отново друго, или по-точно, Някого Другого, Който се случи в нашия живот и Който ни обзе. И тогава питаме Него, Този, Който е нашата надежда! Това се превърна за нас във всекидневна работа на проверка. Един епизод ми даде да разбере по-добре въпроса за надеждата. Наскоро моят първороден син, инвалид още по рождение, навърши осем години. Онази вечер помолихме нашите деца, преди да изядем тортата за рождения ден, за молитва, различна от обикновено: всеки трябваше да изкаже една причина, поради която да благодари. Осемгодишният ми син, рожденикът, каза: „Аз благодаря на Бог за моето съществуване, защото аз исках да се родя, исках да ме има!“. Чувайки тези думи, аз и съпругът ми се спогледахме мълниеносно: умът се върна към бременността с този син, към мига, в който открихме, че има рядка малформация. Сетих се за це-

лия натиск на лекарите да прекъсна бременността и също за познатите, които ни казваха, че да родя такова дете, означава да го осъдя на нещастие. След осем години този същият син ни каза тези думи, толкова силни и проникващи за моето сърце на майка. Това толкова ме разтърси и трогна, че и аз благодарих на Бог за това „да“, което моят съпруг и аз, по благодат, казахме на неговия живот. И също разбрах, че има надежда! Надеждата я има винаги, дори в най-сложните ситуации, защото животът, реалността е позитивна, за добро е! Тогава дори коронавирусат, драматичните ситуации, тези на усилие, ограничение не могат да ми отнемат надеждата да кажа, че в реалността има една изконна позитивност, защото Един Друг я прави. Един Друг, Който се крие в привидността на нещата и Който не ме изоставя никога, а се е притекъл на помощ и ме хваща всеки ден с нежност чрез безвъзмездното благо на моя съпруг, на моите деца, чрез фактите, които се случват, и чрез тази наша компания, която ми помага, казвайки ми: „Виж, че зад облаците има слънце“.

Това е дълбокото основание на работната хипотеза, която си дадохме, за да се справим с пандемията: „Да изживяваме непрестанно и интензивно реалността“. Който я е последвал, ще може да признае, че е извършил нейната проверка по надеждата, която ще открие у себе си, в обстоятелството, в което е, както ни уведоми човекът, който е написал писмото. Именно поради това, което на всички им се наложи да преживеят, бихме могли, следователно, да се запитаме: тези месеци бяха ли затвор за нас, или преживяхме това, че сме

свободни зад „решетките“ на заточението, както беше за кардинал Ван Туан?³⁹

„Надеждата е увереността в бъдещето, която се опира на увереността за едно настояще.“⁴⁰ Това е друг начин да възприемаме надеждата, не стигнал твърде далеч относно въобразяването на едно бъдеще, а относно увереността от едно присъствие: тук връзката с бъдещето е изцяло определена от опита с Някого присъстващ. Можем да гледаме към бъдещето с позитивност само по силата на едно настояще, благодарение на което с тази непреклонна позитивност вече имаме опит: ако обещанието не започне да се осъществява сега, не е достоверно. Увереността за съдбата се основава върху увереността за едно настояще. Проблемът е, следователно, постигането на увереността за това „настояще“. Цялата устойчивост на надеждата е положена във вярата.

Който е постигнал тази увереност, изпитва друг начин да се справя дори с най-разтърсващите удари.

„През дните на Рождество беше диагностициран тумор на наша много млада дъщеря. Всяка сутрин се събуждам с голяма тежест в сърцето и още след първия миг, в който се осъзнавам, се предавам. Всяка сутрин заставам отново на колене. Тръгвам отново оттам, от връзката с Тайната. Не знам как бих могла да живея иначе. Далеч от Теб, къде бих отишла? Тръгвам отново от това, че съм дъщеря, и

³⁹ Срв. T. Gutiérrez de Cabiedes, *Van Thuan. Libero tra le sbarre*, Città Nuova, Roma 2018.

⁴⁰ L. Giussani, *Si può vivere così?*, цит. пр., p. 186; превод наш.

следователно, обичана от един добър Баща. Забелявам на мига, че се нуждая от всичко, че всичко е дар, и тогава откривам, че съм благодарна. Всичко е преувеличено, моята нужда от добро за мен и към всички. Гледам хората, които срещам в болницата, и бих искала всички да могат да познаят Този, Който отговаря на тяхното желание. За мен е единственият път. Нищо не ме разсейва от тази рана, на моменти непонятна, но да се предам на тази прегръдка на Тайната, която стиска, ми се струва, след два месеца, най-разумно. Исус ми дава дъщеря ми, която да гледам. След една операция, четейки някои съобщения, ми каза: „Мнозина ми казват: ще видиш, ще мине, после ще си по-добре, после ще оздравееш, после, после... но аз искам да живея сега!“. За мен да живея в настоящето, означава да живея с цялото си желание, което не се губи в разсъждения, а се превръща в настойчив въпрос. Винаги съм в позиция на очкуване: на кръвните изследвания, на терапията, която трябва да се започне, на резултата от скенер или от някоя позитронно-емисионна томография, и т.н., но никога не съм колебаеща се, защото се оказва, че живея привързана към това, което се случва, като прося и очаквам Исус: колкото повече живея внимателна към Неговите знаци, толкова повече настоящето става преживяемо и моята привързаност към Него расте. Няколко души се отбиват набързо, за да видят как е възможно да живееш в подобно обстоятелство, без да се загробваш. Всички търсят Него, искат да видят къде Той побеждава. Това ме впечатлява много, защото разбирам, че аз не съм нищо, а Той прави всичко, и тогава аз гледам тях, които

гледат Него. Не мога да го обясня по-добре, но се подхранва тази взаимна компания. Дори ходенето на работа не ме отклонява от това, което преживявам; реалността е комплексна и е направена от много нюанси, но аз се чувствам единна, защото търся винаги Него, независимо дали съм вкъщи, в болницата, или в офиса, или да пазарувам. Гледайки се в действие, откривам, че съм повече себе си. Всичко ме интересува. Каква благодат е нашият път, който ни кара да забележим собствената си лична история! Сякаш си струва да измина този участък от пътя, без да пропускам нищо, защото има нещо общо с мен, с моята съдба, и всичко има някаква тежест, придобива вечна стойност, макар че не разбирам всичко, но не това е важното [Това е да изживяваме непрестанно и интензивно реалността!]. Долавям, и леко ме плаши това да му дам външен израз, че има нещо още по-голямо от здравето на дъщеря ми, макар че, естествено, не преставам да се моля настойчиво на Този, Който всичко може, за нейното оздравяване. Щом Бог гледа така мен, няма ли да обикне също толкова и дъщеря ми, която е Негова? Неговото присъствие е моята надежда.“

Не е религиозна сантименталност – толкова разпространена и сред нас – това, което прави да постигнем увереността, която прозира от току-що прочетените думи, а както казах, един път – постоянно подкрепян от Неговото живо присъствие, – който приемаме да извървим. Затова расте една безкрайна благодарност към Джусани заради това, че неуморно ни го е засвидетелствал и посочвал.

„Дори баща ти или майка ти да те оставят, аз няма да те оставя никога.“⁴¹ Само това основава надеждата. Когато се случи нещо, което се оказва на висотата на драмата на житието, се променя и нашия поглед върху бъдещето: не е, следователно, някакво каквото и да е присъствие това, в което полагаме нашата надежда. Виждаме го, когато се случват факти, които предизвикват живота.

Но коя е формата на изпълнението на желанието, което имаме, на очакването, което сме? Много пъти отъждествяваме изпълнението на нашето очакване, което е безгранично, с определена представа, която, след като се е осъществила, ни разочарова, както доказва Павезе в деня на наградата „Стрега“: „В Рим – възвеличаване. Е, и?“⁴² Формата на изпълнението не е никоя от нашите представи. Формата на изпълнението, и следователно, на надеждата е самият Христос. Но нищо не е по-малко даденост от това, както доказва писмото на един от нас.

„Виждам около себе си много обезверени хора, които се страхуват от пандемията и самотата, която ги съпътства, но виждам несъмнено също хора, които, всеки в собствените си обстоятелства, преживяват радост и интензитет на живот, който, сега повече от всякога, ги прави очарователни. Въпреки това, увереността в бъдещето ми се струва непостижима. Онзи мир не идва, още не пристига, поне както често си го представям аз, като незабавно готов отговор на всичко и като

⁴¹ Срв. Ис. 49:15.

⁴² Вж. тук, с. 88-89.

„спокойствие“. Всичко е все една борба, изпълнена със съмнения, с драми. Може би е това, за което говори Августин: „Сърцето ми е неспокойно, докато не почива в Теб“, но аз не съм сигурен, че ще успея да обикна това безпокойство. Може би имам още незряла представа за това какво е „увереността в бъдещето“, а безпокойството, без някоя „сигурна точка“, както си я представям аз, от могъщ инструмент за търсене се превръща в заплахата, отегчава ме. Следователно, съм склонен да го запушвам с ефимерни неща (ще си оправя работата и ще бъда по-спокоен; ще поддържам мира в семейството, защото така е правилно; ще купя нова, по-голяма къща, така че при следващата пандемия да сме по-оборудвани, и така или иначе, може да послужи като място за събиране за приятелите...), очаквайки от тези неща разрешение на търсенето на моето сърце. Но малко след това всички те ме оставят, както бях преди, дори може би малко по-циничен. Или имам склонност да се упражнявам в извършването на благочестиви жестове, но моята доброволческа изява не ми дава увереност в бъдещето: ако крайният резултат, изходът зависи от някоя моя способност, е уязвим; има винаги един последен скок в празното, който трябва да направя. И онази увереност не идва. Коя е стъпката, която липсва? Какво позволява на една настояща реалност да се превърне в увереност в бъдещето и да завладее сърцето?“

Това разбрал добре десетият прокажен, който, веднага щом се почувствал избавен от проказата, не се задоволил с изцелението, почувствал неот-

ложността да се върне при Исус.⁴³ Бил разбрал, че неговото очакване не се изпълнява, след като е постигнал изцеление, и че онзи Човек бил Този, Който го изпълнявал. Може би това, че бил самарянин, му направило по-лесно това да не приема за даденост изцелението. Нищо не му се дължало. Това го накарало да оцени още повече и изцелението, и най-вече уникалното съответствие, което това Присъствие го накарало да изпита, дотам да желае да не го губи. Била връзката с Него радостта, изпълнението, пълнотата. „Да познават Тебе, Едного Истиннаго Бога, и пратения от Тебе Иисуса Христа“,⁴⁴ това е вечният живот, тоест същинският живот, това, което единствено съответства на очакването.

Формата на отговора на нашето очакване е самият Христос, „Неговото сладко присъствие“, както пеем често: *Jesu dulcis memoria*.⁴⁵ Св. Августин го изразява с тази покана: „Да бъде твоят Господ Бог твоята надежда; не се надявай на нещо от твоя Господ Бог, а самият твой Господ да бъде

⁴³ „Като отиваше за Иерусалим, Той минуваше между Самария и Галилея. И когато влизаше в едно село, срещнаха Го десет души прокажени, които се спряха отдалеч и с висок глас викаха: Иисусе Наставниче, помилуй ни! Когато ги видя, рече им: идете, покажете се на свещениците. И когато отиваха, очистиха се. А един от тях, като видя, че е изцерен, върна се, прославяйки Бога с висок глас, и падна ничком пред нозете Му, като Му благодареше: и той беше самарянин. Тогава Исус продума и рече: нали десетимата се очистиха? а де са деветте? Как не се намериха и други да се върнат, за да въздадат Богу слава, освен тоя другородец? И му рече: стани, иди си: твоята вяра те спаси“ (Лук. 17:11-19).

⁴⁴ Иоан. 17:3.

⁴⁵ «*Jesu dulcis memoria*», григориански химн от XII в., в *Canti, Soc. Coop. Ed. Nuovo Mondo, Milano 2014*, pp. 23-24.

твоята надежда⁴⁶. Хуго от Сен Виктор го казва по друг начин: Той „идва не за да изпълни желанието, а за да привлече обичта“,⁴⁷ за да предизвика във всяко нещо, което вкусваме, въпроса: „Но Аз не ти ли липсвам?“.

Съдържанието на проверката, която можахме да извършим в последния и дълъг период, с драмите и изпитанията, до които доведе и води, не е дали сме затвърдили някоя реч и можем да я повторим, а дали е нараснала у нас привързаността към Христос, дали – както у Петър – Христос е привлякъл цялата наша личност и можем и ние да кажем: „Цялото мое предпочитание на човек е за Теб, Христе!“.

Това е единственото нещо, което има значение.

Ако Неговото присъствие е нашата пълнота, да молим за него, е формата на християнската надежда: *Veni, Sancte Spiritus*. „Дойди, Господи Иисусе!“⁴⁸ е молитвата, с която свършва Библията, защото Неговото присъствие е единственото, което задоволява и възвеличава постоянно желанието на нашето сърце. Можем да признаем, че се е увеличила нашата привързаност към Христос, ако е Той, Който ни липсва във всяко нещо, което ние вкусваме, и то не защото не сме Го срещнали, а именно защото – тъй като сме Го срещнали – ни е дошло неудържимо желание да Го виждаме всеки

⁴⁶ Sant'Agostino, *Enarrationes in Psalmos* 39,7; превод наш.

⁴⁷ Срв. Ugo di san Vittore, *De arra anime. L'inizio del dono*, Glossa, Milano 2000, р. 1; превод наш.

⁴⁸ Откр. 22:20.

ден, да Го търсим всеки ден, не можейки повече да живеем без Него!

Да молим тогава да се сбъдне в нашия живот пожеланието на св. Павел: „Бог на Господа нашего Иисуса Христа [...] да просвети очите на сърцето ви, та да познаете, в що се състои надеждата на тия, които са призвани от Него“.⁴⁹

⁴⁹ Еф. 1:17-18.

ПОДКРЕПАТА НА НАДЕЖДАТА

„Църквата не възприема вярата никога като усвоен факт.“¹ Същото може да се каже за надеждата (затова двата греха срещу надеждата са самонадеяността и отчаянието).²

Вярата и надеждата не са придобити веднъж завинаги и са непрекъснато предизвиквани от събитията, от обстоятелствата. Както опитът на много от нас доказва.

1. Терзанието на пътя

Един приятел ми пише: „Въпросът, който нося в сърцето си днес, е този: много пъти съм преживявал, че има надежда, обаче пред изпитанията,

¹ Франциск, енциклика *Lumen fidei* - *Светлината на вярата*, 6, Католическа Апостолическа Екзархия в България, 2014, прев. Тони Николов, с. 10.

² „Греховете срещу надеждата – отчаянието и самонадеяността: чрез отчаянието човек спира да се надява на Бога за своето лично спасение, на помощ, за да го постигне, или на прошка за греховете си. То се противопоставя на Божията Доброта и на Неговата справедливост. Защото Бог е верен на обещанията Си и на Милосърдието Си. Има два вида самонадеяност. Или човек надценява възможностите си (надявайки се, че може да се спаси без помощ свише), или разчита на Божественото всемогъщество и милосърдие (надявайки се да получи прошка без обръщане и слава без заслуги)“ (*Катехизис на Католическата църква*, 2091-2092, Католическа църква в България, 2002, сс. 590-591).

през които животът ме принуждава да преминавам, ми треперят винаги краката. Питам се: знам, че има надежда, но не вярвам в това докрай ли? Имам слаба вяра ли? Как да започвам всяка сутрин с увереността, че има надежда? Срещата, която ми се случува, сякаш не ми стига, макар че беше много важна и ме формира“. Слава Богу, че не ти стига! Имаш – като всички нас – нужда да се случи сега. Именно защото всичко, което се е случило, е било толкова важно, за да формира личността, която си сега, всяка сутрин можеш да гледаш на деня като на решаваща част от пътя, която още трябва да изминеш за увеличаването на твоята вяра, за преоткриването на Неговото присъствие, единствена основа на нашата надежда. Приключението, значи, започва отново всяка сутрин, и да благодарим на Бога, добавям аз, защото ако ми бъдат спестени усилията, не бих могъл да видя да се случва отново победата на Христос, от която се нуждаем сега, за да живеем.

Друг човек отбелязва: „Тази година влязох в държавното училище и срещнах някои нови колеги, много подготвени, които ме учат на много. С известно удивление видях у тях едно фоново отчаяние. От една страна, го разбирам, защото се поражда от дълбоки въпроси относно това, което преживяваме, или относно заболявания на близки на тях хора. От друга, долавям, че в тях е реално отчаяние, някакво усещане за търкаляне към нищото, което не ми е подобава. Не че аз се отличавам с особено веселие, но виждам, че у мен има една последна траншея, която устоява и не оставя вълната на нищото да ме повлече. Става дума за

нещо, което „съм“, а не за нещо, което умея да правя. Мога само да мисля, че се поражда от срещата, която ме обзе, защото това е единствената разлика между мен и тях. Откривам в себе си надежда, без да съм направила нищо, за да я заслужа, но разбирам, че няма да се задържи автоматично, не е придобита за цял живот, ако не я преоткривам. Имам нужда да си разясня този въпрос, защото в ситуацията, през която преминаваме, виждам у мен и у други приятели усилие, помрачение“.

Фактът, че не се задържа автоматично, е парадоксално именно това, което ни принуждава да преоткриваме съдържанието на нашата надежда, за да победим помрачението. Това е екзистенциална ситуация, която Папа Франциск направи доловима чрез своето свидетелство вечерта на 27 март 2020 г. на площад „Свети Петър“: „Него ден вечерта“ (*Марк. 4:35*). Така започва Евангелието, което чухме. От седмици сякаш се е спуснала вечер. Плътни сенки се сгъстиха над нашите площи, улици и градове; завладяха нашия живот, изпълвайки всичко с оглушителна тишина и печална празнота, която парализира всяко нещо при своето преминаване: чувства се във въздуха, усеща се в жестовете, казват го погледите. Показахме се уплашени и изгубени. Като учениците от Евангелието бяхме сварени неподготвени от една неочаквана и яростна буря. Дадохме си сметка, че се намираме в една и съща лодка, всички крехки и дезориентирани, но в същото време важни и необходими, всички призвани да гребем заедно, всички имащи нужда да се утешаваме взаимно. На тази лодка... сме всички. Като онези ученици,

които говорят в един глас и в тревогата казват: „Загиваме“ (ст. 38)³.

Ние също като учениците сме предизвиквани от събития, които ни изпреварват отвсякъде. Човешкият живот е път, борба, „изглежда като пътуване, често по тъмното и бурно море на историята“⁴. Той е борба не само поради предизвикателството, представлявано от обстоятелствата, а поради самата природа на човешкия опит, поради драмата, която той носи със себе си, добре описана в един разказ на Мартин Бубер, цитиран от Йозеф Ратцингер във *Въведение в християнството*.

„Един от просветителите, много учен мъж, чул за равина от Бердичев и тръгнал да го дири, че да може да дискутира, както имал навик, и с него, за да посрами назадничавите му доказателства за истината на неговата вяра. Когато пристъпил в стаята на праведника, видял го да върви напред-назад, въодушевено размишляващ с книга в ръка. Той не обърнал никакво внимание на новодошлия. Най-сетне се спрял, погледнал го бегло и рекъл: „А може би е вярно?“. Ученият напразно се опитвал да запази самообладание: коленете му треперели – толкова страховито било да се гледа праведника, толкова страховито било да се слуша простото му слово. Рави Леви Ицках се обърнал сега изцяло към него и му заговорил невъзмути-

³ Франциск, *Размишление по време на извънредния момент на молитва във време на епидемия*, преддверие на базиликата „Св. Петър“, 27 март 2020 г.

⁴ Папа Бенедикт XVI, енциклика *Spe salvi*, 49, Католическа Църква в България, Софийско-Пловдивска епархия 2008, прев. Радио ТАУ-БГ, с. 57.

мо: „Синко, великите на Тората, с които си спорил, са хабили напразно думите си за теб, ти си се смял над тях, щом си си тръгнал. Те не са могли да сложат на масата пред теб Бог и Неговото царство, а и аз не мога. Но помисли, синко, може би е вярно“. Просветителят напрегнал цялата си интелектуална сила, за да възрази. Но това страховито „може би“, което се възправяло всеки път насреща му, скършило неговата съпротива.⁵

Дотук с разказа на Бубер. Ратцингер коментира: „Това „може би“ е неизбежното възражение, от което то не може да се измъкне и чрез което и то трябва да изпита неотхвърлимостта на вярата чрез отхвърлянето. Иначе казано: както вярващите, така и невярващите имат, всеки по своя си начин, причастност към съмнението и към вярата, ако сами не се крият от себе си и от истината на своето битие. Никой не може да се изтръгне изцяло от съмнението; никой не може да се изтръгне изцяло от вярата. За единия вярата ще е налична *срещу* съмнението, за другия – *чрез* съмнението и под *формата* на съмнение. Фундаментален лик на човешката участ е възможността за откриване на окончателността на човешкото съществуване само в това нямащо край противоборство между съмнение и вяра, между оспорване и сигурност. Може би тъкмо съмнението, което предпазва и единия, и другия от затваряне в просто неговото си, би могло да бъде мястото на комуникацията.

⁵ M. Buber, *I racconti dei chassidim*, Garzanti, Milano 1979, p. 273; цит. по Йозеф Ратцингер-Папа Бенедикт XVI, *Въведение в християнството*, Фондация Комуникас, София 2013, прев. Георги Каприев, с. 42.

То пречи и на двамата изцяло да зациклят в самите себе си, то отправя вярващия към съмняващия се и съмняващия се към вярващия. За единия то е неговата причастност към участва на невярващия, за другия е формата, под която вярата въпреки всичко остава предизвикателство за него“.⁶

По въпроса за вярата и надеждата залогът е мислимо най-големият, засяга в крайна сметка алтернативата между битието и нищото. На дневен ред е тоест „дали съществуването свършва в прахта на времето, което минава, а неговото минаване да не е друго, освен построяването на гроб или на затвор, където ние бихме се задушили – и бихме умрели от това, напразно!, – или дали времето е натежало от бъдеще: върху всеки миг тежи тежестта на вечността, казваше Ада Негри“. От една страна, „абсолютното нищо, нищото на нищото“, от друга, „отговорността за вечността пред вечността“. А Аз-ът, нашият Аз – твоят и моят – „е кръстопътят между битието и нищото“, принуждаван всяка сутрин „да избира между едно всичко, което свършва в нищото, [...] и живота, който има цел“.⁷

Скорошните предизвикателства може би ни накараха да го открием както никога в миналото. Почувствахме се единни в трудностите, хора на вярата и невярващи. Отговаряйки на обстоятелствата, вярващият проверява пред всички, вклю-

⁶ Йозеф Ратцингер-Папа Бенедикт XVI, *Въведение в християнството*, цит. пр., с. 43.

⁷ L. Giussani, *Attraverso la compagnia dei credenti*, Bur, Milano 2021, pp. 19, 31; превод наш.

чително невярващите, своята вяра: тоест, открива дали вярата го прави устойчив пред изпитанията и въпросите на житието. Така също невярващият става спътник за вярващия. Както на свой ред вярващият, със своето свидетелство, е съпричастен към съдбата на невярващия.

Думите на Лусия Мендес улавят една заобикаляща ни, разпространена ситуация: хвърлени сме „в мрака на настоящето, потънали до шия в неувереността, [...] жалеещи за починалите, които не свършват никога, и желаещи да видим на пътя някой знак за нормалност“.⁸ Отвъд явно възприетите позиции, различните пътувания и дестинации, в сърцето и на устата на мнозина отново започна да трепти, може би като ехо от някакво пряко или косвено получено възпитание, един апел, както написа Джоана Бонет: „Отче наш, Който си на небесата [...] Днес би било за нас утешително да знаем, че ни гледаш от звездите, от Марс или от самия безкрай; че Те трогва нашият лай, нашата животинска самота [...] Никога не сме гледали така нагоре от прозореца или от балкона [...] Избави ни от злото. Винаги е била най-добрата фраза от „Отче наш“, тази молитва, която продължава да бъде молена като универсално лепило, дори сред тези, които не вярват или вярват по този начин“.⁹

Писателката Силвия Авалоне разказва, че втората вълна на епидемията я е хванала неподготвена, като внезапен набег, който не ѝ позволил да се барикадира в себе си. Виждайки дъщеря си да

⁸ Л. Мендес, «Sin tregua y sin pudor», в-к *Ел Мундо*, 9 януари 2021 г.

⁹ Дж. Бонет, «Padrenuestro», в-к *Ла Вангвардия*, 8 април 2020 г.

играе в парка, се отворила по свой начин към това „може би“, за което говори Ратцингер: „Когато кривата на заразените и броят починали започнаха отново да се качват, фирмите – да затварят, ми замръзна кръвта. Почувствах се глупаво, взета на подбив от самата моя наивност. [...] Всички ние, човешки същества, не сме оборудвани за празнотата. Веднага щом изпитахме една такава, чувстваме веднага необходимостта да я запълним възможно най-скоро [...]. Ние не сме вече деца и не можем да станем отново такива. Това, което на тях им идва естествено, на нас ни коства огромно усилие: да приемем реалността такава, каквато е, да се съгласим с нея, да я дълбаем дълбоко, докато не открием вътре в нея камък, крехко цвете, каквато и да е причина да устоим и да вървим напред: надежда. Обаче в този момент да вървим срещу нашия инстинкт на възрастни хора, ми се струва единственият жест, който има смисъл“.¹⁰

Пригласяйки на наблюдения, които сме предложили в началото на нашия път, Марио Варгас Льоса, носител на Нобелова награда за литература за 2010 г., каза наскоро: „Пандемията изненада всички, защото имахме впечатлението, че науката и технологиите са обуздали природата. Останахме шокирани, откривайки, че това не е вярно. Видяхме как непредвиденото може да ни отведе към бездната. Сега се питаме как, кога това ще свърши и какви ще бъдат последствията. Светът ще стане много различен от това, което беше в началото на

¹⁰ С. Авалоне, „Да устоиш, поверявайки се на всекидневните съкровища“, в-к *Кориере дела Сера*, 28 декември 2020 г., с. 5.

тази история. Освен това, има икономическа криза, която ще ни удари много. Претърпахме грубо разтърсване в това, което изглеждаше като прогрес към просперитет и свобода. Всичко това ни остави объркани. И може би не е зле да посрещаме реалността по по-малко оптимистичен начин¹¹.

Бихме могли да продължим. Но въпросът е ясен: никому не е спестена реалността с всичко, до което тя води. Не е спестена на тези, които нямат вяра, както и не е спестена на тези, които вяра имат. Опитът от всекидневното житие и хрониките ни го показват безспирно.

2. Жилището на Всевишния

Случило се същото на народа на Израил, на който вярата в Бог не спестила никое от нещастията на историята. Да вярваш, не е като да си сложиш ваксина, която имунизира веднъж завинаги, както може би бихме желали – отстоявайки една редуцирана представа за вярата. Няма ваксина, която да ни имунизира срещу житейските трудности. Цялата история на Израил свидетелства за това.

Началото на народа на Израил е заветът, сключен от Бог с Авраам: „Аз съм Бог Всемогъщият, ходи пред Мене и бъди непорочен; и ще сключа Моя завет между Мене и тебе, и много, твърде много ще те размножа“¹². Този завет е все пак по-

¹¹ М. Варгас Льоса, «La “ley Celaa” es un disparate absoluto», интервю на П. Г. Куартанго, в-к ABC, 17 януари 2021 г.

¹² Бит. 17:1-2.

ставен на изпитание в историята при непредвидените обстоятелства, в неблагоприятните обстоятелства. Но тогава, бихме могли да се запитаме, няма ли никаква разлика между това да живееш, имайки вяра и надежда, и да живееш, нямайки ги? Разлика има, и още как, но не се състои в качеството или количеството на предизвикателствата, а в различния начин на справяне с тях, според онази новост, донесена от един Бог, Който влезе в историята и направи от потомството на Авраам Своя народ, народ, който при неотложностите и нещастията да има Някого, към Когото да се обърне, за да бъде подкрепян в надеждата.

Мойсей го бил доловил. Това, че е видял Бог лице в лице и че е намерил благодат в Неговите очи, нямало да го освободи от това да трябва да се справя с всички предизвикателства, които щели да му бъдат поднесени по пътя към Обетованата земя. Ян Добрачински в своя роман *Пустиня* ни възстановява по жив начин пътя, съвсем не усвоен или линеен, на Мойсей и на народа на Израил. Затова Мойсей казал на Господ: „Ако не дойдеш Ти Сам (с нас), то и не ни извеждай оттука. [...] И Господ рече на Моисея: и това, което ти каза, ще сторя, защото ти спечели благоволение в Моите очи, и аз те зная по име“.¹³ Но дори обещанието, което Бог дава да ги съпътства, и чудесата, които те виждат веднага щом започват пътя, с поражението върху войската на фараона, сякаш не са достатъчни. Съвсем скоро изплува крехкостта на тяхното упование в присъствието на Господ: лип-

¹³ Изх. 33:15.17.

сата на храна ги кара да оплакват египетския лук. Ето тогава, че Бог отговаря с готовност на техния глад с манната. Но дори това не стига. „Народът беше започнал да плюе върху манната и да претендира за месо. Техните викове отекваха толкова упорити, че на Мойсей му се стори внезапно, че повече няма да успее да издържи на тежестта.“¹⁴ Бог се намесва отново. „И рече Господ на Моисея: нима ръката Господня е къса? сега ще видиш, ще ли се сбъдне думата Ми към тебе, или не.“¹⁵ В този момент „вятър повея от Господа, и донесе откъм морето пълпъдъци и ги натрупа около стана на един ден път от едната страна и на един ден път от другата страна около стана, почти до два лакти от земята. Дигна се народът, и целия оня ден и цяла нощ и целия следващ ден събираха пълпъдъци“.¹⁶

Напук на знаците, крехкостта на съгласяването изплува обаче винаги отново на повърхността през историята. Вместо да се надяват на Господ, Който ги е извел от Египет, Който ги е водил през пустинята и е дарил Обетованата земя на Авраам, народът се поддава постоянно на изкушението да търси сигурността на собствената надежда другаде, в идолите, които си построява, или в завета с по-могъщи народи. И подробно става очевиден илюзорният характер на тези опити. Исаия пише: „Чакаме светлина, а то тъмнина, – сияние, а ходим в мрак. Пипаме стената като слепци, и ходим

¹⁴ J. Dobraczyński, *Deserto. Il romanzo di Mosè*, Morcelliana, Brescia 1993, pp. 225-226; превод наш.

¹⁵ Числ. 11:23.

¹⁶ Числ. 11:31-32.

пипнешком като без очи; по пладне се препъваме като по мръкнало, между живите сме като мъртви. Всички режем като мечки и стенем като гълъби, чакаме съд, и няма го, – спасение, но то е далеч от нас¹⁷.

При трудностите надеждата на народа се показва в цялата си слабост. Ако не беше постоянно подкрепяна от пророците, щеше да рухне. Не стигали вече получените знаци, не стигала миналата история да подкрепи надеждата в настоящето. Имало нужда от постоянното подновяване на някаква подкрепа. Как да не разберем положението на народа на Израил, изхождайки от нашия опит, от долавянето на нашата слабост!

Вероятно най-могъщото предизвикателство към надеждата, с което народът на Израил трябвало да се справи, било изгнаничеството във Вавилон. Били загубили трите големи дара на Господ: земята, монархията, храма. Къде бил техният Бог? Изгнаничеството става толкова решаващо за вярата на Израил, защото изтъква разликата между Бога на Авраам и другите богове. Когато други народи били разгромявани, изоставяли своя бог, защото не е бил достатъчно могъщ да ги избави от поражението. Обаче Богът на Израил не е разгромен от поражението на народа. Да се запитаме: какъв ли опит трябва да е имал Израил с Бог, за да остане привързан към Него, дори в изгнаничество? Различността на неговия Бог личи в надеждата, която предизвиква.

¹⁷ Ис. 59:9-11.

За да се обоснове надеждата, казахме, е нужно присъствие, по-могъщо от всяка крехкост, присъствие, което никога не отпада: „Бог е нам прибежище и сила, бърз помощник в беда“. Би могло да бъде празна фраза, обаче за евреите била пълна с преживян отново и отново опит. Псалмът продължава: „Затова няма да се уплашим, макар и земята да се разклати и планините да се преместят в сърцето морско. Нека бучат и се подигат водите им, нека се тресат планините от вълнението им“. Защо тази сигурност, това отсъствие на страх? Защото там е „светото жилище на Всевишния. Бог е всред него; той няма да се поклати: Бог ще му помогне от ранно утро. Разфучаха се народите; дигнаха се царствата: (Всевишният) даде Своя глас, и земята се разтопи. [...] Дойдете и вижте делата на Господа“.¹⁸

3. Мястото на надеждата

Това „жилище“ е – „светото жилище на Всевишния. Бог е всред него; той няма да се поклати“ – мястото на надеждата. В християнското благовестие това жилище е един човек: Исус от Назарет, Бог, станал плът, човек, който вървял по улиците, който можел да бъде срещнат, посещаван. С Него дори най-болезнените и трудни житейски обстоятелства можели да бъдат посрещани с невъобразена увереност за добро, с неподозиран мир. „Аз

¹⁸ Пс. 45:2-9.

съм; не бойте се!“¹⁹ За тези, които Го следвали, Той бил затова станал във времето скалата, на която опирали цялата си личност, фактора на своята надежда. Познавайки добре цялата тяхна слабост, Исус обещава на учениците, че няма да ги остави сираци и сами сред бурите, през които ще трябва да минат. „И ето, Аз съм с вас през всички дни до свършека на света.“²⁰

Но как? С кой метод? Христос „избра за метод на Своята приемственост в историята една компания: Църквата; с една глава: св. Петър. Компания, в която Неговото присъствие да може да се види, докосне, изпита“.²¹ Но от какво е направена Църквата? От теб, от мен. „Сграбчвайки ни в Кръщението – твърди Джусани, – Христос ни съчлени като членове на едно и също тяло (срв. глави 1-4 от Посланието до Ефесяни). Той присъства тук и сега, в мен, чрез мен, и първият израз на промяната, в която Неговото присъствие се документира, е, че аз се признавам за единен с теб, че ние *сме едно*.“²² Спасението, което е Той, Тайната, станала плът, изплува, следователно, „на едно човешко място, чийто произход е по-дълбок от всяко изследване или историческо описание. Бълбука от Тайната, но именно на едно човешко място се натъкваме на това спасение“.²³

¹⁹ Иоан. 6:20.

²⁰ Мат. 28:20.

²¹ L. Giussani, *L'avvenimento cristiano*, цит. пр., р. 60; превод наш.

²² Пак там, р. 39-40; превод наш.

²³ Пак там, р. 53; шревод наш.

В иманенцията на това място расте, увеличава се нашата човешкост, в път, който придружава целия живот.

„Забелязах – пише ми една от вас, – че без надежда не можем да живеем с някои отворени рани, можем само да търсим разсейване, да отместим поглед. Един ден една приятелка на осемдесет и две години ми каза по телефона: „Аз не знам как, защото усещам недъзите на възрастта и живея сама, и все пак, никога както в това време не съм се чувствала придружавана в Движението. Има едно постоянно богатство на предлагане, невероятно подпомагана съм от работата, която вършим в нашата група, на Училището на общността“. Аз се трогнах: нещо от този род къде може да се случи? Само на място, на което Христос работи постоянно и ни прави уверени. Така надеждата ни хваща за ръка и ни подкрепя. Не знам как да го кажа по друг начин: аз живея, формирана постоянно от Неговия поглед, който ме застига чрез твоя поглед, Хулиан, и постепенно този на всички приятели, които следват харизмата днес. Аз не бих могла да си дам сама нито увереност, нито надежда.“

Друг човек пише: „Напоследък изплува у мен голямо усещане за безсилие. Работя като медицинска сестра и винаги съм работила в ковид отделенията. Много са усилията и в един момент почувствах нужда да ги поставя на карта на единственото място, на което изпитвам, че съм наистина разбрана, тази компания. Проведохме една среща, отворена за всички медицински сестри, за да споделим нашите въпроси. Тръгнах си от тази

среща с голямо удивление, утешена в усилието и подкрепена в драмата, която преживявам. На следващия ден, влизайки в отделението, се натъкнах на една моя колега, винаги безупречна във всичко, която ме погледна и ми каза: „Често вечер, когато се прибера, ми се случва да повръщам от това колко не ми се струва, че има смисъл всичко, което преживяваме, и огромната работа, която се иска от нас“. Запазих мълчание за миг, защото този вик от усилие го имах и аз, обаче се съвзех не отчаяна, уморена – да, но не отчаяна, и тогава в себе си се запитах защо. У мен няма нищо различно от нея. Веднага ми дойде на ум срещата, която бяхме провели предишния ден, сякаш за да си спомня: „Ти не си сама с твоите усилия и твоята болка“. С онази прегръдка в очите веднага ѝ казах дали можем да работим заедно в оня ден и че аз имам нужда от нея. Докато обикновено всеки си гледа пациентите и точка, оня път работихме заедно, както не беше се случвало никога преди това“.

От това ние имаме нужда, от едно място, където можем да се върнем, без да се скандализираме от нищо, несводимо до нашите мерки, нашите „интерпретации“, което подкрепя нашата надежда. В него биваме въведени чрез определена среща, която се оказва способна да ни привлече, да ни направи явно, че Христос присъства и е жив. „Христос взима човека в Кръщението, прави го да порасте, да стане голям и в една среща го кара да изпита близостта на една различна човешка реалност, съответстваща, убедителна, възпитателна,

креативна, която по някакъв начин го поразява.²⁴ Тази среща ни вкарва в една компания: не в каквато и да е компания, а в човешката компания, родена от Неговия Дух, в Църквата.

Събитието „Христос“ пребъдва в историята чрез компанията на вярващите, ефикасен знак на спасението на Христос за хората. „Възкръсналият Христос се притиска така към нас: тази компания [...] е Тялото на Христос, което се явява, дотам че Го докосваме, виждаме Го, усещаме Го. Стойността на тази компания е по-дълбока от това, което се вижда, защото това, което се вижда, е извънредното обстоятелство на Тайната на Христос, Който се разкрива.“ И още: „Компанията, чрез която Христос се притиска към нас, ни кара да познаваме повече Кой е Христос, разкрива ни това, което Той е за нас. Исус Христос присъства тук и сега: Той пребъдва в историята чрез непрекъснатото редуване на хората, които чрез действието на Неговия Дух Му принадлежат, като членове на Неговото Тяло, продължение във времето и пространството на Неговото Присъствие“.²⁵

Неговото пребъждане в историята е най-важният аргумент за нашето сърце на човеци, за увереността за нашата съдба, за нашата реализация, която е невъзможно да не желаем, както и да си я представяме и каквото и име да ѝ приписваме. Увереността за нашата реализация е, действително, „в обективността на историята, с която

²⁴ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, цит. пр., р. 115; превод наш.

²⁵ Пак там, pp. 55-56; превод наш.

Бог стана Присъствие, затова е в окончателната форма, с която тази история лично ни е въвлякла и насочила“. Нашата фундаментална надежда не може да бъде в това, което правим, в нашите опити, които стигат, където стигат, или в нашите утопии, а „в нещо толкова ужасно присъстващо, което е предизвикало и предизвиква всичко, което можем да създадем и което другите [...] могат да ни осигурят“. Нашата голяма надежда е в „Силата, която е станала Присъствие в историята, във времето, в пространството“ и която се крие днес в крехкостта на нашата плът, дотам че „е достатъчно да сме горделиви или непонасящи, за да живеем в нея, без да забележим, или е достатъчен един наш полъх, за да разруши всичко. Обаче нашето богатство е именно тайната, присъстваща в тази крехкост“.²⁶

Нашата надежда живее на място, където човек вижда, че сърцето му се разпалва отново, съживява се, където става конкретно преживяване това, че собствената ограниченост няма последната дума. Джусани казва това по прекрасен начин: „Има едно място, един инструмент, в който [...] Христос победоносец е разпознаваем, възприеман, изпитван като компания, която придава устойчивост на живота, присъствие, което е постоянен корен, неизчерпаем извор – каза Той на самарянката – на надеждата: нашето общение, компанията по призвание, човеци, които заедно са били призвани не от друго, а от Неговия Дух. Колкото и устойчивостта на тази мотивация да

²⁶ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano*, цит. пр., р. 98; превод наш.

е била крехка и почти несъзнателна в началото, това е единствената причина, поради която се познаваме – единствената! – няма друга. Това е инструментът да познаем възкръсналия Христос, събитието, което прокарва, носи в себе си смисъла на всичко и което присъства като моите братя и сестри, и майка ми“.²⁷

С Него в очите можем да предизвикаме всяка ситуация, отвъд всякакво въображение. Колко от нас се оказва, че се надяват – *in spem contra spem* –²⁸ именно доколкото са съпричастни „към тайната на това мистично Христово Тяло“.²⁹ присъединявайки се към него, изпитват ново привличане на надежда и с него сигурност и действеност дори в най-трудното и драматично положение. Имахме много примери за това точно в тези времена. Дори където изглеждаше невъзможно. Коментирайки на живо посещението на Папа Франциск в Ирак, Доменико Куирико каза: „Надеждата, единствената надежда за тези земи е да видят в действие друга логика спрямо логиката на омразата, на отмъщението, на сектантското насилие... и в иракчаните християни, преследвани християни, видяхме да се утвърждава друга житейска логика: християните са тези, които са претърпели зло, приели са дори мъченичеството, без да реагират, без да хващат оръжия, никой не е хващал оръжия... ето,

²⁷ L. Giussani, *Una strana compagnia*, Bur, Milano 2017, pp. 81-82; *превод наш*.

²⁸ Рим. 4:18.

²⁹ L. Giussani, *Porta la speranza. Primi scritti*, Marietti 1820, Genova 1997, p. 160; *превод наш*.

друг свят... това е конкретна надежда, за всички, а не само за християните“.³⁰

На другия край на света, в различно обстоятелство на изпитание, се случва същото. „Готвачка съм, живея във Венецуела и принадлежа към общността на Движението. Поразена от въпроса „Има ли надежда?“, гледам моя опит и казвам, че „да, има надежда“, макар и с всичко, което се случва в моята страна. Може би нямате представа за всичко, което липсва тук. Нашето качество на живот е отвратително: без електричество, без вода, без да можем да си купуваме лекарства, без да можем да ходим на лекар, защото е твърде скъпо, като ставаме всяка сутрин с тревогата за това какво ще ядем. Можете да си представите затруднението да живеем с минимална заплата от три долара на месец. Живеем, изпълнени със стрес, тревоги, наред с епидемията от Ковид. Но искам да ви кажа, че при всичко това надежда има, защото има едно Присъствие, изтъкано от конкретни лица, компания, изтъкана от време, пространство, обич и помощ, която вкарва винаги отново в движение живота. При всичко, което преживяваме тук, никога не съм се почувствала сама. Срещата, която Бог ми даде да направя, направи ясно как Христос може да влезе в нашия живот и да породи промяна в човечеството. Започнах да гледам по различен начин на това, което преживяваме, да осъзнавам повече присъствието на Исус,

³⁰ Доменико Куирико, пратеник на в-к *Стампа*, пред микрофоните на *TV2000*, 7 март 2021 г.

да бъда по-внимателна към всеки знак, по-готова да кажа „да“.

4. Как да разпознаем това място?

Но как да разпознаем това място, което подкрепя нашата надежда? Преди всичко, както доказва нашият опит, не сме ние, които го установяваме. „Дарът на Светия Дух е това, което установява и определя за всеки от нас в Църквата конкретиката на едно жилище, на една човешка компания, за да направи по-убедителен пътя към Съдбата.“ Събитието „Христос“, наистина, се случва и ни привлича според една „определена форма на време и пространство, която подготвя за определен начин да го посрещнем и го прави по-разбираемо, по-убедително и по-педагогично“. Нарича се *харизма* тази характеристика на намесата на Духа Христов, която „провокира екзистенциално Събитието в някакво време и някакво пространство“. И този дар на любовта на Бог е това, което прави възможна вярата, съзнанието за присъствието на Христос. Затова, за да може Църквата, „съставена от всички хора, които Христос е сграбчил и зачислил към Себе си в Кръщението, да бъде оперативно ефикасна в света реалност, е нужно хората да осъзнаят това, което се е случило, срещата, която Христос е направил с тях, и да станат действащи въз основа на това съзнание“.³¹

³¹ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, цит. пр., р. 127; превод наш.

„Израстнах в Движението, докато по редица причини реших да се откъсна. Това лято обаче две момичета от „Gioventù Studentesca“ [което обединява гимназистите от „CL“], които не бяха дори мои големи приятелки, ме поканиха да уча с тях за теста по медицина и после да отидем на почивка заедно на планина за седмица. Бидейки с тях, веднага забелязах, че тези две личности и също другите приятели, които се присъединиха към нас, не гледаха на моите ограничения, а гледаха мен и ме обичаха такава, каквато бях и съм.“

Щом нашата млада приятелка схваща незабавно тази разлика на погледа, изпитвайки нейния контрадар, трябва да е, защото не е срещала другаде нещо сравнимо. Тя продължава: „След като започнах университета, забелязах същия поглед у други младежи от „CLU“ и така реших да се доверя и да ги последвам, посещавайки Училището на общността и мероприятията на Движението. Бидейки с тях, открих, че съм обичана, и също по отношение на онези части от мен, които най-малко харесвам, се почувствах прегърната. Пред тях забелязах, че мога да задам моите въпроси и да ги взема насериозно. С две думи, открих надеждата за една възможност за живот и за начин на съжителстване, които не бях виждала години преди това. Ентузиазмът премина набързо и всекидневните усилия се обадиха. Но остана очевидно, че във всички тези хора, с които се запознах, има надежда. Макар бидейки уверена за съществуването и осезаемото присъствие на тази надежда, се питам как може да стане моя и как мога да успея да се поверя напълно на нея“.

Макар и в рамките на всички ограничения и крехкости на хората, които е срещнала, нашата приятелка е стигнала до сигурното разпознаване на осезаемото присъствие в тях, „в тези хора, с които се запознах“, на голямата надежда. Но не се задоволява да я вижда у други, иска тя да стане нейна и пита как да успее да се повери напълно на нея. В това, което каза, все пак вече се подразбира един път, който заслужава да бъде изтъкнат: „Реших да се доверя и да ги последвам“. Да се запитаме тогава относно мотивите за доверието и следването.

Кога можем да се доверим на едно място или на един човек, така че, следвайки го, ние да бъдем рационални, последователни спрямо себе си, особено ако е поставен на карта въпросът, срещу който се изправяме, при който става дума за живот или смърт, при който е в опасност нашето съществуване, алтернативата между битието и нищото?

Джусани ни предлага три критерия: ти имаш адекватно основание да се довериш на някой човек, дотам че да го последваш, да му се подчиниш, на първо място ако той, „в схващането за живота, което ти излага и ти предава, ти става ясно, че извлича ходовете и опира всичко на потребностите на сърцето, твои и на всички хора“; на второ място, имаш основания да се довериш, „ако ти оказва адекватна помощ“, и трето, „ако го прави безвъзмездно, желаейки твоего добро, дотолкова че първото странно нещо, което те поразява, срещайки го, е този аспект на безвъзмездност“. Да се подчиниш на такъв човек, значи, е „необходимо, както е задължение да изпълняваш рационално-

то, задължение е да вършиш това, което е разумно³². Да се стараем да изпълняваме предложения троен критерий.

Преди всичко, казахме, е рационално да следвам другото, да се подчинявам другиму, „когато ми предава и ми разкрива схващане за живота и за неговата участ, което се опира изцяло на изначалните потребности на сърцето, които са общи за всички хора“³³. За да разпознаем кого е разумно да следваме, е нужен тогава един буден Аз, съзнаващ собствените изначални потребности. Действително, съзнанието за тези потребности е това, което ни позволява да засечем една реалност, която се доказва като присъща за тях, мястото, което носи надежда на висотата на живота. За да не се поддадем на объркването, тръгвайки след първото нещо, което минава, е необходимо затова „внимателно и дори нежно, и страстно осъзнаване на мен самия“³⁴.

На второ място, можеш да се довериш на един човек, ако ти оказва адекватна помощ, ако ти помага да „преодоляваш това, което противоречи на тези потребности; помага ти при жертвата, тоест при онзи аспект на съзнание, поради който, като се съгласяваш с потребностите на сърцето, ти се струва, че трябва да прежалиш нещо, струва ти се, че трябва да загубиш нещо“³⁵. Трудно е да преминеш през тази привидност на загуба, да при-

³² L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?*, цит. пр., pp. 221-222; превод наш.

³³ *Пак там*, р. 220; превод наш.

³⁴ L. Giussani, *All'origine della pretesa cristiana*, цит. пр., р. 3; превод наш.

³⁵ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?*, цит. пр., р. 221; превод наш.

емеш жертвата, изисквана в много моменти, без адекватна помощ, която се изразява в присъствието на определени хора. В това отношение има една паметна фраза на Джусани: „Ти си в бурята, връхлитат вълните, но близо до теб е един глас, който ти напомня разумът, който те призовава да не се оставяш да бъдеш отнесен от вълните, да не се поддаваш. Компанията ти казва: „Виж, после грейва слънце; ти си във вълната, но после ще се подадеш навън и има слънце“. Най-вече ти казва: „Виж“. Защото във всяка компания по призвание има винаги *хора* или *моменти на хора*, които да гледаме. В компанията най-важното нещо е *да гледаме* хората. Затова компанията е голям източник на приятелство. Приятелството е определяно от своята цел: помощта да вървиш към съдбата“.³⁶

Истинската помощ на една компания, на приятел няма за цел да ни спести връзката с реалността, а да ни подкрепя в преживяването ѝ. И тук е заложен на карта нашият Аз. Действително, колко пъти молим за вид помощ, която именно помощ не е! Нужно е тогава да различаваме: едно е да молим едно място да ни защитава от реалността, да ни предпази от нея, освобождавайки ни и от усилието, което предполага сблъсъкът с нея; друго е да молим да ни въведе в реалността, каквато и да е тя. Впрочем, отбелязва Джусани, „ако Църквата провъзгласи за своя цел това да взима връх над човешкото усилие за израстване, израз, търсене, би направила [...] като онези родители, които се

³⁶ L. Giussani, *Un avvenimento di vita, cioè una storia*, цит. пр., р. 459; превод наш.

заблуждват, че разрешават проблемите на децата си, замествайки ги“. Но по този начин тя не би изпълнила своята възпитателна задача, която не е тази да „предоставя на човека решение на проблемите, които той среща по пътя си“,³⁷ а тази да благоприприятства в него възникването на правилната нагласа пред реалността, като оптимално условие за справяне с проблемите, като търси, където е възможно, тяхното решение.

Накрая, разумно е да се доверявам на един човек, ако единствената причина, поради която той ми казва някои неща, е привързаността към моята съдба, към радостта от моя живот, към моето щастие. „Не че имаме власт над вярата ви, но спомагаме за радостта ви“,³⁸ казва св. Павел. Тоест, разумно е да се доверявам на един човек, ако неговото обръщане към мен не е плод на някакви сметки, не е с оглед на негова печалба, на негова политика, а е безвъзмездност. „Безвъзмездността е любовта към съдбата на другия, и край.“ Този, който ми предава онези неща, които съответстват на сърцето, „го прави, без да изчислява нищо, без да има за себе си нищо“, а само за да „има добър изход моето житие, за да постигне моето житие участта си“. Отново тук е нужен един бдящ, внимателен Аз. Действително, Джусани добавя: „Този [...] фактор, който е много важен, нека го сложим в скоби, защото не се разбира веднага: нужно е да си обичал в продължение на много време безвъзмездно, нужно е да си бил възпитан от живота да

³⁷ L. Giussani, *Perché la Chiesa*, цит. пр., р. 204; превод наш.

³⁸ 2 Кор. 1:24.

обичаш хората безвъзмездно, за да разбереш кога един човек те обича безвъзмездно“.³⁹

Когато срещнем хора, които имат въпросните характеристики, поради които е разумно да ги следваме, трябва да ги следваме поради последователност спрямо нас самите. „Да се съгласим със себе си, означава да следваме другия: това е парадокс, това е парадоксът, който накарал Ева да се поддаде. Откакто го има човека, това е парадоксът, който е доказателството за свободата: за да бъда себе си, трябва да следвам друго (както ще е между нас).“ Всеки може да си представи къде би бил, ако не беше удовлетворил този закон. „Това е първото нещо, което съответства на сърцето: мен ме нямаше, ако искам да ме има, трябва да следвам друго. И този, който ми говори за човека по този начин, е прав. А който ми заговори пък за човека като господар на съдбата си, способен да бъде – „Исках, винаги исках, твърдо исках“ ала Алфиери, – ме мами: това е измама.“⁴⁰

Следователно, обобщавайки, не всеки или всяко обкръжение е достойно да бъде следвано и не всяко доверяване е разумно. Разумно е да се доверяваш и следваш само ако „този, който претендира за твоето подчинение, ти носи основания, които съответстват на потребностите на твоето сърце – онези дълбоки потребности, които ти имаш, еднакви с моите“. Това означава, че онова, което ти казва, „би могло да важи за всички хора: не е предложението на някакво сектантско схващане,

³⁹ L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?*, цит. пр., р. 221; превод наш.

⁴⁰ Пак там, р. 222; превод наш.

не е опит за грабеж! Предлага ти ценности, които са добре за всички, биха направили по-удовлетворени всички. Затова ти предлага неща, които съответстват на дълбините на сърцето; не представляват резултат от временни и странни анализи, които човек прави на ситуацията. Не, не: става дума за фундаментални неща, които подхранват и увеличават фундаменталното благо на всеки човек, съответстват на потребностите на сърцето на човека⁴¹. Затова, за да се доверим, както казах, е нужно да бъдем себе си, необходимо е да сме будни, за да не бъдем измамени.

5. Как може да стане твое това, което виждаш у другото?

Имаме сега елементите, за да се справим с първия от въпросите, повдигнати от нашата приятелка. Как може да стане нейна надеждата, която разпознава като присъстваща у хората, на които се е натъкнала, на мястото, където нейното сърце се е разпалило отново? Как може да се повери основателно на тази надежда?

Надеждата може да стане нейна, като продължава, по все по-съзнателен и жаден начин, пътя, който вече била започнала да изминава, тоест като следва хората, у които надеждата ѝ била станала явна и спрямо които били изплували адекватни причини да се довери. Пътят е да следва.

⁴¹ Пак там, р. 224; превод наш.

Заедно с думата „следвам“ можем да използваме също думата „отговорност“, имайки предвид най-вече с нея онзи отговор, който Петър незабавно дава на Исус, Който го пита: „Симоне, обичаш ли Ме?“. „Да.“⁴² Било едно „да“, което дори предателството отпреди няколко дни не можело да спре, защото се раждало като следствие от едно удивление, възникнало още от първата среща с този Човек, от привързаност, която се била усилила в годините на съжителство с Него и която не била сантиментално явление, а явление на разум, преценка, която го залепяла към това присъствие, което го било погледнало, прегърнало, обикнало както никой друг в живота му. „Ако аз съм, защото съм обичан, трябва да отговоря (*respondeo*): оттук се поражда „отговорността“. [...] Думата „отговорност“ е тази, която осигурява резултата от един опит на съответствие на истинското, на очарованието на красивото, на трогването от доброто, на неизказаното щастие.“ Тази отговорност „се изразява като решение на свободата пред Присъствието, разпознато като тотално съответстващо на собствената съдба“.⁴³

Често е двусмислен нашият начин да схващаме решението на свободата, сякаш става дума за доброволчески акт, за синоним на „сила на волята“. А то, както било за Симон Петър, е изплуването на повърхността на едно уважение, на една обич, то е кулминацията на една привързаност. За да стане

⁴² Срв. Иоан. 21:15-17.

⁴³ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, цит. пр., р. 112; превод наш.

наша надеждата, която видяхме в другите, които ни очароваха и привлякоха, е нужно само просто-душието да останем привързани към това място, разпускайки в тази наша компания: с времето ще открием у себе си неразрушима позитивност заедно с дързостта да предизвикваме бъдещето.

Но тук се превъзнася необходимостта от проверка, в свободата. Тази компания, това място е пространство на свобода, където всеки е окуражаван да извърши проверка на полученото обещание. Не би била християнска компания, ако не насърчава към лична проверка и ако не е любителка на свободата. Каза ми едно момиче, което е срещнало една общност от студенти: „Аз разбрах, че това е моето място, поради факта, че се уважава свободата: не ме принуждават на нищо, чакат да се случи в мен нещо и аз да му се поддам“. Това е знакът на педантичното уважение, което Тайната има към нашата свобода, след като ни е създала свободни. Всеки може да се откъсне от тази компания във всеки момент, но тя остава, и това е най-големият жест на приятелство към този, който по различни причини си отива: има едно място, на което винаги можем да се върнем.

„Скъпи дон Хулиан, тези дни се записах за Упражненията на Братството след дванадесет години! Участвах в моите последни Упражнения през 2009 г. със сърце, което се колебаеше поради една неуверена преценка относно стойността на моя път в Движението. Действително, след години на искрено присъствие в Движението забелязах, че бях останала в капана на формализма и активи-

зма, защото правех разни неща за Движението, дори много, но не бяха вече за мен. Моята свобода я нямаше вече и може би дори вярата. Така реших да оставя всичко. През декември същата година те посетих, за да ти връча моето „не“, и твоят отговор за мен беше изненадващ: прегръдка, която носих със себе си и която ми прави компания, дотам да мога отново да кажа, след дванадесет години: „Ето ме, тук съм, искам да съм тук!“. Ти ми каза: „Върви, не се притеснявай, че напускаш една форма, а се грижи да не оставяш никога въпроса на всяка сутрин: „На какво се опира моята надежда днес?“. Оттогава преживях години, изцяло посветени на работата ми на лекар, която ме отведе при един главен лекар, когото познавах само от научните му публикации, в непознат град. Още от първото обаждане ме порази и очарова, но едва започвайки да работя с него, разбрах какво стои зад това очарование: беше човек на вярата, на всичко отгоре от Движението! Какво да кажа? Исус си направи с мен „добра шегичка“, или по-точно, направи ми един много голям подарък, който преживях и преживявам като знак за Неговата любов към мен и за Неговата прошка. Подари ми възможността да поема отново по пътя, който бях изгубила, като ме накара да го намеря отново във всекидневния живот, труден и на моменти сух, в моята работа. Така с времето започнах отново да посещавам Училището на общността и преди няколко дни се записах за Упражненията, сигурна в нуждата, която имам, да ги преживея. От опит мога да кажа, че има надежда и тя е безусловна, не поставя ограничения – както не беше ограничение моята

крехкост, – живее в едно Присъствие и има „само“ нужда да бъде пожелавана, всеки ден.“

Пътят на проверката е необходим за всички, засяга всички, всеки ден, във всяка фаза на живота, в последователността и промяната на обстоятелствата, до края.

„Записана съм в Братството едва от една година. Бях напуснала Движението преди тридесет години, в края на университета: дните ми бяха изпълнени с дейности и отношения, но смисълът на всичко сякаш се беше изгубил, беше приеман за даденост, така че животът беше сух [ако нашата компания не е път към съдбата, животът става сух и тогава тази компания не ни интересува вече]. Бяха тридесет години, интензивни и изпълнени с прости и хубави случки; нещата на всички: семейството, децата, работата. После преди три години открих, че съм болна, така че животът се промени, претърпя ускорение, и с него, също моето търсене на смисъл. Случи ми се да се натъкна на един лекар от Движението и го помолих за помощ. Покани ме на Първия ден от новата година на живот на общността и си спомням много добре голямото удивление, че откривам неочакваното съответствие с твоите думи. Почувствах описано и разбрано моето сърце и съществеността на това, което желая. Зашеметяващо е, след толкова много години отдалеченост, да намеря съответствие точно на това място. Никога нямаше да го сметна за възможно! Започна с някои едно много простодушно приятелство, но многозначително и радикално, дотам че дори в тези месеци на пандемия и следователно, на редки срещи тази връзка

е най-важният за мен ориентир. Това е приятелство, в което преобладава ценната възможност за един път, който е добра хипотеза за моя живот: това никога не съм го срещала другаде. През декември отидох в болницата за периодичните прегледи и докато чаках резултата от изследванията, си дадох сметка с удивление, че не ме е страх. Със сигурност не беше плод на убеждавания, разсъждения, усилия на волята. Струва ми се очевидно, че опитът от тези две години, мероприятията, в които участвах, малкото моменти на приятелство, които можах да споделя, малко по малко изградиха една увереност за позитивността на реалността поради присъствието на Един Друг. В мен направи пробив и изгради, по начин, бих казала, почти несъзнателен, красотата на много мигове, удивлението и благодарността, че съм срещнала място, на което да мога да поставя на дневен ред най-истинските въпроси. Надеждата не е нещо за постигане, не се осъществява въз основа на обстоятелства, които трябва да се случат по определен начин – окончателното излекуване, край на пандемията или друго. Надеждата я има още сега, работи в моя живот и стига дотам да влияе и върху опита с болестта. Превърна се за мен в конкретен и безспорен опит възможността за стократно тук и сега.“

За да постигнем увереността за присъствието на Христос, за да преживяваме като наша надеждата, която на това място ни е предавана, е нужна лична проверка, при която очевидността на началото да се задълбочи и стане убеждение. Това, което сме срещнали, не става наше чрез магия

или чрез сантименталност, а благодарение на една траектория на опит, в която намира потвърждение първоначалната интуиция. Това е, както казахме, динамиката, преживяна от Апостолите: „И учениците Му повярваха в Него“.⁴⁴ Този израз бележи стъпките от техния път. Същото важи за нас и всичко, което се случва в нашите дни, може да се превърне във възможност за това потвърждение, за тази проверка. Нищо не трябва да бъде цензурирано по пътя. Това е дори единственият начин да постигнем увереността относно полученото обещание: да се изложим на съпоставката с всичко, което ни се случва.

„Тези седмици на предизборна кампания за университетските избори бяха много пълноценни, с много хубави дни. Макар че бях затворена въщи и физически сама пред един компютър, изпитах конкретно задоволство, открих повече коя съм и стойността на отношенията. Но след тези хубави дни, когато приключи гласуването, се почувствах завладяна от униинето и от едно голямо ограничение върху мен: долових моята неспособност да не се влияя от резултата. Красотата на изминалите седмици не издържаше пред моята тъга, която ме предопределяше, и в същото време се страхувах да не загубя тази изпитана красота, да не я зачеркна или да не задържа само чувството за поражение. Дните, последвали гласуването, накарата да изплуват у мен много неудобни въпроси, които не ме оставят на мира: защо не ми е достатъчно задоволството от изминалите седмици? Какво

⁴⁴ Иоан. 2:11; вж. тук, с. 110.

издържа пред унието поради резултата? Защо имам склонност да зачеркна преживяната красота? Не бях избрана и следователно, какво има за мен? Неудовлетворението и тъгата първоначално ме доведоха до затваряне към другите и към нашите, с които живея. И все пак, след един-два дни победи в мен потребността да дам оценка на преживените седмици, за да не ги загубя. Това ме отведе дотам да моля за помощ приятелите си, поставяйки на дневен ред дори най-неудобната част от мен, скандализирането, което изпитвах. Развихри се битка между моята ограниченост по отношение на мен самата, по отношение на това, което правя, по отношение на тъгата, която откривам у себе си, и изпитаното задоволство, което бих искала да е живо винаги. Един приятел ме накара да забележа как в това обстоятелство е била възвеличена моята човешкост. Разтърси ме, защото не успях да видя нищо положително в това мое скандализиране, обаче забелязвам, че изплува, от една страна, моята човешка малкост, която не успявам повече да не гледам, от друга, фактът, че бях радостна просто да се даря, да предам на другите това, което преживявам.“

Именно за да не се блокираме в пътя на личната проверка, е нужно да сме на място, което да чупи постоянно нашата ограниченост и да ни разтваря отново погледа, позволявайки ни да видим това, което иначе не бихме видели.

Нагледен е начинът, по който Исус предзвиква ден след ден ограничеността на Петър. Образцова е сцената с умиването на нозете. „Исус, знаейки, че Отец всичко Му е предал в ръцете, и че от Бога

е излязъл и при Бога отива, стана от вечерята, съблече горната Си дреха и, като взе убрус, препаса се; после наля вода в умивалника и почна да мие нозете на учениците и да ги отрива с убруса, с който бе препасан. Дохожда, прочее, при Симона Петра, а тоя Му казва: Господи, Ти ли ще ми миеш нозете? Иисус му отговори и рече: което върша Аз, ти сега не знаеш, а отпосле ще разбереш.“ На категоричното твърдение на Петър: „Няма да умиеш нозете ми вовеки“, Иисус отговаря, вдигайки залога, радикализирайки предизвикателството: „Ако те не умия [нозете], нямаш дял с Мене“. При това Петър се предава: „Господи, [щом поставяш нещата по този начин, тогава] не само нозете ми, но и ръцете и главата“.⁴⁵ Какво побеждава в него, дотам че го кара да даде внезапен заден ход, дотам че го подтиква да не прави да преобладава неговата ограниченост? Привързаността към Христос.

За да не останем затворени в нашите схеми, които неумолимо се формират в нас и които придобиваме от средата, в която сме, е нужно да бъдем безпирно възраждани. „Една перманентно отворена и без предрасъдъци преценка е, наистина, толкова невъзможна за едничките сили на човека, колкото е единствената, която да уважава и възвеличава динамизма на разума (който е отваряне към реалността според целокупността на нейните фактори).“⁴⁶ За да бъде възможно това, е нужно едно място, което да отваря широко винаги от-

⁴⁵ Иоан. 13:3-9.

⁴⁶ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, цит. пр., р. 91; превод наш.

ново нашия разум; това място е „детайл, който подготвя за целокупността“,⁴⁷ както Джусани определя опита с харизмата. За да не се поддадем на ограниченията, които неизбежно имат склонност да сковават нашата преценка и в които много пъти засядаме, не са нужни, следователно, нито титанично усилие, нито хитра стратегия. Достатъчно е просто да не пресичаме погледа към тази жива реалност, която подкрепя разширяването на нашия разум; нужна е привързаност към това място, което ни подготвя да видим целокупността, не позволявайки разумът да не изпълни своето изначално отваряне.

Колкото повече изпитваме способността на това място да възражда нашия поглед върху нас самите и върху света, толкова повече расте нашата привързаност към него. Проверката задълбочава, подхранва, придава същина на съзнанието за принадлежност към инструмента, който Христос е избрал, за да привлече и съпътства нашия живот.

Това е точно същата динамика на началото, когато учениците живеели в компанията на Исус. Всички дни, които прекарвали с Него, добавяли, казва Джусани с прекрасен изказ, „шепи лепило“,⁴⁸ увеличавали една дълбока привързаност, която била преценка на уважение, пълна с основания, без дори сянка на ирационалност или на насилване. По същия начин, нашата иманенция на срещнатата компания, ако приемем да извър-

⁴⁷ Пак там, р. 129; превод наш.

⁴⁸ Пак там, р. 113; превод наш.

шим проверка на предложението, което тя носи, ни кара да се привържем все по-основателно към нея и най-вече, ни въвежда във все по-личното откритие на Присъствието, на което тя е знак, видимо лице: Христос, наша надежда. Това е, действително, целта, поради която тя съществува. Това, което се случило на учениците, се случва впрочем и на нас днес: от привързаността към Неговото присъствие пониква цветето на надеждата.

В последната книга от Упражненията на Братството, току-що излязла, Джусани казва: „Петър ги бил натворил всякакви, и все пак, преживявал върховна симпатия към Христос. Разбирал, че всичко по себе си клони към Христос, че всичко се събира в тези очи, в това лице, в това сърце. Не можело да се възрази с миналите грехове; дори бъдещата непоследователност не била възражение: Христос бил изворът, мястото на неговата надежда. Дори да му възразяли с каквото и да е направено нещо, дори да му възразяли с каквото и да е нещо, което би могъл да направи, Христос оставал – през мъглите на тези възражения – източникът на светлина на неговата надежда. Уважавал Го над всяко друго нещо, от първия миг, в който се почувствал фиксиран от Него, гледан от Него: обичал Го заради това. „Да, Господи, Ти знаеш, че си обектът на моята върховна симпатия, на моето върховно уважение.“⁴⁹

Христос е източникът на светлина на нашата надежда. И нашата компания, възникнала от

⁴⁹ L. Giussani, *Attraverso la compagnia dei credenti*, цит. пр., р. 132; превод наш.

благодатта на харизмата, дарена на дон Джусани, е една помощ да преживяваме обръщането на нас самите в Христос, „защото същността на опита с Движението е, че вярата е всичко, че разпознаването на Христос е всичко в живота, че Христос е центърът на Космоса и историята“.⁵⁰ Братството между нас, сюжетът на отношения, който съставлява Движението, „е нашият начин да живеем тайната на присъстващия Христос“.⁵¹ не е предлог за избягването на личната драма на връзката с Христос; напротив, той е помощта и провокацията да я преживяваме по-интензивно и осъзнато. Аз искам да преживявам постоянно драмата на моята свобода, която ме подтиква да кажа „Ти“ на Христос веднага щом отворя очи всяка сутрин. Това е същата драма, която преживявал Исус: „А сутринта, като стана в тъмни зори, излезе и се отдалечи в самотно място, и там се молеше“.⁵² Именно на това ниво ние разигравме живота си. „Настъпи моментът“, каза Джусани точно преди тридесет години, „в който Движението върви изключително по силата на привързаността към Христос, която всеки от нас има, която всеки от нас призовава [от] Духа да има“.⁵³ Затова Движението продължава по силата на привързаността на всеки от нас към

⁵⁰ L. Giussani, *Una strana compagnia*, цит. пр., pp. 191-192; превод наш.

⁵¹ L. Giussani, *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Mi) 2002, p. 71; превод наш.

⁵² Марк. 1:35.

⁵³ „Съвместна отговорност“, откъси от дискусията на Международния съвет на „CL“ – август 1991 г., сп. *Tracce-Litterae communionis*, бр. 11/1991, с. 32.

Христос. Всичко останало – нашето усилие, нашите решения – е твърде крехко.

Прочее, не само този сюжет на отношения не ни спестява връзката с Тайната, а я провокира непрестанно и я прави постоянно възможна. Действително, ако не стане присъствие сега, чрез една човешка компания, едно място, един сюжет на отношения, Тайната би останала чужда и би победил в нас манталитетът на всички, който се подхранва с надежди, които не издържат на удара на събитията, и който се опитва по много начини да заличи Тайната от живота.

Присъщо е на присъстващата Тайна всички да имаме нужда, за да живеем. „Хората, млади и вече не млади, имат нужда напоследък от едно нещо: увереността за позитивността на своето време, на своя живот, увереността за своята съдба.“⁵⁴ Но тази увереност – която се нарича „надежда“ – не можем да си я дадем сами, дори коалирайки се, солидаризирайки, съсредоточавайки в една точка всички наши усилия: само Бог, станал човек, със Своята смърт и възкресение, може да отговори на жаждата за съдба, за позитивност на съществуването, която ни структурира отвътре. Както казахме, срещата с Неговото присъствие, под формата, която ни е привлякла, е благодатта на нашия живот, тя е безкрайната милост, която Господ е имал към нашето нищо. Но не можем да го държим за нас, сякаш е привилегия.

⁵⁴ Л. Джусани, „Христос, надеждата“, сп. *CL Litterae Communionis*, бр. 11/1990, с. 18.

„Бях да уча в университета и мина да ме поздравя една моя съкурсничка, която не бях виждала от месеци. Тя започва да ми разказва за себе си, за страха по отношение на пандемичната ситуация, който я парализира, за надеждата си, крепяща се на факта, че науката ще измине своя път и че ваксината ще ни върне към нормалността. До този момент, ми казва, ще бъде осъдена на прекъсване на живота. Аз ѝ казах, че за мен обстоятелствата са фактор за моето узряване и ѝ разказах с удивление, че най-голямата благодат е да имам място, лица, към които мога да се върна, за да изпрося един по-истински поглед върху мен. След няколко дни моята съкурсничка ми пише, като ми благодари и казва, че от години не ѝ се случва да има диалог „с толкова много смисъл“. Нейното сърце желае това, което желая аз: увереност в настоящето, с която да можем да посрещаме всичко без страх. През тези месеци, от локдауна насам, открийх, че съм обичана такава, каквата съм, изпълнена с благодарност, че имам пред себе си хора, които, заради това как живеят и как гледат с лоялност на себе си, пораждат у мен надежда за моя живот. Да разпознавам Христос, присъстващ в моя ден, стана по-постоянно и поражда трогване, което ме поставя отново в една все по-истинска позиция на сърцето пред всичко. Откривам истината на всичко, което е написано в Коледната брошура: „Присъствието на Христос, в нормалността на житието, предполага все повече биенето на сърцето: трогването от Неговото присъствие се превръща в трогване във всекидневния живот. Няма нищо излишно, няма

нищо чуждо, ражда се привързаност към всичко, всичко“.

Христос, като реално събитие днес – а не просто като реално събитие отпреди две хиляди години, – влиза в нормалността на житието и я преобразява, правейки я по-истинска, по-човешка. Ако Христос е реално събитие за мен, ако Го приема и Го пусна в нормалния сюжет на моите дни, това се доказва в една промяна, която се извършва в моя живот. „Християнството – каза Джусани през 1964 г. – е нов начин да се живее този свят. То е вид нов живот: не представлява най-вече някои частни преживявания, някои маниери, жестове редом с други, някои изрази или думи, които да се прибавят към обичайния речник.“ И продължава: „Както срещата, така и християнското предложение се отъждествява за нас днес с призива, който ни бива отправен от една човешка реалност около нас; и е великолепно, че това предложение, единствено сред всички други, има едно толкова конкретно, толкова екзистенциално лице: нека бъде общност в света, свят в света, различна реалност в реалността, и то не различна поради различни интереси, а поради различния начин да осъществява общите интереси“.⁵⁵

Различността, която събитието „Христос“ произвежда в живота на този, който се натъкне на него и го приеме, е факторът за предаване на надеждата.

⁵⁵ L. Giussani, *Il cammino al vero è un'esperienza*, Rizzoli, Milano 2006, pp. 139, 145; превод наш.

Но не можем да се спрем за миг. Привличането, което изпитваме към подновяването на срещата, към иманенцията на християнската компания, трябва да стане в нас работа, бдителност („като някой, който е спечелил нещо прекрасно и трябва да го пази, затова стои на стража и не спи, тоест не е разсеян, не е повърхностен, напрегнат е“), трябва да стане памет. А паметта „не е помненена на нас, а едно постоянно договаряне с едно присъствие, което, след като се е разкрило, се е разкрило като присъствие, което повече не си отива; след като ни се е разкрило, се е разкрило като присъствие, което не си отива повече (защото ни е присъщо) и което става осезаемо, видимо в другите, присъствие, което ни събира с цел да бъде преживявано. А и се нарича „общение“, точно както Причастието“.⁵⁶

⁵⁶ L. Giussani, «Ти» (*o dell'amicizia*), Bur, Milano 1997, pp. 318, 319; превод наш. На италиански една и съща дума се използва за „общение“ и „причастие“ – Б. пр.

НАДЕЖДАТА – ИЗПИТВАНА ОТ ОБСТОЯТЕЛСТВАТА

„Който ме последва, ще получи стократно повече в това време.“¹ Самият Исус е дал критерий за проверка на следването Му. По същия начин надеждата, обещана на тези, които живеят това следване, изисква – настоявам – да бъде проверена в сравнението с обстоятелствата, без изключение на никое.

1. Надеждата, която не посрамя

Надеждата, която не посрамя, обещана от Христос, трябва да покаже, че издържа при предизвикателствата, с които човешкото съществуване е принудено да се справя и които тези времена ни изправиха пред очите по безмилостен начин. Всеки, независимо дали го иска, или не, е призван да провери устойчивостта на собствената надежда при всяко затруднение, всяка провокация, и особено пред най-многозначителните. Казахме с Джусани, че „хората, млади и вече не млади, имат нужда напоследък от едно нещо: увереността за позитивността на своето време, на своя живот,

¹ Сrv. Марк. 10:29-30.

увереността за своята съдба“. При определени обстоятелства изплува на повърхността това дали я има в нас тази увереност, или преобладават неувереността и страхът, които блокират конструкцията, които ни карат да потънем в безпокойството и ни карат да останем съсредоточени върху себе си.

Фундаменталният принос за една проверка на нашата надежда ни идва впрочем от реалността. Обстоятелствата са решаващи, за да може, от една страна, да се покаже устойчивостта на нашата надежда, и от друга, истинската надежда да се корени в дълбините на нас самите. За да проверим, следвателно, дали християнската надежда не посрамя, трябва да се справим с това, което реалността не ни спестява, в срещата и в сблъсъка с обстоятелствата, особено неизбежните. Надеждата, която ни е предадена, засвидетелствана, си прави жилище у нас, става наша „само“ във връзката с обстоятелствата по пътя чрез проверка.

а) Смъртта

Да разгледаме първо голямото препятствие, онова, което от определена гледна точка идва последно, доколкото е поставено в края на живота, но което съпътства всеки наш миг като неудобен и безпокоящ наемател на човешкото съзнание: смъртта. Как можем да имаме увереност в бъдещето, без да се справяме с най-ожесточения противник? Великият историк Хьойзинха написа, че смъртта е част от една дефиниция за живота:

„Както в историята, така и в живота умирането и зараждането вървят ръка за ръка“.² Смъртта е явление от живота, защото се случва на жив човек; така че е проблем, който не може да бъде избегнат, още по-малко от същество, съзнаващо себе си, каквото ние сме: това, че знаем за смъртта, характеризира дори по съществен начин съзнанието, което имаме за себе си, макар че се стараем по много начини да го цензурираме. Пандемията постави отново на преден план за всички елементарната очевидност на смъртта. Ако не ни беше толкова близка, ако често в нашето всекидневно житие я бяхме забравяли и крили, то бяхме принудени да я признаем не като тези, които я наблюдават от балкона или по телевизията, а като тези, които са докоснати и поставени натясно от нея. Всеки е могъл да я преживее, защото смъртта се е приближила към него чрез близки или приятели, които са си отишли, и защото всеки ден трябваше и трябва още да си уреждаме сметките с броя на починалите. Всички сме предизвикани, никой не може да се преструва, че реалността е не толкова „мрачна“.

Да видим заедно как Джусани е възприемал предизвикателството на смъртта. Четейки брeвиара, се спира на една фраза от *Книга Премъдрост Солмонова*: „Бог не е създал смъртта и не се радва, кога гинат живите, защото Той е създал всичко за битие, и всичко в света е спасително: няма пагубна отрова, няма и адово царство на

² Йохан Хьойзинха, *Залезът на Средновековието*, Панорама, София 2002, прев. Соня Окхайзен, с. 5.

земята. Праведността е безсмъртна (*Прем.* 1:13-15)“. И отбелязва – по време на среща през 1990 г.: „Бях поразен сякаш от един дълбок бунт: извиках, че тези думи не са верни. Не е вярно, че праведността е безсмъртна в свят, където двамата наши млади приятели Марко и Андреа, по време на екскурзия в планината, могат да паднат и да умрат. И все пак – добавя незабавно, – без да се съгласим по някакъв начин с тази фраза, не бихме могли да живеем; без една позитивна надежда не бихме могли да живеем“. И така, продължава, за да се съгласят с тази фраза, хората имат две алтернативи: „От една страна, оптимизъм – толкова инстинктивен, колкото и неоснователен. Оптимизмът е това, което е доминирало цялата модерна култура: ние сме го наследили от древните гърци и римляни; но неговите корени са във всички епохи. Това е оптимизъм в мисленето за живота, без който не бихме могли да живеем. Но е повърхностен, лъжовен оптимизъм; който претендира да го задържи, би трябвало да бъде дълбоко разсейван от това, което се случва близо до него; затова е циничен оптимизъм. От друга страна, реагираме, надявайки се на силата на собствената воля, собствената конструктивна способност; това също е характеристика на нашия свят. Полагаме решението на живота в утопии, планове, направени от нас, поотделно или всички заедно. Полагаме спасението в различни форми на утопии, фиксираме го в мечти, тоест в ограничени, основани на подробности надежди. Всяка форма на утопия (жената, парите, политиката) като отговор на жаждата за позитивност,

която се оформя в сърцето на човека, предполага насилие“.³

Тези впрочем биха били алтернативите, пълни с лъжа и двусмислие, и двете недостатъчни.

Вярно е, ние сме създадени за живот: в откъса от *Премъдрост Солмонова* е утвърдена природата на сърцето на човека; но кой ще даде отговор на тази природа на сърцето, на нашето неудържимо, присъщо желание за живот? Христос, само умрелият и възкръснал Христос е Този, Който им дава отговор. „Единственият възможен отговор на откъса от *Премъдрост Солмонова* е, че Словото стана плът.“ Няма отговор, освен в Христос. Без Христос, действително, „бихме били задължени да изпаднем или във фалшив, надменен и циничен оптимизъм дори когато е създаден от велики философи, или в баналния, или грандиозен утопизъм, изпълнен така или иначе с насилие“.⁴

Фразата от *Премъдрост Солмонова* докосва центъра на човешкия въпрос, тя е невралгичната точка от гледна точка на човешкото сърце. Бог „е създал всичко за битие, и всичко в света е спасително: няма пагубна отрова, няма и адово царство на земята. Праведността е безсмъртна“. Без Христос, настоява Джусани по един повод, предшестващ с малко цитирания, „това не би било вярно, защото противоречието накрая разрушава всичко, което човек си е представял и е изградил, кара го да про-

³ Л. Джусани, „Христос, надеждата“, сп. *CL Litterae Communionis*, цит. пр., с. 14.

⁴ Пак там, с. 15.

никне във водовъртежа на смъртта. Не могат да се обосноват тези думи от Библията без Христос“.⁵

Умрелият и възкръснал Христос е единственият отговор на въпроса от *Премъдрост Соломонова*, тоест на човешкия въпрос. Исус казва на Никодим: „Защото Бог толкоз обикна света, че отдаде Своя Единороден Син, та всякой, който вярва в Него, да не погине, а да има живот вечен“.⁶ Тук намира своя изконен мотив, тоест истинска надежда, нашето житие: Исус Христос тук и сега, реално събитие в живота на човека. Но всичко това трябва – повтарям – да стане личен опит.

Една студентка ми пише: „За да отговоря на въпроса „Има ли надежда?“, беше неизбежно да мисля за точен момент от моя живот: погребението на една моя приятелка, която преди три години се самоуби. По-специално, когато бях на погребението, две неща ме накараха да мисля. Първото беше моята поза в църквата по време на Литургията: бях коленичила през цялото време, молейки се също този толкова болезнен и драматичен момент да може да бъде спасен и сложен в ръцете на Някой по-голям от моята нищета. Второто беше това, което се случи, когато излязох от Литургията и изпуших една цигара с моите приятелки. В един момент едната се обръща към мен и ми казва: „Ама защо не плачеш? Защо не се отчайваш с нас? Що за изражение?! Сякаш си умиротворена“. Аз бях леко объркана, но удивена от това, което

⁵ L. Giussani, *Un evento reale nella vita dell'uomo (1990-1991)*, Bur, Milano 2013, p. 149; превод наш.

⁶ Иоан. 3:16.

ми се случваше. Дори аз не можех да опиша или обоснова това, че съм такава в този момент. Но трябваше да призная, че колкото и тъга да изпитвах в себе си, не бях отчаяна. Това самоубийство нямаше последната дума върху моя живот и в моето сърце, защото, дори в този момент, в мен преобладаваше „друго“, което ме караше да изглеждам радостна. Моето сърце не беше отчаяно, а молящо: всичко от мен и от моята приятелка да бъде спасено. Насред тази болка, която се ширеше сред нас, изпитвах, че съм изцяло прегърната! Благодат, която другите момичета разпознаваха в мен! Беше епизод, който ме промени през всички следващи седмици. Като се връщах към моето всекидневие, към моите малки кръстове и усилия, този факт ме съпътстваше. Каква благодат е аз, дори при най-драматичните и болезнени ситуации от моя живот, да мога да кажа, че надежда има! Не бях аз тази, която си я измислих, и не беше психологическа промяна: това е надежда, която влезе в мен чрез едно живо и телесно присъствие, което ме обзе до глъбините ми, което ми промени живота. Каква благодат е да забележиш отново това! Това е мир, който ме обгръща и не ме оставя. Дори при приятели, които са решили да кажат „не“ на този живот. Всичко започна с моята първа среща с „CL“ и християнството в университета, тоест с лица, които ме обикнаха безусловно от първия миг, без да гледат на моето нещастие, и точка. Казвам, *че никога, ама никога*, именно заради това, което ми се случи, и за нищо по-малко, аз не бих могла да си помисля, че моят живот не струва или няма смисъл“.

Поради това, което ѝ се е случило, нашата приятелка може да повтори, като св. Павел, че се чувства връхлетяна от „надежда, която не посрамя“.⁷ Това е увереността, която изпитала на погребението: „Никога, ама никога“! Именно способността да живеем във и при всяка ситуация е доказателството, че имаме надежда, която не посрамя. Св. Павел пише: „Кой ще ни отлъчи от любовта Божия: скръб ли, притеснение ли, или гонение, глад ли, или голотия, опасност ли, или меч? [...] Но във всичко това одърждаме преголяма победа чрез Оногова, Който ни възлюби. Защото аз съм уверен, че ни смърт, нито живот, ни Ангели, ни Власти, нито Сили, ни настояще, нито бъдеще, ни височина, ни дълбочина, нито друга някоя твар ще може да ни отлъчи от любовта Божия в Христа Иисуса, нашия Господ“.⁸

Какъв опит трябва да преживеем, за да кажем с увереност тези думи? Това е опитът, започнал преди две хиляди години. Да помислим за Йоан и Андрей, за Петър: откакто онзи Човек бил навлязъл в радиуса на техния живот, всичко, което правели, всички техни привързаности, всички техни всекидневни задачи имали връзка с Него; когато Го следвали на местата, където ходел, нямало вече място за друго в тяхното сърце.⁹ Били Го видели на кръста, а после възкръснал. Да си представим, когато са се оказали пред смъртта на майка си или на скъп човек: оставала цялата конкретика на

⁷ Срв. Рим. 5:5.

⁸ Рим. 8:35-39.

⁹ Срв. L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?*, цит. пр., pp. 363-364.

човешката болка, оставали всички сълзи, според темперамента, но имало у тях нещо непобедимо, което било радостта, защото имали в очите си онзи умрял и възкръснал Човек, не можели вече да Го изтръгнат от очите, с които гледали всичко. Както казва Папа Франциск: „Компанията на едно Присъствие е това, което не зависи в последна сметка от външните обстоятелства, а е дарена, именно; близост с Исус, в която напредваме ден след ден“.¹⁰

Джусани ни го е засвидетелствал до края на живота си. В това, което щяло да бъде неговият последен поздрав при приключването на Упражненията на Братството през 2004 г., в очевидна ситуация на ограничение и страдание, той каза: „Победата на Христос е победа над смъртта. А победата над смъртта е победа над живота. Всичко има позитивност, всичко е добро, [...] дотам че всяко противоречие или всяка болка имат, в „проводника“ на този живот, положителен отговор. [...] Защото животът е хубав: животът е хубав, той е обещание, дадено от Бог с победата на Христос. Затова всеки ден, в който ние ще станем от леглото – каквато и да е нашата непосредствено доловима, доказуема ситуация, дори най-страдащата, невъобразима, – е благо, което е на път да се роди на границите на нашия хоризонт на човеци“.¹¹

¹⁰ Francesco, *Il Cielo sulla Terra*, LEV, Città del Vaticano 2020, p. 272; превод наш.

¹¹ L. Giussani, «Intervento conclusivo», in J. Carrón, *Il destino dell'uomo*, Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milano 2004, p. 48; превод наш.

Тази непреклонна позитивност дори пред смъртта е доказателството, че имаме надежда, която не посрамя, надежда, която е опит от нещо, което го има: „Бъдещето се крепи на нещо, което притежаваме сега, от което сме притежавани сега“.¹²

b) Страданието

Както смъртта, и страданието е част от човешкия живот. Не само страданието, свързано със самото наше несъвършенство, но и това, провокирано от отговорността на хората. „Трябва да правим всичко, за да превъзмогваме страданието, но да го премахнем напълно от света не можем – не можем, просто защото не можем да отхвърлим нашата преходност, защото никой от нас не в състояние да премахне от света силата на злото, на вината.“¹³ Начинът да се отнасяме към страданието и към страдащите е показател за истината на човешкия опит на всеки от нас и на цялото общество. Все повече забелязваме утвърждаването в нашите житейски контексти на една цензура на страданието, на едно бягство пред всичко, което би могло да изисква да страдаме или да сме съпричастни със страданието на други. И все пак, виждаме го: няма истинска връзка с другия без споделяне на неговото страдание; не може да има любовна връзка без себеотчуждаване; не утвърждаваме

¹² L. Giussani, *Tutta la terra desidera il Tuo volto*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Mi) 2015, p. 56; превод наш.

¹³ Папа Бенедикт XVI, енциклика *Spe salvi*, 36, цит. пр., с 41.

доброто, истината, справедливостта без приемане на страданието, до което това води (и когато опазването на собственото благополучие стане по-важно от истината и от справедливостта, доминира властта на по-силния, заплахата, лъжата). Така е за личното страдание: колкото и да се стараем да го избегнем, то никога в последна сметка не може да се избегне – би било като да избегнем самия живот. Когато сме поставени натясно от наистина тежки изпитания, забелязваме, че не стигат, за да се справим с тях, нашите малки или големи надежди, оптимистичните мисли или плановете: става необходима „сигурността от истинската, голямата надежда“,¹⁴ увереността за едно Присъствие, способно да прегърне нашата драма.

Както пише Папа Франциск в *Lumen fidei*: „На човека, който страда, Бог не дава разяснение, което да обяснява всичко, но му предлага отговор под формата на присъствие, което го съпровожда, една история на доброто, което се съединява с всяка история на страданието, за да направи в страданието просека за светлината. В Христос сам Бог пожела да сподели с нас този път и да ни предостави Своя взор, за да видим светлината. Христос е Този, Който, понасяйки страданието, е „началникът и завършителят на вярата“ (Евр. 12:2). Страданието ни припомня, че услугата, оказана от вярата на общото благо, е винаги служение на надежда“.¹⁵

¹⁴ Пак там, 39, с. 46.

¹⁵ Франциск, енциклика *Lumen fidei*, 57, цит. пр., сс. 96-97.

Това, от което имаме съществена нужда, е да виждаме свидетели на тази истинска, голяма надежда, която се ражда от вярата, тоест хора, които със своя живот да показват, че в компанията на Христос, на Неговото присъствие, можем да преживяваме страданието, без да потъваме в мрака на самотата, на празнотата откъм смисъл, на изоставянето: с Христос, с Неговата смърт и възкресение, написа Бенедикт XVI, „в цялото човешко страдание се е появил един състрадаващ, понасящ заедно с нас страданието; следователно във всяко страдание присъства *con-solatio*, утешението на състрадаващата любов на Бога, вследствие на което е изгряла звездата на надеждата“.¹⁶ Именно за това свидетелите ни предлагат доказателство: „Тъкмо поради това, че то е станало вече споделено страдание, че още един друг е вътре в него, в това страдание прониква светлината на любовта“.¹⁷ Едно несподелено страдание, непрегърнато от Присъствие, което не отпада, от любовта на Бог чрез любовта на хората, става сляпо, нетърпимо.

„През ноември 2019 г. ми беше диагностициран много агресивен тумор, и то във вече напреднал стадий. В началото беше шок, който покоси моя живот и семейството ми. Имах чувството, че съм в плен на враждебни и напълно неконтролируеми събития. Всичко започна да се променя, когато един приятел ми дойде на гости, за да ми каже, че не трябва да се чувствам подхвърляна, а именно в това положение, прегърната от Христос. От този

¹⁶ Папа Бенедикт XVI, енциклика *Spe salvi*, 39, цит. пр., с. 45.

¹⁷ *Пак там*, 38, с. 44.

момент започнах да се поставям в Неговите обятия, да се поверявам на плана на Един Друг. Всичко, което бях слушала, чела и повтаряла в продължение на толкова години, внезапно се превръщаше в плът. Беше поставена на карта моята вяра и се искаше от мен да премина „от теорията към практиката“. Приех предизвикателството да проверя посочената ми хипотеза, тоест че Христос не ме е изоставил и е с мен в това обстоятелство. Плодовете на благодат не закъснях. Промени се връзката със съпруга ми и с децата, започнах да гледам на тях като на най-близката на Христос компания на моя живот. Дори болката, физическата и най-остра, която плаши и показва цялата ни крехкост, не беше пречка. Започнах да обиквам обстоятелствата, да се събуждам сутрин, посрещайки деня с ентузиазма на дете, което очаква от родителите си много желан подарък. Връзката със стари и нови приятели стана ценна или се поднови. Това, което изглеждаше изгаснало приятелство, разкри своята природа на компания на живота, способна да проникне с една и съща сила както във важните неща, така и в най-дребните нужди. Зародиха се нови отношения и срещи с хората в болницата, където останах в продължение на много време: лекари, медицински лица и другарки по стая. Би било трудно да разкажа многото проведени срещи. По-специално една ме беляза много. Когато трябваше да се справя с втора операция, макар че съм оптимистка по природа, се страхувах и на право не ми беше до тази втора операция. Вечерта преди операцията ми прави компания един приятел, с когото се запознах по повод заболяването.

В края на разговора ме попита какво означава за мен в този момент „да изживяваме интензивно реалността“ и аз, на един дъх, имайки в сърцето си опита, преживян дотогава, му отговорих, че означава да се наслаждавам на всичко, дори на тези моменти, но че за да направя това, е необходимо да стигна до началото на всяко нещо, продължавайки да разпознавам присъствието на Христос в реалността и в моя живот. Той ме посъветва тогава да помня това желание като последна мисъл преди операцията и веднага щом се събудя след операцията. Операцията ме остави зашеметена и лекарите веднага ме уведомиха, че ще трябва да остана на легло неподвижна в продължение на десет дни. Запитах се как бих могла да живея интензивно, щом имах объркано възприятие за реалността поради упойката и болката и не можех да се движа. Какво означаваше да срещна Христос за мен, която не можех да направя нищо друго, освен да въртя главата си в леглото? В този момент забелязах, че като си въртя главата, въпреки объркването, реалността я има, и започнах да гледам: виждах стените на стаята пред мен и най-вече, че в стаята с мен беше приет друг човек, от когото, отвъд заетото от шкафчето място, в този момент забелязвах само краката. Новата другарка по стая се казваше като мен и страдаше от същия вид тумор като мен. Започнахме да си разказваме за нашия живот и през дългия месец, прекаран заедно, ѝ казах какво ли не, както и тя направи с мен. Възползвайки се от престоя в болницата, помолих за дара на всекидневното причастяване и моята приятелка първоначално присъстваше с

любопитство, задавайки ми много въпроси. Една сутрин поиска и за себе си Причастие и от този момент започнахме да се молим заедно и с капелана, „отчето“, както го наричахме ние. През дните, които минаваха, нашата стая се превърна в място, на което се питахме относно всичко, което е съществено в живота. Това ниво на връзка между нас въвляче всеки, който влизаше в стаята: лекари, медицински лица, здравни работници, санитарни, роднини и приятели, които ни посещаваха. Дори моят съпруг и моят приятел не идваха повече само да посещават мен, но и нея. Нашата стая се беше превърнала в място, където се случваше какво ли не и още повече. Стаята беше „разширила“ своите стени, привличайки всички. По време на престоя в болницата накарах съпруга ми да ми донесе *Tracce* с една бройка повече за моята приятелка и тя го прочете с любопитство, най-вече писмата, и не спираше да ми говори за кардинал Ван Туан. Когато откри, че е погребан в Рим, ми каза, че желае силно да го посети. Един ден, след като прочете заключението от скенера, разбра реалната тежест на своята ситуация. Породи се в мен един въпрос, засягащ не само нея, но най-вече мен: „В какво полагам моята надежда? На оздравяването ли? Или в увереността, че всичко е наистина за добро, дори някоя болка или смъртта, и че Го има Този, Който ме е обикнал и ме обича всеки миг, създал ме е за вечността, а не за да ме разтвори в забравата?“. Тогава надеждата, която можех да занеса на нея, беше съвсем различна от оптимизма на този, който иска да си затвори очите. След изписването, настъпило няколко дни по-късно, връзката с

моята бивша другарка по стая продължи непрестанна, въпреки че бяхме в два различни града. В началото нещата сякаш вървяха добре, но след няколко седмици разбрах, че тя е все по-зле. Написа ми, че усеща как болестта напредва бързо и силите отпадат, че се чувства уморена и лекарите не могат да направят вече нищо за нея. Обзета от болка, се опитах да ѝ повтарям, че продължавам да се моля, също за чудо. Бих искала да направя нещо, но се чувствах безсилна. Докато бях обзета от тези мисли, не си дадох сметка, че тя ми е написала единственото разумно нещо, тоест че иска да се отпусне в обятията на Господ. Моят съпруг беше този, който ме накара да го забележа, добавяйки: „Ама виж, тя е умиротворена!“. Реших да ѝ отида на гости вкъщи. Придружиха ме моят съпруг и приятелят ми. Тя беше наистина много зле и ни призна, че желае повече от всичко друго възможността да приеме Причастие. След като излязохме от дома ѝ, потърсихме най-близката църква и свещеникът прие да отиде при нея на следващия ден за изповед, Причастие и Елеосвещение. След два дни почина. През следващите дни писах на нейния мъж, като му казах, че съм благодарна, защото съм я срещнала, и сигурна, че е починала „в Божията благодат“ и в мир. Той ми отговори, че в последните мигове е била в безсъзнание, но преди да почине, отворила очи, усмихнала се и си отишла в мир. Това, което се случи, е изненадващо. Зашеметяващо е как чрез една малка готовност да заживееш в реалността се случи всичко това! Христос стана явен дори в едно привидно толкова враждебно обстоятелство: да бъда блокирана на

болнично легло, не можейки да направя друго, освен да въртя главата си.“

с) Злото

Колко е разпространено това да бъдем или да се чувстваме пленници на собствените грешки, хванати в алтернативата между униинето, че сме стрешили, оплакването, че не сме били на висота, и вечното самооправдаване, прехвърлянето на отговорностите върху другите, върху ситуациите. Колебаем се между отчаяние и надменност, където второто прекъсва и сменя първото. И при всяка грешка от определено значение всичко започва отново отначало. Колко е лесно да останем приклучени от собствените угризения! Като Мигел Маняра на Милош, който живее, смазан от срама заради злото, което е извършил: „Не съм работил. [...] Лъгал съм. [...] Крал съм. [...] Убивал съм. [...] Срам ме е“. Но – мислим си много пъти – когато виждаме да се повтарят, ден след ден, едни и същи грешки, едни и същи падения, как е възможно да не се отчаем? Има нужда от някого, който да дойде да ни изтръгне от нашето положение, който да ни избави от менгемето на злото, от ограничението, което проектираме върху себе си: „Въпросът е, че ти мислиш за неща, които ги няма вече (и които никога не са били, чедо)“, казва абатът на Мигел Маняра, добавяйки: „Мислиш твърде много за твоята болка. Защо търсиш болката? Защо се страхуваш, че губиш това, което съумя да те намери? Покаянието не е болка. То е любов“. Точно

това откритие ще накара Мигел Маняра да каже своето „да“ на Този, Който го е намерил: „Аз съм Маняра. И Този, Когото обичам, ми казва: тези неща не са били. Ако е крал, ако е убивал: нека тези неща да не са били! Само той е“.¹⁸

Злото е като сведено до нула от безкрайното могъщество на Христовата прошка. Това „да“, което Милош слага в устата на главния герой на своята драма, е ехото на онова „да“ на Симон към Исус, „произнесено поради съзнанието, че е изпълнено с прошка лицето, което го пита: „Симоне, обичаш ли Ме?“. [...] Това „да“ на св. Петър е изградено върху тази прошка“.¹⁹ Впрочем при всичко, което реалистично знаем за себе си, при цялата способност за злина и грешка, която носим, можем да се надяваме, можем да започнем отново, защото връзката, която Тайната, станала плът, Христос, присъстващ тук и сега, е установил с нас, е доминирана от прошката, тя е прошка. Облегнати на тази прошка, започваме отначало хиляди пъти на ден. Само в прошката нашият живот се възражда, само в прошката има конструктивност.

„И всякой, който има тая надежда на Него, очисти се си, както е Той чист“,²⁰ казва св. Йоан в своето Първо послание. И Джусани коментира в един главозамайващ откъс: „Нашата надежда е в Христос, в онова Присъствие, което, колкото и да сме разсеяни и забравящи, не успяваме повече да

¹⁸ O.V. Milosz, *Miguel Mañara, Mefiboseth, Saulo di Tarso*, Jaca Book, Milano 2010, pp. 47-49, 52, 63; превод наш.

¹⁹ L. Giussani, *Attraverso la compagnia dei credenti*, цит. пр., pp. 155-156; превод наш.

²⁰ 1 Иоан. 3:3.

премахнем – не поне до последната трохичка – от пръстта на нашето сърце през цялото Предание, в което Той е стигнал до нас. В Него аз имам надежда, преди да съм преброил моите грешки и моите добродетели. Няма нищо общо тук числените сметки. Във връзката с Него числата няма нищо общо, измерената и измерима тежест няма нищо общо и цялата възможност за зло, която в мен може да се осъществи в бъдеще, и тя няма нищо общо, не успява да узурпира първостепенната титла, която притежава в очите на Христос онова „да“ на Симон, от мен повтаряно. Тогава идва едно бучене из дълбините ни, като дихание, което да излезе от гърдите и да опияни цялата личност, и да я накара да действа, да я накара да желае да действа по по-праведен начин: извира, блика от дъното на сърцето каймакът на желанието за праведност, за истинската, автентична любов, за способността за безвъзмездност“.²¹

d) Несигурността на бъдещето

Този, който е извървял път, в който е видял собственият живот да се променя, открива, че има увереност в бъдещето, която удивява. Бъдещето няма вече несигурно или плашещо лице.

Една студентка пише: „Случва се често, в този толкова неочакван и буен исторически период, да се задоволявам с полу-нормалност, подхлъзвайки

²¹ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, цит. пр., р. 102; превод наш.

се в оплаквания и прищевки. Не мога обаче да не забележа дълбоко в мен една странна позитивност, която остава, която не е изкоренена дори от дните на най-голямо усилие. Преди няколко дни учех в библиотеката, бях погълната от моите мисли и една моя по-млада съквартирантка ме потърси и ме попита: „Според теб дали ще бъда някога щастлива?“, и аз без бавене и с усмивка я уверих, че да. После се запитах: но какво ме кара да гарантирам на 100% на един човек, че ще бъде щастлив? Защо съм сигурна, че има надежда? И забелязах, че моята история говори за това. Следването на Христос ми промени живота не защото аз съм самодостатъчна или защото моите драми са се разрешили, напротив, много съм разсеяна и често ме помрачават обичайните мои стари провалени планове. Следването на Христос ми промени живота, защото, след години и години на опити, падения, периоди, предали се пред усилието, и на малко или много отговорни завръщания, започва да си прокарва път у мен съзнанието, че всичко е за мен. Единственото нещо, което ме кара да отпусна хватката върху това, което съм си наумила аз, върху моите планове, е изпитването на това, че съм винаги отново изпълнена от Христос. Забелязвам това веднага, защото сякаш започвам да си почивам, сякаш се връщам след много скитане вкъщи“.

Следването на Христос променя живота. Това е описанието на един опит, не празни приказки. Това, което освобождава от мисли и планове, както написа нашата приятелка, е, „че съм винаги отново изпълнена от Христос“. Забелязва го веднага

чрез това, което се случва у нея: „сякаш започвам да си почивам“. Промяната, която преживява в настоящето, кара да изплува у нея една увереност относно бъдещето, тоест надежда, която ѝ позволява да отговори изведнъж: „Да“, на по-младата си приятелка, която я пита дали ще бъде някога щастлива. Без увереност в настоящето, която прави възможно да гледа с увереност бъдещето, не би могла да има дързостта да отговори незабавно с „да“ на въпрос като този. Не би имала енергията да подкрепи това „да“. Обаче това става възможно на място, което поражда една „странна позитивност“ у този, който принадлежи към него: започваме да се обзалагаме за бъдещето по силата на една настояща реалност.

Настоящата реалност на Христос е също единственият източник на мира. Само едно присъствие в състояние да отговори на съвкупността от нашите несигурности – относно смъртта, страданието, злото, бъдещето – може да донесе мир в нашия живот, премествайки вниманието от нас към Него, и следователно, към другите. Без присъствие не пуска корени в нас надеждата, която не посрамя. Какво си Ти, о, Христе, за нас? Сигурността на нашата надежда.

2. Да подкрепяш надеждата на хората

Казахме оде, че различността, която срещата с Христос поражда, е факторът за предаване на надеждата. Затова, подчертава Джусани, „всеки ден

трябва да желаем промяната, чрез която надеждата се разширява в света“. Промяната има за пръв обект нас самите, нашия всекидневен живот, и има „за безкраен хоризонт нуждата на другите, помощта, която трябва да се окаже на нуждата на другите“. ²² Целта на Бог е да стигне до всички. Но за да я постигне, Той използва особен метод: стига до всички чрез някои. Това е методът, избран от Тайната, за да се предаде на човека от всички времена. В цитирания диалог с Тестори Джусани го потвърждава: „Струва ми се настъпил моментът, в който Господ, ако иска да спаси Своето дело, трябва да обнови хората; трябва да направи да съществуват тези хора, тези компании, да създаде тези движения, за които говорихме. Настъпи моментът. Сякаш е знак на времето. Затова парадоксално моментът, в който кризата стига дъното си, е най-великият момент на надеждата“. ²³

Христос се предава на света чрез човешката промяна, която осъществява в живота на онези, които Го срещат и се присъединяват към Него. У тези, които се оставят да бъдат формирани от Неговото събитие, разцъфтява невъобразима чувствителност към нуждите на другите, страст към тяхната съдба, в каквото и положение да се намират, желание за сътрудничество за техния конкретен човешки път. Бенедикт XVI твърди: „Общението с Исус ни включва в това „за всички“

²² Л. Джусани, „Христос, надеждата“, сп. *CL Litterae Communionis*, цит. пр., сс. 17-18.

²³ L. Giussani – G. Testori, *Il senso della nascita*, цит. пр., р. 154; превод наш.

прави го наш начин на съществуване. То ни задължава към другите, но само в общение с Него, едва тогава, става изобщо възможно да живеем действително за другите, за всички. [...] „А Христос умря за всички, та живите да живеят не вече за себе си, а за Оногова, който умря за тях“ (II Кор. 5, 15). Христос умря за всички. Да живееш за Него означава да вземеш участие в Неговото „да бъдеш за всички“.²⁴

Това да бъдеш „за всички“, което се заражда от преживяното общение с Христос, от принадлежността към Него чрез човешкото място, на което Той става изпитваем, се изразява по много начини според конкретното многообразие на нуждите (като тези, свързани с работата) и на личните ситуации (раздели, самота, страдания), стигайки дотам да променя обществото отвътре.

Отново тук проличава методът на Бог. „Християнството – пише Бенедикт XVI – не донесло социално-революционно послание, като това, в името на което Спартак претърпял поражение в кървава борба. Исус не бил Спартак, не бил борец за свобода като Варава или Бар-Кохба. Това, което донесъл Исус, Който сам умрял на кръста, било нещо съвсем друго: срещата с Господа на всички господари, срещата с живия Бог и по този начин срещата с една надежда, която била по-силна от страданията на робството и затова преобразявала отвътре живота и света.“²⁵

²⁴ Папа Бенедикт XVI, енциклика *Spe salvi*, 28, цит. пр., сс. 32-33.

²⁵ Пак там, 4, сс. 6-7.

Образцово е в този смисъл Посланието на св. Павел до Филимон. Известно ни е обстоятелството. Павел пише от затвора бележка на Филимон от Колоса, от него самия обърнат в християнството, молейки го да прибере своя роб Онисим, който бил избягал в Рим и там на свой ред срещнал Павел, обърнал се и се бил поставил в негова служба. Спазвайки римските закони за робството, Павел отправя обаче Онисим към законния господар Филимон, поверявайки му писмото: „Моля те за моето чедо Онисима, когото родих в оковите си [...]. И го пращам назад; а ти го приеми като мое сърце. [...] Защото, може би, той заради това се отлъчи за малко време от тебе, за да го приемеш завинаги, не вече като роб, а по-горе от роб, като брат възлюбен“.²⁶ Павел се опира на новостта, която събитието „Христос“ въвежда: ако по закон двамата били господар и роб, доколкото са сграбчени от Христос, били едно. Както пише до Ефесяни: „Не знаете ли, че сте членове един другиму?“.²⁷

Жестът на Павел изглежда нищо спрямо тежкия проблем на робството, и все пак с него започвало едно дълбоко преобразяване, което щяло да повлияе в историята: „Въпреки че външните структури оставали същите, това променило отвътре обществото“.²⁸ Това е метод, който може да ни изглежда твърде бавен; понякога бихме искали такъв, който да прескочи свободата на хората,

²⁶ Филип. 1:10-16.

²⁷ Срв. Рим. 12:5; Еф. 4:25.

²⁸ Папа Бенедикт XVI, енциклика *Spe salvi*, 4, цит. пр., с. 7.

който да измени нещата внезапно и свише. Но методът на Бог е единственият в състояние да постигне радикална промяна, която уважава и ангажира свободата на човека. „Човекът“, казва отново Бенедикт XVI, „не може да бъде лекуван само отвън“.²⁹ Както подчертава Адриен Кандиар в своята книга, посветена на Посланието до Филимон, промяната, въведена от отношението на Павел, е изцяло центрирана върху свободата.³⁰

Сегашното обстоятелство, със своята суровост, която не може да се отрече – която още ни държи в много отношения в шах, – направи парадоксално по-лесно откритието на това, от което имаме нужда, за да живеем, на това, което може да подкрепи нашата надежда. „Животът изглежда като пътуване, често по тъмното и бурно море на историята, в което се оглеждаме към звездите, които ни показват пътя. Истински съзвездия в нашия живот са хората, които са знаели как да живеят правилно. Те са светлини на надеждата. Да, Исус Христос е самата светлина, слънцето, изгряло над всяка тъмнина в историята. Но за да

²⁹ Пак там, 21, с. 27.

³⁰ Кандиар възкресява диалога на Великия инквизитор с Исус в романа на Достоевски: „Исус, мисли си Инквизиторът, е объркал всичко. Имаше средствата, за да успокои непосносимото мъчение на човека в счепкването със собствената свобода. Можеше, Той, Който е Бог, да му наложи да направи това или онова, да го принуди, програмира, да го спаси от него самия. [...] Исус не направи нищо от всичко това. „Вместо да встъпиш във владение на човешката свобода – обвинява Великият инквизитор, – Ти я увеличи, [...] Ти пожела свободната любов на човека, поиска свободно да Те следва, привлечен и поробен от Теб.“ (A. Candiard, *Sulla soglia della coscienza. La libertà del cristiano secondo Paolo*, EMI, Verona 2020, pp. 118-119; превод наш).

намерим как да стигнем до Него, се нуждаем и от по-близките светлини – от хората, които даряват светлина от Неговата светлина и така предлагат ориентир по нашия път.³¹ Джусани говореше в това отношение, както подчертах одева, за хора, които са присъствия. Внимание, не става дума за хора с извънредни заложи, а за хора, завладени от факта „Христос“, станали „присъствие“ от принадлежността към християнската компания. Това доказва добре писмото, което ми написа една млада майка.

„Искам да ти кажа за една майка от нашето училище, с която се запознах тази година. В първите дни училище нашето дете на пет години започна да ми разказва за току-що дошло ново дете, което продължавало да го бие и да бъде много нервно. Заинтересувана кое е новото дете, открих, че е син на една майка, останала вдовица малко преди заточението. Веднага мисълта за тази самотна, току-що пристигнала тук майка, ме подтикна да я потърся. Така един ден на паркинга започнах да гледам новите лица и попитах една жена дали е майката на новодошлото в класа дете. На нейното „да“ отговори моята покана за обяд за следващия ден, на който после реших да поканя други две семейства от училището, за да може да започне да се запознава с някои. На обяда тази майка ни поразказа своята история, за любимия си съпруг, починал от рак на 35 години, и за това, че живее сама с детето си на четири години. У мен възникна незабавно желанието да ѝ правя компания като

³¹ Срв. Папа Бенедикт XVI, енциклика *Spe salvi*, 49, цит. пр., с. 57.

възможност за мен, която в този момент преживявам, макар и отдалеч, болестта на татко. С нея се зароди веднага близост, нейната благодарност за моята покана я подтикна да ме покани на свой ред въкъщи няколко дни по-късно и да потърси връзка с мен. Въвлякох се във връзката с нея такава, каквато съм, молейки се за всяко кафе с по един *Ангел Господен* поради неадекватността, която чувствах, изправяйки се пред нейния атеизъм, без никога да цензурирам това, което преживявам, и молейки я да ми говори за това, което преживява тя по отношение на своята болезнена ситуация. Една сутрин ми се обади: току-що излязла от един медицински център, защото била получила много силни паник атаки през нощта. По време на закуската ми каза колко е удивена, че е помислила да се обади на мен като пръв човек, чувствайки се зле. Трогна се и ми каза, че не разбира защо с мен винаги накрая плаче и става себе си. По време на този разговор ми призна за трудностите, които преживява: тя не искала деца и се беше оказало, че живее сама с малко дете, сърдита на съпруга си, че се е разболял и я е оставил сама в този живот. Казах ѝ ясно, че съм сигурна, че съпругът ѝ още присъства и я придружава, макар и под друга форма, и че това, което желая за нея, е да бъде благодарна, че е жива, и отново да очаква нещо от своите дни. Попитах я: „Ами ти сутрин, когато станеш, благодарна ли си, че те има още един ден и че дишаш? Мислиш ли още, че има нещо хубаво, което те очаква?“. Тя ми каза, че никога не си го е помисляла и че никой никога не ѝ е казал нещата, които аз ѝ казвах (на мен все пак ми се струваха много прос-

ти). На следващата седмица се събрахме отново да бърбим и тя ме изненада, като ми каза, че е разказала на цялото си семейство за мен, за това колко е благодарна, че се е запознала с мен, за това колко я е изненадало, че аз съм ѝ отворила вратата на нашия дом, и че говорила за мен дори на своя терапевт. Каза ми: „Спомняш ли си въпроса, който ми зададе, когато ме попита дали съм благодарна, че съм жива? Оня ден, когато отидох при моя терапевт, го помолих да работим върху това; казах му, че не искам повече да работя върху образа на съпруга ми и върху болката и че най-интересното нещо от тези месеци ми го е казала една нова приятелка, говорейки ми за благодарността и за живота; повторих, че искам да работя върху това, защото искам да продължа да очаквам нещо от моите дни, както ти ми каза“. Аз останах без думи, почувствах се помилвана, повлечена и обзета за пореден път от една история и от едно Присъствие, което живее в мен.“

Това е доказателството на един човек, който е присъствие в обичайността на житието, наред обстоятелствата на всички: една майка среща друга майка, страдаща, затворена в болката си и гнева си, и я заразява с надеждата, която се е установила в нейния живот. „Какво велико нещо сме призвани заедно (човек не може да се оттегли от другите) да преживеем и да осъществим!“, каза Джусани. Откриваме все повече, продължавайки започнатия път, че „да молим всеки ден за едни и същи неща, да молим за тях няколко пъти на ден, създава манталитет, създава личност и ни подготвя постоянно, така че нищо вече не ни изглежда

внезапно или странно, дори смъртта на някого от нас. Болка, а не вече страх. Да си помагаме впрочем да разширяваме в света тази надежда, която не може да премахне болката – дори Бог, станал син на една жена, я е преживял, – но премахва из корен всеки страх“.³²

С целия товар от ограниченост и слабост, който носим в себе си, сме станали присъствие в обичайността на житието само защото сме застигнати от събитието „Христос“, готови да се оставим да бъдем прегърнати от него.

„От няколко години, по различни причини, имаме сериозни финансови проблеми, поради които впрочем и самото Братство за определен период ни дойде на помощ. Въпреки тези трудности, бях принудена да се подложя на дълго и скъпо лечение. Миналата седмица, след като отлагах прегледите в продължение на няколко месеца, така че да отложя плащането, отидох на последния преглед и помолих да ми приготвят сметката: не можех повече да чакам. Бях разбрала по време на лечението, че лекарят е далеч от Църквата, и ти признавам, че аз никога не съм се ангажирала да кажа или направя нещо, за да засвидетелствам това, което преживявам. На края на прегледа, след като изчисли дължимото, сяда до мен и ми казва: „Госпожо, аз се надявам, че Вие ще приемете всичко, което съм напът да Ви кажа. Всичко е уредено, от Вас не искам пари“. Аз го гледам, без да разбирам, но той продължава: „Това, което Вие ми дадох-

³² Л. Джусани, „Христос, надеждата“, сп. *CL Litterae Communionis*, цит. пр., с. 18.

те през тези две години, струва много повече от парите“. Аз продължавах да не разбирам. „Вие не можете да си представите – продължи той – колко е трудно да работиш цял ден, чувайки хора, които се оплакват от всичко. Виждам все недоволни хора. Вие през това време, със своята позитивност, своята усмивка, погледа, който имате, когато говорите за болната си дъщеря, ми помогнахте да живея по-добре и да гледам на семейството си и живота си по различен начин, изпълнен с благодарност. Вие ми бяхте свидетел, че животът е хубав. Аз съм този, който дължа нещо на Вас, не Вие на мен.“ Излязох просълзена, защото аз не съм такава, каквато този лекар ме описа, напротив! Той не е видял мен, а Исус, Който го е гледал чрез мен, сигурна съм в това. Изтичах вкъщи при съпруга ми, като казах, че се е случило чудо, със сърце, изпълнено с щастие, което не успявам да ти опиша. Но чудото не беше въобще това, че ми е опростил дълг за много хиляди евро, а нещо много по-голямо, на което аз дори не гледах, с което Господ поиска да ме изненада: моята промяна, моето обръщане. Него Го има и в мен, дори в мен, идва ми да кажа, и с моя живот, толкова злополучен, мога да допринеса, може би минимално, за това да правя да Го познават наистина. Това, че видях, че при всички мои проблеми и моите неверности, моите нищети и моята тотална неспособност Него Го има и работи, без аз да правя друго, освен да Го търся във всяко нещо и да Го призовавам всеки път когато мога, ми даде да разбера, че има едно благо, по-ценно от всяко друго благо, и че това благо Той ми дарява чрез Движението: това е уве-

реността, че Господ наистина ме променя. Това е, което ме изпълни с надежда и спокойствие, които не бях никога изпитвала. Сега мога да казвам на глас през целия ден: „Твоята милост е по-добра от живота“, защото нищо не ми е доставяло по-голяма радост. Благодаря, дон Хулиан, на теб, на Братството и на цялата история, която срещнах, защото без вас, които ми посочвате винаги къде да гледам, за да Го видя, никога нямаше да забележа чудото, което се случва в мен.“

„Ние – казва Джусани – сме инструментът, с който Христос се предава на света. Тоест, именно в обичайността на всекидневното житие пуска корени, подхранва се, има своя източник по човешки най-грандиозният устрем, този, в който човекът предава себе си на другия, този, в който човекът жертва, става свещено нещо за другия, този, в който човекът носи в живота на другия зова и присъствието на неговата съдба.“ Станали сме инструмент на предаването на Христос „в тази обичайност на всекидневен живот, в тази обичайност, в която съзнанието за Неговото присъствие и животът на компанията действат, в тази емоция и в това трогване: емоция, защото е красота, тя е красотата на истината, тя е сигурността на съдбата, и се превръща в трогване, защото движи, всичко движи“. Животът се превръща в страст: „страст към битието“, страст „към истината, към красотата, към праведността, към любовта, към щастieto“. Разцъфтява една невъобразима страст към битието. „Това е позитивността като съществена характеристика на погледа и на привързаността, които човекът, който следва Христос, носи

на света, [...] позитивност без край, позитивност като вълна, която връхлита всичко.“³³

Има по въпроса един откъс от Фон Балтазар от 1961 г., който си заслужава да препрочетем. Той не е загубил, дори може би е спечелил във времето актуалност: „Тялото Христово е и става същевременно, така че Павел го сравнява с човешкото тяло, което расте към своя пълен ръст, подлагайки на изпитание собствените сили върху материята, която му е донесена отвън, и в нея доказвайки ги. Фундаментът на Църквата и нейната структура не могат да растат; разбира се, обаче, това може житейската сфера, която е предимно формирана от миряните. Хората, които изпълняват някаква служба (и които, в качеството на членове, трябва да растат като всички), са пазители и градинари на растежа. Пада се на миряните да бъдат растежът и цъфтежът, които еднички са способни да убедят света в истината на Христовата доктрина“.³⁴

³³ L. Giussani, *Un evento reale nella vita dell'uomo (1990-1991)*, цит. пр., pp. 105, 107; превод наш (игра на думи: commuovere (ит.) – „трогвам“, и muovere (ит.) – „движа“ – Б.пр.) .

³⁴ H.U. von Balthasar, «Il laico e la Chiesa» in Id., *Sponsa Verbi*, Jaca Book, Milano 2015, p. 303; превод наш.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Въпроси и отговори*

Понякога ми се струва, че реалността е по някакъв начин петниста: има страдание и има болка, има мрак и има тъга. Как можем да живеем и тези житейски аспекти, без да ги цензурираме? Какво означава да ги изживяваш интензивно и как може да бъде винаги път за настоящата увереност да изживяваме интензивно всичко?

Питам се: вие успявате ли наистина да цензурирате всички тези житейски аспекти – страданието, болката, мрака, тъгата, – тоест да цензурирате драматичността на житието? Аз не успявам. Волю-неволю, накрая ми се налагат. Въпросът въпрочем е как да се справяме с тези аспекти от съществуването, които в крайна сметка никой не може да избегне. Често доминира имплицитната модалност в зададения въпрос: да ги възприемаме като препятствия за собствения път. Това, което ни се струва най-разумно да направим, е тогава да се

** В заключителния ден от Упражненията на Братството „СЛ“ (16-18 април 2021 г.), чието съдържание се вля в това издание, бе проведено събрание във видеовръзка, по време на което отговорих на някои въпроси, зададени ми от Давиде Проспери, обобщаващи над двете хиляди, пристигнали предишната вечер от цял свят.*

опитахме да не ги зачитаме, да ги цензурираме. Но има друга възможност. Решаващ момент от моя живот беше, когато някои дадености, които не можех, общо взето, да зачеркна и които възприемах като препятствия, като минавка, като ограничение върху мен (защото не бях в състояние да ги премахна), се превърнаха в „спътници“, тоест възможности да разнищя себе си, реалността и това, което бях срещнал: Христос. Беше фундаментално откритие. Оттогава, от вътрешността на моя опит, започнах да разбирам защо е толкова преломно „да изживяваме непрестанно и интензивно реалността“: защото само така можем да навлезем в дълбочината на нещата, да изпитаме какво стои на сърцето на живота.

Много пъти, поради лудия страх, който изпитваме, оставаме в привидността. Като се страхуваме от риска, от потребността на разума, от това, което ние сме като „даденост“, се опитваме да „запушим“ всичко. Но това ни отслабва, вкочаняства ни все повече, прави не все по-неспособни да се справяме със ситуациите. Аз това не го искам! Аз искам да живея интензивно, за да мога да стана сигурен, че битието побеждава над нищото. Не мога да живея цял живот с дамоклев меч върху главата, със сянката на нищото, което е надвиснало над мен, почти като моля за прошка, че съществувам. Тези, които искат да живеят така, нека го направят, аз не успявам: не мога повече! Затова казах, че решаващ момент от моя живот беше, когато всички онези неща, които ми се струваха препятствие, станаха възможност за връзка, да се изложи на риск, да стигна до дъното на това, което

бях срещнал. Първият резултат беше едно съвсем ново откриване на реалността. И сега искам да продължа да я гледам в лицето. Това е причината, поради която в началото на пандемията приканих да не се крием зад този или онзи параван, за да избегнем да си уредим сметките с реалността. Който е послушал този съвет, е могъл да си даде сметка какво е спечелил. Но и който не го е последвал, сигурно е могъл да види какво е спечелил, дали е открил, че е повече себе си, или по-обезверен. Животът не дава покой на никого.

Ще бъда завинаги благодарен на Джусани, че ми е засвидетелствал и предал един истински и незавоалиран поглед върху реалността: влезе ми в кръвта. Срещайки го, можах да започна да гледам на някои неща, които преди ме блокираха, обръщайки внимание на това как той гледа на тях. Спомням си първите пъти, в които участвах в мероприятията на Движението: не разбирах добре италианския, но не можех да избегна да изпитвам контраудар поради начина, по който посрещаше деня, говореше, отнасяше се към хората; макар че не разбирах всичко, този контраудар ме караше да се прибирам вкъщи, връхлетян от една новост на погледа. Поглед, който не можех да си дам сам. Бях срещнал някого, който не се страхуваше да гледа нищо, ама наистина нищо, и ми беше дошло желание да не живея повече под изнудване, в защитна поза пред обстоятелствата. Бях се натъкнал на човек, чрез когото обстоятелствата, които преди възприемах като препятствие, с помътнен поглед, изпълнен със страх, бяха станали възможност за пътуване, път, за да спечеля увереност в живота.

Това е предизвикателството за всеки от нас. Всеки е проверил в тези времена как е гледал на реалността, не можем да мамим: някои – както видяхме от цитираните свидетелства, – поради изминатия път, откриват у себе си сигурна надежда, а някои накрая са се поддали на страха, на нищото. И нямат нищо общо нито умението, нито интелигентността. Разликата я прави само едно: да вземем насериозно една хипотеза, която е разумно да следваме заради състоялата се среща, и да я подложим на проверка. Не е проблем на коефициент на интелигентност и дори на етична последователност: това е проблем на свобода и привързаност към собствената човешкост, за да не бъде смазана от нищото. Алтернативата, като резултат, е да носим отпечатани на лицето или страха, или увереността (преживявана увереност, по благодат, и засвидетелствана пред всеки, като се започне от собствените деца), че може да се преживее всичко, ама наистина всичко, без изключение на нищо, с една изконна позитивност. Аз не искам да се приютявам в никое скривалище, искам да знам дали е истинско, или не това, което преживявам.

Симон Вейл казва, че истинското богатство не го търсим, а го очакваме. Това как се съчетава с въпроса за риска? Поради което, в отношенията с Исус, правейки място за Него, призван ли съм да ангажирам моя талант? Каза, че очакването принадлежи към нашата изначална наклонност: ние сме очакване. Но очакването, преживяно с това силно напрежение, не рискува ли да се превър-

не в нещо, което не ни кара да преживяваме пълноценно настоящето? Кога рискът е истински и уместен и кога е безразсъден? Това, което блокира, е страхът, рискувайки, да не загубим всичко: да не сменим дома, работата, местата, приятелствата, за да последваме едно бегло забелязано съответствие. Как да решим дали се втурнем презглава, или не?

Напълно съм съгласен с това, което твърди Симон Вейл: истинското богатство можем сам да го очакваме; ние го търсим, но не зависи от нас намирането му. От какво естество е тогава проблемът? Джусани го казва в четвърта глава на „Религиозното чувство“: „Истинският проблем при търсенето на истинския смисъл на живота, не е някаква специална интелектуална способност, особени усилия или дори необичайни средства за разбирането му. Крайната истина е нещо прекрасно, което ние срещаме по пътя си: виждаме я и я разпознаваме, ако сме внимателни. Следователно, проблемът се състои в това внимание“.¹ Това, което човекът желае, е толкова несъразмерно спрямо всяко нещо, което може да си представи и придобие със собствените сили, че единствената адекватна нагласа е да очакваме, да очакваме с широко отворени очи. Истинското богатство го очакваме, както очакваме любимия човек: можем да направим всички опити, които искаме (да отидем на фризьор, да си купим нова дреха, да се правим на забавни), но никой от тях не може да произведе

¹ Луиджи Джусани, *Религиозното чувство*, цит. пр., с. 45.

желаното присъствие. То идва като дар, по абсолютно неочакван начин: може само да бъде очаквано!

Как се съчетава – се казва във въпроса – това очакване, доколкото е фундаментална нагласа на житието, с риска? Очакването е на нещо, което да е съответстващо на нашето желание. Който очаква любимата, може само да остане с широко отворени очи на 360°, за да я засече, когато дойде. Рискът започва, когато човек я намери: ако не иска да я загуби, трябва да рискува едно замесване с нея, трябва да използва собствения си талант, тоест собствената си човешкост, което е най-ценното нещо, което има. Иначе ще я загуби. Същото се случва във връзката с Христос: в деня, в който отишли при Йоан Кръстител на брега на Йордан, Йоан и Андрей не можели да си представят, че нещото, което най-много тяхното сърце очаквало, ще има формата на онова лице: Исус от Назарет. Веднъж натъкнали се на Него, биха могли да махнат с ръка, като други, които Го били срещнали преди тях. Обаче не, Йоан и Андрей рискували целите себе си! Били е разумен рискът, който поели, следвайки Го? Разумно ли е да следваме някого? Зависи от това кого срещаме. Ако човекът, който се появява на хоризонта, не те интересува, дори не ти идва на ум да рискуваш, но ако събужда твоето внимание, тогава не искаш да го загубиш и в този случай проблемът става „да стоиш мирен“! Пред привлекателността на едно присъствие най-естественият, неудържим ход е да рискуваш, да се въвлечеш.

Ако не внимаваме как се случват нещата, обръщаме наопаки всичко и тогава, все едно е умствена игра, се питаме как могат да съжителстват очакването и рискът, без после да успеем да го измислим. Първото нещо, което трябва да направим, е да гледаме реалността. Джусани подчертава това от първото предисловие на „Религиозното чувство“: „... цялостното наблюдение, основаващо се на фактите и на реалните събития“.² Нашият път става по-труден, ако пропилеем благодатта, че сме срещнали човек като Джусани. Аз нямам друго, за да вървя, нямам никакъв скрит наръчник, освен инструментите, които имате вие. Да наблюдаваме нашия опит: когато срещнем нещо, най-накрая съответстващо на очакването на сърцето, да рискуваме, е върховната изгода, защото би било безразсъдно да го загубим. Безразсъдно не би било да рискуваме, а да изпуснем това, което най-много ни интересува. Да рискуваме за нещо, което няма стойност, това – да, би било безразсъдно, защото не би имало адекватни основания.

Евангелието, в своята възвишена простота, изразява по този начин всичко, което казахме: „Царството небесно прилича още на имане, скрито в нива, което човек намери и укри, и от радост за него отива, та продава всичко, що има, и купува тая нива“.³ Лудост ли е да рискуваш всичко, за да купиш нивата, или е сделката на живота?

Св. Павел бил много наясно: „Па смятам, че и всичко е вреда, поради превъзходството на по-

² Пак там, с. 4.

³ Мат. 13:44.

знаването Христа Исуса, моя Господ⁴. Какво бил срещнал? „Заради Когото от всичко се отрекох, и всичко считам за смет, за да придобия Христа, и да се намеря в Него.“⁴ Христос, Когото срещнал св. Павел, не е различен от Христос, Когото сме срещнали ние. Съществува само един Христос: реалният – роден, умрял и възкръснал, и присъстващ днес в живота на Църквата, Негово тайнствено Тяло, – не този от моите мисли, не този от моето въображение, не този на моите интерпретации. Заради Него човек може да се отрече от всичко, защото без Него всичко останало няма стойност. Всичко останало е нищо в сравнение с тази „придобивка“. Бил ли е обсебен св. Павел? Йоан и Андрей объркали ли са се, тръгвайки след Исус? Или са били най-разумните от всички? Въпрос на разумност е вярата!

Всеки е призван да реши дали за това, което е срещнал, си струва да рискува. Опитът ще му предостави проверката на неговото решение. И в случай че сметне, че Христос не заслужава неговия риск, ако утре забележи, че това, което е спечелил, са само трохи, ще може винаги да се върне, да потърси тези, които, последвали Христос, живеят по благодат един по-желан, по-драматичен и радостен живот. Ще бъде винаги приет. Сърцевината на проблема е едно оценъчно съждение по отношение на това, което сме срещнали. Не евтина сантименталност! Сантименталността не движи нищо; това, което движи нашия Аз, е едно оценъчно съждение за нещо, което най-на-

⁴ Фил. 3:8-9.

края съответства и което затова не искаме да загубим за нищо на света. Ако сме го намерили, пада се на нас да решим дали да го последваме, или не. Ако не сме го намерили, единственото нещо, което трябва да направим, е да чакаме, с широко отворени очи, за да засечем някакъв негов знак – както казва поетът Антонио Мачадо, – „края на голямото мълчание“.⁵

Вчера припомни една фраза, която ти е казал Джусани: „В крайна сметка разликата е между тези, които са свършили стабилна работа, и тези, които не са го направили“. Можеш ли да ни обясниш по-добре какво е имал предвид Джусани със „стабилна работа“? Какво помага на стабилността на тази работа?

Целта, поради която Джусани напусна семинарията във Венегоно и отиде да преподава религия в училище, беше да помогне на младите да схванат „принадлежността на вярата към житейските потребности“. Когато изкачи трите стъпала на „Берше“, това беше неговата цел. Заявявал го е още отначало: „Поради моята формация в семейството и в семинарията първо, поради моето размишляване после, бях дълбоко убеден, че една вяра, която не може да бъде открита и намерена в настоящия опит, потвърдена от него, годна да отговори на неговите потребности, няма да бъде

⁵ Антонио Мачадо, „Мигар е сърцето...“. В: *Звънете, наковални*, Народна култура, София 1975, прев. Ал. Муратов и Ат. Далчев, с. 22.

вяра в състояние да издържи в един свят, където всичко, всичко казваше и казва обратното“.⁶

Джусани беше убеден, че тази цел може да се постигне само чрез един път, един метод. Това, което предложи, беше по същество един метод. Беше си дал сметка, че една определена модалност на предаване на вярата – тази, която били получили младежите, които срещнал в „Берше“ и с които преди това се бил запознал в изповедалнята – е вече неефикасна: само малко след като получили първото въведение във вярата, тези младежи не се интересували повече от християнството. Разбрал, че проблемът е начинът, по който те били въведени във вярата, и че впрочем въпросът били възрастните. Както написа наскоро нашият приятел Лучо Брунели: „Кризата на „празните църкви“ идва отдалеч, започва, когато църквите бяха пълни“.⁷ Джусани започна да преподава, когато църквите бяха още пълни. Беше разбрал къде е проблемът: хората не възприемаха повече вярата като принадлежаща към житейските потребности и затова тя губеше откъм интерес. Беше нужно да се

⁶ L. Giussani, *Il rischio educativo*, цит. пр., р. 20; превод наш.

⁷ Статията продължава: „През ’50-те години, когато площад „Свети Петър“ не успяваше да побере преливащата тълпа от зелени барети, един млад ломбардски свещеник реши да напусне академичната кариера (и църковната), за да иде да преподава религия в един държавен лицей, най-светския в Милано: по време на едно пътуване с влак, разговаряйки с младежи, този свещеник – казвал се Луиджи Джусани – забелязал колко вярата в Христос е вече далечен от техния живот хоризонт. Нещо запечвало в почти естествения механизъм, по който християнската традиция се била предавала в продължение на векове от родители на деца“ (Л. Брунели, „Празните църкви и фантазията на Бог“, в-к *Осерваторе Романо*, цит. пр., с. 9).

предложи отново християнството в своята изначална природа, като житейско събитие; неговото свеждане до реч или етика не беше и не е, наистина, в състояние да отговори на човешкото очакване и не може да спечели интереса на реалния човек. Затова цитирах откъса от Джусани: „Това е човешки досег, който може да разтърси днешния човек: събитие, което да е ехо от първоначалното събитие, когато Исус вдигна очи и каза: „Закхее, слез по-скоро, идвам у дома ти“.

Но именно като се изхожда от срещата с това събитие, става възможен и необходим пътят на една проверка. Ако, от една страна, Църквата не може да мами, защото „тя е живот и трябва да предлага живот“, и човекът, от друга, не може да мами, казва Джусани. „Истински път е това, което му се очертава, за който неговото сърце трябва да бъде в готовност.“⁸ Това е, което нарекох „работа“. Няма да можем да издържим, ако не приемем да изменим пътя, в който Джусани ни въведе със своето предложение. В какво се състои?

Животът поставя проблеми, всеки се справя с тях с модалността, или хипотеза, която му бива подсказана от контекста, в който живее – и която по някакъв начин приема за своя, – и след това проверява на място нейната адекватност или неадекватност. Това е, което се случи на мен: през седемдесетте години се бях опитал да се справя с проблемите на житието, свързани с моето призвание и с моето свещеническо задължение, изхождайки от това, което бях получил. Съвсем

⁸ L. Giussani, *Perché la Chiesa*, цит. пр., р. 270; превод наш.

скоро си бях дал сметка, че тази модалност, която ми беше предадена, не е адекватна: оставаше у мен един изконен дискомфорт. Това беше моментът, в който срещнах Движението, в края на седемдесетте години.

Беше преломно за мен да се окажа пред един човек – Джусани, – в когото можех да видя осъществено това, което аз не бях в състояние да постигна с моята изходна хипотеза. Нямаше у мен сантиментална реакция – поради обстоятелствата по онова време не можех дори да имам близка и честа връзка с него, – а ясно разпознаване на една различност. Оттогава не мога вече да говоря за нещата, които преживявам, без да имам за ориентир онази среща. Спомням си, както вече казах, първите пъти, в които ходех на международните мероприятия на Движението, където го виждах само отдалеч, като много от вас, какъв контраудар предизвикваше у мен начинът, по който Джусани заставаше пред реалността. Казвах си: „Това е друго нещо!“. Оттогава не съм желал друго, освен да се науча на този начин, да се отъждествя в този поглед.

Ключовият момент от неговата настойчивост беше опитът: Джусани ме приканваше постоянно да правя съпоставка между това, което се случваше в моя живот, и дълбоките потребности на моето сърце. Тази съпоставка принадлежи към метода, който характеризира неговото предложение: „От първия час в училище винаги съм казвал: „Не съм тук, за да считате вие за свои идеите, които ви давам аз, а за да ви науча на един истински метод, за да преценявате нещата, които аз ще ви кажа.

А нещата, които аз ще ви кажа, са опит, който е резултат от дълго минало: две хиляди години“.⁹ Джусани постави по този начин – повтарял съм го много пъти – в моите ръце инструмента, за да измина един човешки път. Казваше: Христос, събитието „Христос“ се поверява на преценката на нашия опит.¹⁰

Тази препратка към опита беше решаваща за мен. Дори когато грешах, можех винаги да науча нещо. Както ми разказваше една приятелка, която в коридора на лабораторията се натъкнала на своя колега изследователка, която била видимо тъжна. Попитала я защо е тъжна и колегата отговорила: „Защото експериментът се провали“. Тогава нашата приятелка отговорила: „Но експериментът си е експеримент!“, тоест ни учи винаги на нещо; дори когато се проваля, води винаги до печалба за пътя на приближаването към истината. Така, трупайки опит, аз долавях всеки ден дали моят начин да се справям с нещата е адекватен, дали моят опит отговаря на потребността, която имах. Когато пък се намирах пред Джусани, правех съпоставка между това как той се справяше с нещата и как се справях с тях аз, виждах какво се случва в него и какво се случва в мен. Не можех да не разпозная една очевидна различност, една желателна новост.

Ако гледаме Евангелието, това е, което Исус прави с учениците. Те се справяли с живота според работната хипотеза, която били получили от принадлежността към народа на Израил, докато

⁹ L. Giussani, *Il rischio educativo*, цит. пр., р. 20; превод наш.

¹⁰ Срв. L. Giussani, *Perché la Chiesa*, цит. пр., р. 267.

не срещат Някого, Когото не зарязали повече поради новостта, която долавяли: оттогава пресрещнали всичко в Неговата компания. На Пасхалната тридница на студентите се оказа, както не ми се беше никога случвало преди това, че мисля за Петър, който още от началото се забърква с Исус. „Той заел цялата му душа“,¹¹ казва Джусани за Петър, припомняйки първата среща, която имал с Него. Какъв е рискът, който поема Петър – и който поемаме и ние? Да мисли, че знае вече Кой е Този, Който стои пред него. „За кого Ме човеците мислят?“, пита Исус учениците. „За Иоана Кръстителя, други – за Илия, а някои – за Иеремия, или за одного от пророците.“ „А вие?“ Петър е първият, който отговаря: „Ти си Христос, Синът на Живия Бог“. „Браво, Петре! Защото това не изскочи от твоя цилиндър, а е Отец Този, Който ти откри това.“ Миг след това Исус „начена да открива на учениците Си, че Той трябва да отиде в Иерусалим и много да пострада от стареите, първосвещениците и книжниците, и да бъде убит, и на третия ден да възкръсне“. Петър, който мислел вече, че е разбрал, че знае Кой е Исус, казва: „Дума да не става!“. А Той: „Махни се от Мене, защото ти мислиш като човеците, а не като Бог!“¹²

Целият живот на Петър е белязан от постоянната съпоставка между неговия начин да живее в реалността и този на Христос, между неговата мярка и тази на Христос. Именно в тази стабил-

¹¹ L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, цит. пр., р. 100; превод наш.

¹² Срв. Мат. 16:13-23.

на работа на съпоставката се разиграва неговият мач, точно заради съответствието, което Петър бил изпитал при срещата с Исус и поради което Го следвал. Не всеки път и във всеки момент той разбирал това, което Исус предлагал. Фактът, че Исус трябва да отиде в Йерусалим да умре, например, не му се връзвал: „Не, не, невъзможно!“ Но да помислим за умиването на нозете. Да си представим Петър, който изпитва безкрайна страст към Исус, когато Го вижда да става от масата и да се кани да умие нозете на учениците. Там се сблъсква отново с Неговата бездънна различност. За Петър това било прекалено: „Не! Ти ли ще ми миеш нозете?“. Исус отговаря: „Петре, което върша Аз, ти сега не знаеш, а отпосле ще разбереш“. При това положение въпросът бил дали, макар и да не разбира, е разумно да Го удовлетвори, или не. Импулсивно, Петър потвърждава: „Не, дума да не става!“. Но както и в други случаи, при преломни ситуации, Исус не прави договорки с никого, още по-малко с Петър, и напиря: „Ако Аз ти не умия нозете, ти нямаш дял с Мене!“. Петър се предава, повече не се противопоставя: „Щом поставяш нещата така, тогава не само нозете ми, но и ръцете, и главата!“.¹³ Защо приема? Защото, тъй като е живял с Исус през тези три години и тъй като безспирно е сравнявал това, което казвал и правел този Човек, с потребностите на сърцето си, не можел да не признае, дори когато не разбирал – или не можел още да разбере, – че само Той има думи за вечен живот. „Ако си отидем от Теб, при кого да оти-

¹³ Срв. Иоан. 13:6-9.

дем?“ Привързаността, изпълнена с основание, към този Човек била по-силна от всички негови неразбирания, от всички негови дребнавости.

Стабилната работа, подсказана от Джусани, не изисква да имаш магистърска степен от Харвард: тя е за всички, тя е за хора като Петър, като мен и като теб. Не е въпрос на особена „интелигентност“, не е книжен въпрос, не е усложнение, а постоянна съпоставка между едно присъствие и собственото сърце, между едно присъствие и собствения опит да се справяме с всекидневните предизвикателства, между Неговата и нашата мярка. Какво имало по-интересно за Петър от тази постоянна съпоставка между неговия опит и това, което виждал да се прави от Исус? Ако Исус не беше непреклонен към неговите интерпретации или ако Петър си беше отивал всеки път когато нещата не се препокривали с неговата представа, щеше да изпусне най-доброто. Именно тук се залага на карта фундаменталният проблем за метода. В някакъв контекст Джусани подчертава, че „тежкият проблем на Движението, много тежкият проблем на ръководителите е, че държат реч [...], но нямат метод“. И добавя: „Привеждането на идеите в метод изисква нещо, което [...] се опасявам, че го няма дори у тези, които са минали първото издание на Училището на общността,¹⁴ [нещо, което] влиза във възприятието, в структурата на разума [...]: привързаността. [...] Това въвежда най-важния методичен аспект: без при-

¹⁴ Препратката е към изданието: L. Giussani, *Il senso religioso*, Rizzoli, Milano 2010.

вързаност не познаваме. [...] Познанието са отворените очи, реалността е празна, ако не поразява. Контраударът на реалността върху очите се нарича „привързаност“, „*affectus*“. [...] Затова методът е свързан с думата „привързаност“. Привързаността приключва признаването на реалността, тоест признаването на Движението, доколкото изразява ясно модалността, по която Движението съответства и осъществява [внимание!] фундаменталните потребности, които определят сърцето на човека. Сърцето не е източникът на сентимента, то е източникът на пълния разум“. След като е казал това, Джусани се пита: „Откъде това съпротивление срещу метода?“. Как така, след като е възприел Христос като така съответстващ на сърцето, човек се съпротивлява? Защо Петър се съпротивлява? Защото „свободата е като кама, която влиза вътре между познанието и афектуса, и се опитва да отчупи от себе си афектуса, възвеличавайки чистото познание (рационализъм) или възвеличавайки чистата привързаност (инстинктивизъм, емпиризъм)“.¹⁵

За да следваме метода, е нужно да следваме един закон, не спазвайки който, свободата грехи: „За да утвърдим себе си, е необходимо да утвърдим Един Друг“.¹⁶ Тъй като сме срещнали някого, у когото сме видели най-пълноценното реализиране

¹⁵ „Председателски съвет. 11 октомври 1994 г.“, машинописен текст, съхраняван в Главния секретариат на „CL“, Милано. Срв. също L. Giussani, *L'autocoscienza del cosmo*, Bur, Milano 2000, pp. 278-279; превод наш.

¹⁶ „Председателски съвет. 11 октомври 1994 г.“, машинописен текст, съхраняван в Главния секретариат на „CL“, Милано.

на нашия Аз (както казват някои от цитираните свидетелства), разбираме, че да утвърждаваме друго, не е отказ от разума, а пълноценното утвърждаване на разума, защото да утвърждаваме този друг, е да утвърждаваме себе си. Но ако човек не върши „стабилна работа“, ако не прави постоянна съпоставка между себе си и срещнатото присъствие, не може да разбере. Какво щеше да стане с Петър, ако не беше утвърждавал Христос? И какво щеше да стане с нас, ако не бяхме последвали Джусани?

„Нещото, което трябва да научите от мен, е само едно: как се учи“,¹⁷ каза Джусани през 1978 г. Готови ли сме да се учим, да приемем да свършим стабилна работа? Какво успявам да постигна, следвайки моята мярка, вместо да удовлетвори онова присъствие, което съм разпознал като съответстващо на очакването на сърцето, мога да проверя в моя опит: ако не стигам отвъд моята мярка, не раста, няма да придобия онзи човешки ръст, който направил Петър главно действащо лице, началото на новия народ. Цялата грижа на Исус е била да роди Петър, защото без Петър нямаше да остане нищо, ама нищо от нищо! Гениалността на Джусани беше да свърже с онова „да“ на Петър раждането на народа. Да станем главни действащи лица като Петър, е възможно: достатъчно е само да се оставим да бъдем родени от Него.

¹⁷ Л. Джусани, цитиран в А. Savorana, *Vita di don Giussani*, Bur, Milano 2014, p. 565; превод наш.

Бих искал да обясниш по-добре отговора на въпроса, зададен от едно момиче, което каза: „Аз виждам, че тази любов идва от мама, татко, от приятелите ми, и не разбирам добре как в един момент в играта влиза Христос“. Но обичта на близките, доброто на децата и на внуците дали са, или не проявлението на Христос? Дори нехристияните се обичат. За мен много пъти Христос е марка, която залепям, но не държи.

Христос може да стане близък само чрез свидетели ли? По този начин няма ли риск да ограничим възможността за събитието? Каква е стойността на тайнствата, на Литургията и на откровението чрез Свещеното Писание, на личната молитва, за да достигнем до една сигурност на вярата?

Когато някой младеж ми задава първия въпрос, отговарям: „Когато вечер си лягаш, можеш ли да кажеш с увереност, че майка ти те обича? Не става дума да разсъждаваш много. Можеш ли да обясниш всички жестове, които си я видял да извършва спрямо теб, другояче, освен като знаци на нейната любов? Или считааш, че нейните жестове са продиктувани от интерес (например, ти да се грижиш за нея, когато остарее)? Кажи ми дали някоя друга интерпретация на знаците, която да не е нейната любов към теб, те убеждава. Знаците, които виждаш, препращат към смисъл, който не виждаш, любовта на майка ти. Но това, с което ти си имаш работа, са знаците“. И добавям: „Случва се същото по отношение на християнското съби-

тие. Става дума за други знаци, несравними с тези на една майка, но динамиката е същата. Кажете ми дали човечността, която виждаш засвидетелствана у някои хора, можеш да я сведеш до факта, че са свестни, симпатични, добре възпитани, великодушни – допълни ти списъка с възможните интерпретации, – или дали пък си препратен към нещо, което не виждаш и не успяваш да определиш, но се предполага в това, което виждаш“.

Това е въпросът: да признаем, че в тази компания, на която сме се натъкнали, има друг фактор – не успявам да го определя, но го има; че някои човешки резултати, които виждам, някои човешки отзвуци, които в нея се документират, препращат към нещо, което не виждам, но което не мога да не допусна, че го има. Ако го елиминирам, не бих обосновал опита, който преживявам. В тази компания, в хората, които съм срещнал, има нещо непреклонно – вътре, не навън, вътре!: начинът, по който някои хора живеят, посрещат живота и смъртта, няма друго обяснение, освен препратката към нещо тайнствено, което не виждам: ако го премахна, зачерквам произхода на тази различност. Тоест, в примера от одева, зачерквам любовта, на която виждам знаците, правейки така в същото време безсмислени знаците. Любовта не мога да я отчета с никаква машина, няма алгоритъм, който да може да я сметне, но това не означава, че я няма. Да си представим младо момиче, което има деца: как може да им покаже своята любов, ако не чрез знаци? И как Исус можеше да покаже на учениците Си Кой е, ако не чрез знаци? А ние как можем да стигнем до сигурността на вярата,

ако не чрез знаците на Неговото присъствие сега, в настоящето, а не едва в спомените от миналото?

Без нещо настоящо – за да минем бързо към втория въпрос – Литургията не ни говори. Виждаме го във Евангелието: когато Исус присъства, учениците разбират думите от Библията и всичко, което са казали пророците. Христос отваря широко техния поглед за разбирането на Писанията и на пророчествата. Литургията е, да, изворната точка, но в същото време има нужда нашето сърце да е постоянно широко отворено към нея, така че, когато чуваме да се казва, че Христос е възкръснал, да можем да не останем – както каза Брунели в статията, която цитирах – безразлични, както се случва на мнозина днес. Изконният, тайнствен произход на нашата вяра е събитието, което отслужваме в Литургията и което предизвиква постоянно нашия разум и нашата свобода. Наистина, именно в нашето сърце всичко това, което се случва, трябва да намери място.

Ти ни посочи как драматичните обстоятелства, като смъртта, страданието, злото, несигурността, предизвикват надеждата, но в рутинните неща, които ни се случват всеки ден, как можем да държим жива надеждата? Как да направим, когато не сме шамаросвани от екстремно и драматично преживяване?

Колко е лесно да бъдем прилепени от собствените угризения и от извършените грешки, дотам да не успяваме повече да видим Неговите очи, да не

разпознаем Неговото присъствие! Със сигурност това е обстоятелството, което най-много от всички предизвиква моята надежда.

Отговорът на първия въпрос е много лесен: или инфаркт, или възпитание, както ми се случва да казвам често с една парадоксална алегория. Единствената алтернатива спрямо това да трябва да чакаме драматични обстоятелства да ни събудят е съпричастността към едно място, несводимо до нас самите, което да ни възпита да държим жива надеждата. Както направи Исус с учениците Си: не ги е въвел в надеждата най-вече чрез драматични обстоятелства, а с привлекателността на Свое-то присъствие. Аналогично, Джусани не въведе нас в реалността, в надеждата чрез драматично обстоятелство, а по силата на една непреклонна привлекателност, която ни раздвижи из дъно, нещо, което драматичните обстоятелства могат да не постигнат. Напоследък няма алтернатива на постоянното възпитание, защото дори когато преодоляваме някои драматични ситуации, лесно се връщаме към старото ежедневие. Това е, което рискуваме по отношение на пандемията: да приключим с една драматична случка, сякаш нищо не се е случило. Ако нашият живот не е потопен в място, което постоянно ни възражда, предизвиквайки ни, става почти невъзможно да не се поддадем на нищото на един живот без смисъл, задушавайки се във всекидневната рутина.

Същото може да се каже за угризенията. Пред Някого, Който казва на теб и на мен, както е казал на Петър, след като се е отрекъл от Него: „Ама

обичаш ли Ме ти?“,¹⁸ проблемът не е определено угризението за нашите глупости. Петър се е отрекъл от Него, направил е най-голямата грешка, която човек може да направи, с едър шрифт и пред всички (какво ти угризение за нашите малки или големи грешки!). Тук става очевидна сърцевината на проблема. Петър го доказва още преди своето „да“ на Христос. Учениците били излезли, за да ловят риба, и не били уловили нищо. От брега някой вика: „Защо не хвърлите мрежата от другата страна на кораба?“. Риболов в голям мащаб! Йоан – проникателен – възкликва: „Господ е!“, и Петър веднага се хвърля във водата.¹⁹ Привързаността на Петър към Христос била по-мощна от неговото угризение. Исус още не го бил попитал: „Обичаш ли Ме?“, а привързаността на Петър била до такава степен вкоренена в неговите вътрешности, че дори тройното отричане не било могло да я изтръгне от него. Само това побеждава угризенията: преобладаването на едно Присъствие и на привързаност, по-голяма от тях. Както казва Джусани, говорейки за онова „да“ на Петър: нужно е Присъствие, на което да кажем „да“.

Към Христос се привързваме толкова, че каквато и грешка да сме направили или да можем да направим, не можем повече да се откъснем от Него.

¹⁸ Срв. Иоан. 21:15.

¹⁹ Срв. Иоан. 21:1-7.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	3
ГЛАВА 1	
„ПО-ЛОШО ОТ ТАЗИ КРИЗА Е САМО ДРАМАТА ДА Я ПРОПИЛЕЕМ“	7
1. Досегът с реалността	7
2. Нагласи при това, което се случу	13
3. Критерият за преценка	22
4. Бягството от себе си	30
ГЛАВА 2	
НИЕ СМЕ ОЧАКВАНЕ	41
1. Една неизкоренима гаденост	42
2. Привързаността към себе си	47
3. „О, да беше Ти раздрал небесата и слязъл!“	54
ГЛАВА 3	
НЕПРЕДВИДИМОТО ПОТРЕПВАНЕ	61
1. „Нещо непредвидено е единствената надежда. Но ми казват, че е глупост да си го казваме“	62
2. Някои твърдят, че непредвиденото се е случило	72
3. Непоклатимост на християнския факт	77
4. Опитът и критериите на сърцето	87
ГЛАВА 4	
ЦВЕТЕТО НА НАДЕЖДАТА	97
1. Нужда от увереност	97
2. Сигурността на вярата е семето на сигурността на надеждата	123

ГЛАВА 5

ПОДКРЕПАТА НА НАДЕЖДАТА **137**

1. Терзанието на пътя 137
2. Жилището на Всевишния 145
3. Мястото на надеждата 149
4. Как да разпознаем това място? 157
5. Как може да стане твое това,
което виждаш у другия? 164

ГЛАВА 6

НАДЕЖДАТА - ИЗПИТВАНА ОТ ОБСТОЯТЕЛСТВАТА **181**

1. Надеждата, която не посрамя 181
2. Да подкрепяш надеждата на хората 201

ПРИЛОЖЕНИЕ 213

Въпроси и отговори **213**

В това издание председателят на Братство „Comunione e Liberazione“ се сблъсква с един от най-разпространените въпроси в това време, доминирано от несигурността: „Има ли надежда?“. Досегът с грубостта на реалността накара да изплува цялата ни собствена човешка нужда. Също и може би още повече в тези драматични времена сърцето на всеки не се задоволява с частични отговори и крещи желанието за нещо, което да е наистина на висотата на предизвикателството.

„Нещо непредвидено е единствената надежда“, казваше Монтале. В историята отекна благовестието за това непредвидено, което накара да потрепнат първите, които срещнали Исус. Оттогава семето на надеждата влезе в света и продължава да пуска корени у хора, срещайки които, сърцето се разпалва отново и се съживява. Откриваме у себе си „странна позитивност“ и дързостта да предизвикваме злото, болката и дори смъртта по силата на един настоящ опит.

ХУЛИАН КАРОН е роден през 1950 г. в Наваконсехо (Испания). Ръкоположен за свещеник през 1975 г., той е бил преподавател по Священо Писание в мадридския университет „Сан Дамасо“. От 2004 г. се премести в Милано, повикан от дон Джусани да сподели с него отговорността за ръководството на движението „Comunione e Liberazione“. Председател е на Братство „Comunione e Liberazione“ от 19 март 2005 г. От академичната година 2004-2005 е преподавател по теология в миланския Католически университет на Пресветотото сърце Исусово. През 2015 г. излезе изданието „Обезоръжената красота“, през 2017 г. – „Къде е Бог?“, а през 2020 г. – „Пробуждането на човешкото“, „Блясъкът в очите“ и „Възпитание. Предаване на себе си“.

На корицата: Винсент ван Гог, „Люляков храст“, 1889.
Ермитаж, Санкт Петербург, Русия.

© Foto Scala, Firenze